

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

ERGENLERDE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLAR:
KORUYUCU FAKTÖRLER VE RİSK FAKTÖRLERİ

Cafer KILIÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2022

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye... En İyiyeye...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

ERGENLERDE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLAR:
KORUYUCU FAKTÖRLER VE RİSK FAKTÖRLERİ

ADOLESCENTS' ANTISOCIAL BEHAVIORS:
RISK AND PROTECTIVE FACTORS

Cafer KILIÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2022

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,
Cafer KILIÇ'ın hazırladığı “Ergenlerde Antisosyal Davranışlar: Koruyucu Fakt¼rler ve Risk Fakt¼rleri” başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalında Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri Başkanı	Prof. Dr. T¼rkan DOĞAN	İmza
J¼ri Üyesi (Danışman)	Doç. Dr. İbrahim KEKLİK	İmza
J¼ri Üyesi	Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM	İmza
J¼ri Üyesi	Doç. Dr. Nilay PEKEL- ULUDAĞLI	İmza
J¼ri Üyesi	Doç Dr. Ahu ARICIOĞLU	İmza

Bu tez Hacettepe Üniwersitesi Lisans¼st¼ Eğitim, Öğretim ve Sınav Y¼netmeliđi'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından 17 / 01 / 2022 tarihinde uygun g¼r¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca .... /.... /..... tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selahattin GELBAL
Eğitim Bilimleri Enstit¼s¼ M¼d¼r¼

Öz

Okul ve okul dışı ortamlardaki ergen antisosyal davranışları, ergenlik ve yetişkin dönemi psikolojik ve fiziksel sağlığı açısından önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. Antisosyal davranışlar ile ilgili yapılan çalışmaların çocukluk ve ön-ergenlik dönemi ağırlıklı olması, antisosyal davranışların ergenlik döneminde tepe noktasına ulaşması ve yetişkin fiziksel ve psikolojik sağlığını etkilemesi gibi nedenler bu davranışların ergenlik döneminde de kapsamlı bir şekilde ele alınmasının önemini göstermektedir. Bu araştırmanın amacı ergenlerin bireysel, ailesel, arkadaş ilişkileri ve mahalli özellikleri ile antisosyal davranışları arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu Uşak ili merkez ilçesindeki liselerde öğrenim gören ve yaşları 13-19 arasında değişen 882 lise öğrencisi oluşturmuştur ($\bar{X}=15.53$, $ss=1.29$, 597 kız). Bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi sonucunda, antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık tek ebeveynle yaşama ve sınıf düzeyine; kural dışı davranışlar cinsiyet ve sınıf düzeyine; ilişkisel saldırganlık ise cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısına göre farklılık gözlenmiştir. Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara göre yaş ve ebeveyn beraberlik durumunun kız ergenlerin antisosyal davranışlarını; yaş ve anne eğitim durumunun erkeklerin antisosyal davranışlarını; cinsiyetin düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını; yaşın ise orta düzeyde başarıya sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordadığı anlaşılmaktadır. Bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık, katı-duygusuz özellikler ve olumsuz başa çıkma becerileri, ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ve disiplin davranışları ergen antisosyal davranışlarını yordamıştır. Ayrıca, arkadaş ilişkileri ve mahalli şartlar ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular alanyazındaki bulgular çerçevesinde tartışılmıştır. Araştırma sonuçları sınırlılıklar ve alanyazın dikkate alınarak tartışılmış ve araştırmacılara ve uygulamacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: antisosyal davranış, ergenlik, bireysel özellikler, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri, mahalli özellikler

Abstract

Adolescent antisocial behaviors within and out of school contexts that cause significant physical and psychological problems both in adolescence and adulthood are considered significant problem behaviors. Given that studies on antisocial behaviors are generally based on childhood and pre-adolescence, these behaviors reach the peak during adolescence and affect adult physical and psychological health show the importance of investigating these behaviors during late adolescence as well. The purpose of this study, therefore, was to examine the relationships between individual features, parenting behaviors, peer relations, neighborhood features, and adolescent antisocial behaviors. Participants consisted of 882 high school students ($\bar{X}$ =15.53, SD =1.29, 597 girls), aged between 13 and 19, studying at high schools in the central district of Uşak. Among the subtypes of antisocial behaviors; adolescents with single parents had higher levels of physical aggression, boys had higher levels of rule-breaking behaviors than girls. There were significant group differences between gender, grade level, school success, mother and father education, number of siblings in terms of relational aggression. Hierarchical regression analyses showed that age and parental relationship status predicted girls' antisocial behavior, age and mother education predicted boys' antisocial behavior, gender predicted antisocial behaviors of adolescents in schools with low achievement levels, and age predicted antisocial behaviors of adolescents in schools with moderate success. Resiliency, callous-unemotional traits, and negative coping strategies among individual features, and poor monitoring and discipline behaviors among parenting behaviors predicted antisocial behaviors. However, peer relations and neighborhood features were not associated with antisocial behaviors. The results and limitations of the study were discussed along with implications for future research and practice, and suggestions were made for practitioners.

Keywords: antisocial behavior, adolescence, individual features, parenting behaviors, peer relationships, neighborhood

Teşekkür

Bu araştırma, tez danışmanından katılımcılara kadar birçok kişinin desteği sayesinde gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, doktora ders ve tez sürecindeki yaklaşımı, anlayışı, desteği, emeği ve bilgi paylaşımı için tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim KEKLİK'e;

Araştırmanın gelişimi ve olgunlaşması için bilgi ve deneyimlerini tez sürecinde paylaşan değerli hocalarım Prof. Dr. Türkan Doğan ve Doç. Dr. Nilay PEKEL ULUDAĞLI ve tez savunma jurisindeki katkıları ve yorumları için Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM ve Doç. Dr. Ahu ARICIOĞLU'na;

Ölçme araçlarının çeviri işlemlerini gerçekleştiren öğretim üyeleri Prof. Dr. Işıl BİLİCAN, Dr. Öğr. Üyesi Ezgi BEŞİKÇİ, Dr. Öğr. Üyesi Faika ŞANAL KARAHAN, Arş. Gör. Gözde ŞENSOY, Öğr. Gör. Dr. Nurseven KILIÇ, Öğr. Gör. Ceyda SERT AKTUĞ, Öğr. Gör. Betül MUTAF'a;

Tezin uygulama, yazma ve düzeltme aşamalarında farklı konularda desteğini ve bilgisini paylaşan arkadaşlarım Öğr. Gör. Dr. Tolga COŞGUNER, Arş. Gör. Zahide TONGA, Arş. Gör. TUĞBA NUR COŞKUN BEYRET, Arş. Gör. Gülbike YILDIRIM'a;

Tez çalışmamı 9 ay süreyle yurtdışında sürdürmemi sağlayarak akademik ve bireysel gelişimime çok değerli katkı sağlayan Türkiye Fulbright Komisyonu'na teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte her türlü desteği sağlayan ve her daim yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür.....	iv
Tablolar Dizini.....	vii
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	ix
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
Araştırma Problemi.....	8
Sayıtlılar.....	9
Sınırlılıklar.....	10
Tanımlar.....	10
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	12
Antisosyal davranış.....	12
Antisosyal davranışların sınıflandırılması.....	14
Koruyucu faktörler ve risk faktörleri.....	25
Bölüm 3 Yöntem.....	52
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	52
Veri Toplama Süreci.....	53
Veri Toplama Araçları.....	54
Verilerin Analizi.....	75
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar.....	79
Gruplar Arası Karşılaştırmalara İlişkin Bulgular.....	79
Değişkenler Arası Korelasyonlara İlişkin Bulgular.....	86
Antisosyal Davranışların Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	87
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	99

Araştırmacılara Yönelik Öneriler	115
Psikolojik Yardım Hizmeti Sunan Uzmanlara Yönelik Öneriler.....	118
Kaynaklar	121
EK-A: Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler.....	165
EK-B: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Genel)	166
EK-C: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Kız).....	168
EK-Ç: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Erkek).....	170
EK-D: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullar)	172
EK-E: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Orta Düzey Başarıya Sahip Okullar)	174
EK-F: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullar)	176
EK-G: Gönüllü Katılım Formu (Ebeveyn)	178
EK-Ğ: Gönüllü Katılım Formu (Ergen).....	179
EK-H: Antisosyal Davranış Ölçeği (Örnek Maddeler)	180
EK-I: Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği (Örnek Maddeler).....	181
EK-J: Çocuk Ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği (Örnek Maddeler).....	183
EK-K: Katı-Duygusuz Özellikleri Tarama Ölçeği (Gençlik Versiyonu) (Örnek Maddeler)	184
EK-L: Mahalle Ölçeği (Örnek Maddeler).....	185
EK-M: Arkadaş İlişkileri Ölçeği (Örnek Maddeler)	186
EK-N: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	187
EK-O: Etik Beyanı	188
EK-Ö: Doktora Tez Çalışması Orijinlik Raporu	189
EK-P: Dissertation Originality Report	190
EK-R: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	191

Tablolar Dizini

Tablo 1 DSM-5 Davranım Bozukluğu Tanı Ölçütleri.....	14
Tablo 2 Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Özellikler	52
Tablo 3 ASDÖ'nün Doğrulatoryı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri	58
Tablo 4 ASDÖ'nün Doğrulatoryı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri	59
Tablo 5 ASDÖ'ye İlişkin Ölçüt Bağlantılı Geçerlik Analizi Sonuçları	59
Tablo 6 Cinsiyete Göre ASDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları	60
Tablo 7 ASDÖ'nün Doğrulatoryı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri	61
Tablo 8 ASDÖ'nün Doğrulatoryı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri	62
Tablo 9 ASDÖ İle EİDDÖ, GGA ve BFKÖ Arasındaki Korelasyon Katsayıları	63
Tablo 10 Cinsiyete Göre ASDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları	64
Tablo 11 AEDÖ'nün DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri.....	68
Tablo 12 AEDÖ'nün DFA Sonuçlarına İlişkin Faktör Yük Değerleri (Anne)	69
Tablo 13 AEDÖ'nün DFA Sonuçlarına İlişkin Faktör Yük Değerleri (Baba).....	70
Tablo 14 AEDÖ ile GGA Arasındaki Korelasyon Katsayıları	71
Tablo 15 AEDÖ'nün Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları.....	72
Tablo 16 AEDÖ'ye İlişkin Güvenirlik Sonuçları.....	72
Tablo 17 Cinsiyete Göre AEDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları	73
Tablo 18 Antisosyal Davranışların Cinsiyete Göre Farklılığına İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları	79
Tablo 19 Antisosyal Davranışların Sınıf Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	80
Tablo 20 Antisosyal Davranışların Okulların Başarı Durumlarına Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	81
Tablo 21 Antisosyal Davranışların Anne Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	82
Tablo 22 Antisosyal Davranışların Baba Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları.....	83

Tablo 23 <i>Antisosyal Davranışların Kardeş Sayısına Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları</i>	84
Tablo 24 <i>Antisosyal Davranışların Gelir Düzeyine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları</i>	85
Tablo 25 <i>Antisosyal Davranışların Ebeveyn Beraberlik Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü MANOVA Sonuçları</i>	86
Tablo 26 <i>Ergen Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	88
Tablo 27 <i>Kız Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	90
Tablo 28 <i>Erkek Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	92
Tablo 29 <i>Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	94
Tablo 30 <i>Orta Düzey Başarıya Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	96
Tablo 31 <i>Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları</i>	98
Tablo 32 <i>Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler</i>	165
Tablo 33 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Genel)</i>	166
Tablo 34 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Kız)</i>	168
Tablo 35 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Erkek)</i>	170
Tablo 36 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullar)</i>	172
Tablo 37 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Orta Düzey Başarıya Sahip Okullar)</i>	174
Tablo 38 <i>Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullar)</i>	176

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi)

AIC: Akaike Information Criterion (Akaike Bilgi Ölçütü)

APA: American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)

ASDÖ: Antisosyal Davranış Ölçeği

BFKÖ: Beş Faktör Kişilik Ölçeği

BIC: Bayesian Information Criterion (Bayesian Bilgi Ölçütü)

CFI: Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

EİDDÖ: Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği

GFI: Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi)

GGA-EF: Güçler ve Güçlükler Anketi-Ergen Formu

HBBKÖ: Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeği

IFI: Incremental Fit Index (Fazlalık/Artırımlı Uyum İndeksi)

MLM: Maximum Likelihood With Robust Standard Errors (Standart Hataların ve Ortalamaların Düzeltildiği En Çok Olabilirlik Yöntemi)

NFI: Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)

RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü)

SED: Sosyo-ekonomik Düzey

SRMR: Standartlaştırılmış Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (Standardized Root Mean Square Residual)

LİSREL: Linear Structural Relations

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

TLI: Turker-Lewis Index (Tucker-Lewis Uyum İndeksi)

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde sırasıyla araştırmanı problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, sayılılar, sınırlılıklar ve tanımlar sunulmuştur.

Problem Durumu

Okullarda gözlenen davranış problemlerinin yaygınlığı, nedenleri ve bireysel, ailesel, sosyal, ekonomik vb. yansımaları hem çocuk ve ergen hem de yetişkin psikolojik ve fiziksel sağlığı açısından önemli bir sorun alanıdır. Fiziksel saldırganlık (Çetinkaya-Yıldız ve Hatipoğlu-Sümer, 2010; Durmuş, 2010), madde kullanımı (Alikışifoğlu ve Ercan, 2009; Çavuş vd., 2017; Eneçcan vd., 2011), alkol kullanımı (Eneçcan vd., 2011; Güler vd., 2009), okul terki (Bayhan ve Dalgıç, 2012; Karacabey ve Boyacı, 2018; Özer vd., 2011), kural dışı davranışlar (Cenkseven-Önder ve Yılmaz, 2012), sosyal saldırganlık (Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012), intihar eğilimi (Eskin, 2017; Kara vd., 2003; Şimşek ve Karataş, 2011; Ünlü vd., 2014), suça sürüklenme (Güler, 2017; Ünlü vd., 2013) okullarda yaygın görülen problem davranışlardır. Okullardaki yaygın problem davranışların başında Demirtaş ve Pehlivan'ın (2020) disiplin davranışları olarak tanımladığı ve aslında geniş bir yelpazede yer alan davranışları kapsayan antisosyal davranışlar gelmektedir. Yukarıda sıralanan davranışlardan fiziksel saldırganlık, sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışlar antisosyal davranışların bileşenlerini temsil etmektedir (Burt ve Donnellan, 2009).

Antisosyal davranışların, özellikle ortaokul ve liselerde yaygın ve önemli bir davranış sorunu olduğu sonucuna çeşitli göstergeler referans alınarak ulaşılabilir. Öncelikle, antisosyal davranışlar ile ilgili yapılan çalışmalar, antisosyal davranışların geç çocukluk döneminden başlayarak arttığını ve 17 yaş civarında tepe noktasına ulaştığını, sonrasında düşüşe geçtiğini göstermektedir (Moffitt vd., 1996). Araştırma sonuçlarını destekleyen Türkiye İstatistik Kurumu ([TÜİK], 2017) verileri, suça sürüklenme nedeniyle emniyet birimlerine getirilen ergenlerin ağırlıklı olarak 15-17 yaş aralığında olduğunu göstermektedir. Antisosyal davranışların ergenlik dönemi ile beraber tepe noktasına ulaşması, bu davranışlara ilişkin okul içi ve okul dışı ortamlarda değerlendirme, önleme ve müdahale çalışmalarının önemini göstermektedir.

Okullarda yaygın olan antisosyal davranışların yanı sıra suça sürüklenen çocuk ve ergenler, problem durumunun betimlenmesine ilişkin diğer bir gösterge olarak değerlendirilebilir. TÜİK ve Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün ([ASİGM], 2018) sunmuş olduğu veriler, çocuk ve ergenlerin suça sürüklenme davranışlarına ilişkin dikkat çekici veriler sunmaktadırlar. TÜİK (2020) verilerine göre 2019 yılında 168.250 çocuk suça sürüklenme sebebiyle güvenlik birimlerine getirilmiştir. Çocukların suça sürüklenme nedenleri arasında; yaralama (%31.7), hırsızlık (%25.6), Pasaport Kanunu'na muhalefet (%8.1), göçmen kaçakçılığı (%6.9), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satma veya satın alma (%4.6) gibi suçlar gelmektedir. İkincisi, suça sürüklenen çocukların yıllara göre hüküm giyme verileri incelendiğinde, doksanlı yıllardan başlayarak hüküm giyme sayısında ve oranında dikkati çeken bir artış gözlenmektedir. TÜİK verilerine göre 1990 yılında yaklaşık 1.000 civarında olan 12-18 yaş hükümlü ergen sayısı 2005 yılında 2.310, 2008 yılında 2.500 ve 2018 yılında ise 2.095 olarak kayıtlara geçmiştir. Resmi verilerin dışında kayıtlara geçmeyen suça sürüklenme davranışlarının yüksek olması problem durumunun betimlenmesini güçleştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Üçüncüsü, ASİGM'in (2018) sunmuş olduğu verilere göre davalardaki çocuk sanık sayısının genel sanık sayısının yaklaşık %8'ini oluşturması problem durumunun bir diğer göstergesidir. Mevcut veriler çocuk suça sürüklenme davranışlarının yasal çerçevede önemli problem durumu olduğunu göstermekte ancak bu davranışlara zemin hazırlayan faktörlere ilişkin net bir çerçeve sunmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk suça sürüklenme davranışının nedenlerinden biri olan antisosyal davranışlar ile ilgili yapılacak çalışmalar suça sürüklenme davranışlarına açıklanmasına katkı sağlayabilir.

Ergen antisosyal davranışlarının ergenlerin kendilerini, aileleri, grupları ve toplumu ağır sonuçlarla karşı karşıya bırakması (Moffitt vd., 1996), bu davranışlara ilişkin koruyucu faktörlerin ve risk faktörlerinin belirlenmesi, önlemeye ve müdahaleye yönelik çalışmaların sürdürülmesinin önemini göstermektedir. Toplumdaki farklı grupları etkileyen antisosyal davranışlar, çocukluktan başlayarak yetişkinliğe kadar etkisini sürdürmektedir (Roisman vd., 2010; Simonoff vd., 2004). Yaşam-boyu ve ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösteren 3-18 yaş arası çocuk ve ergenlerle yapılan boylamsal çalışmanın sonuçları iki grubun polis kaydı, suça sürüklenme yaşı, kendini suçlu olarak algılama, sapkın arkadaşlıklar kurma, işsizlik,

riskli cinsel davranışlar, madde kullanımı ve tehlikeli sürüş alışkanlıkları bakımından farklılaşmadığını göstermiştir (Moffitt vd., 1996). Diğer bir çalışmada, genç yetişkinliğin sonuna kadar incelenen ergenlerden yaşam-boyu ve ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösterenler, diğer ergenlere göre ruh sağlığı problemi, kişilik özellikleri (nevrotizm ve dürtüsel olma), ekonomik sorunlar, uyum problemleri açısından daha fazla sorun göstermiştir (Moffitt vd., 2002). Bu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri de ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösteren ergenlerin problem davranışlarının genç yetişkinlikle beraber son bulmadığıdır. Ergenlik dönemi antisosyal davranışları, yetişkin sağlığını hem fiziksel hem de psikolojik yönlerden etkilemeye devam etmektedir (Bor vd., 2010; Odgers vd., 2008). Antisosyal davranışlar ile ilgili yürütülen bir başka çalışmanın sonuçları, ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösteren grupların yetişkinlik döneminde, normal gelişim gösterenlere göre on beş psikolojik sorun alanının dokuzunda (örn. madde kullanımı, başkalarına zarar verme) ve on dört fiziksel sorun alanının yedisinde (örn. böbrek sorunları, kronik bronşit, sigara tüketimi, ciddi yaralanma) problem yaşadıklarını göstermiştir (Odgers vd., 2007a). Bu sonuçlar, ergenlik-sınırlı antisosyal davranışların genç yetişkinlik dönemine geçişle beraber son bulmadığını, yetişkin psikolojik ve fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Antisosyal davranışların, çocuk ve ergenlerde sürüklenme davranışlarını ve okullardaki problem davranışları yordayan faktörlerden biri olduğu alanyazında iyi temellendirilmiş bir bulgudur. Ergenlerin suça sürüklenme davranışları ve okuldaki disiplin sorunlarının antisosyal davranışlar çerçevesinde değerlendirilmesi, bu davranışların nedenleri, gelişimi ve sonuçlarına ilişkin daha net bir çerçeve sunabilir. Sosyal normları, yasaları, kuralları ve diğerlerinin temel haklarını ihlal eden ya da diğerlerine zarar veren davranışları kapsayan antisosyal davranışlar (American Psychiatric Association [APA], 2013; Dishion ve Racer, 2013) çocukluk ve ergenlik dönemindeki temel sorun alanlarından biridir. Antisosyal davranışların yaygınlığının yüksek ve gösterge davranışlarının fazla olması (Waldman ve Lahey, 2013), ergenlik ve yetişkinlik döneminde yüksek risk oluşturması (Frick, 2016a; Moffitt vd., 1996; Moffitt ve Caspi, 2001; Odgers vd., 2007a), diğer kişiler tarafından gözlenebilir olması (Calkins ve Keane, 2009), duygusal, davranışsal ve akademik sorunlara neden olması (Frick, 2012), antisosyal davranış gösteren kişilerden ziyade diğerlerinin daha fazla strese maruz kalması ve zarar görmesi (Finch vd., 2006), aile

fertleri, akranlar ve toplumsal yapı üzerinde yıkıcı etkilerinin olması (Dishion ve Patterson, 2016) çocukluk ve ergenlik dönemi antisosyal davranışlarının kapsamlı değerlendirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Sıralanan nedenlerden dolayı, ruh sağlığı merkezlerine yönlendirilen grupların başında antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin gelmesi şaşırtıcı bir sonuç değildir (Frick ve Silverthorn, 2001).

Antisosyal davranışların tanımlanmasına ve sınıflandırılmasına ilişkin araştırma sonuçları, bu konuda daha fazla çalışma ihtiyacı olduğunu göstermektedir. APA'nın (2013) Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'na göre (DSM-5), davranım sorunları olarak adlandırılan antisosyal davranışlar, gelişim dönemlerine göre çocukluk-sınırlı, ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu devam eden (Moffitt, 1993; Patterson vd., 1989); açık (fiziksel) ve örtük (kural dışı) davranış gösterenler (Frick vd., 1993; Loeber ve Schmalting, 1985); sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranış gösterenler (APA, 2013; Wootton vd., 1997) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Yukarıda belirtilen sınıflama türleri kabul görmekle beraber son dönemde yapılan çalışmalar sosyal saldırganlığın da antisosyal davranışlar kapsamında değerlendirilebileceği varsayımını desteklemiştir (Burt vd., 2012; Burt ve Donnellan, 2009; DeMarte, 2008; Tackett vd., 2013). Sosyal saldırganlığın antisosyal davranışların diğer boyutlarıyla orta düzeyde korelasyon göstermesi (Burt ve Donnellan, 2009; Tackett vd., 2013), farklı kişilik özellikleriyle ilişkili olması (Card vd., 2008; DeMarte, 2008; Tackett vd., 2013), gelişim seyrinin (Burt, 2009; Burt vd., 2012) ve psiko-sosyal çıktılarının farklılaşması (Crick vd., 2006; Crick ve Grotpeter, 1995; Underwood vd., 2011) bu varsayımı destekleyen sonuçlardır. Sosyal saldırganlığın antisosyal davranışların bileşenlerinden biri olduğunun kabulü, farklı türlerdeki antisosyal davranışları etkileyen bireysel, ailesel, çevresel faktörlerin yeniden incelenmesinin yararlı olabileceğini göstermektedir.

Çocuk ve ergen antisosyal davranışlarının gelişimini etkileyen genetik ve çevresel olmak üzere çok sayıda etkisi söz konusudur. Öncelikle, çocuğa ve aileye ilişkin genetik faktörlerin antisosyal davranışlar için bir risk faktörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Henry vd., 2018a; Henry vd., 2018b). İkincisi, çocuğa ilişkin mizaç (Barker ve Maughan, 2009), dürtüsellik (Lynam vd., 2000), duygu düzenleme (Duncombe vd., 2012; Ruiz-Ortiz vd., 2017), sınırlı düzeyde olumsuz davranış gösterme (Christian vd., 1997) gibi özellikler antisosyal davranışların seyrini etkileyen bireysel özelliklerdir. Üçüncüsü, çocuğun yaşadığı aile atmosferi ve

ebeveynlik davranışları antisosyal davranışların gelişimini etkileyen çevresel faktörlerdendir (Frick vd., 1999; Goldstein vd., 2005; Henry vd., 2001). Ebeveyn psikopatolojisi (Burke vd., 2008; Klahr vd., 2017; Yockey vd., 2019), ailenin sosyo-ekonomik düzeyi (Jaffe vd., 2006), tek ebeveynle büyüme (Pardini vd., 2008; Yockey vd., 2019), olumlu ebeveyn davranışları (Criss vd., 2015; Fosco vd., 2012; Silva ve Stattin, 2016; Willoughby ve Hamza, 2011), olumsuz ebeveyn davranışları (Burnette vd., 2012; Duncombe vd., 2012; Henry vd., 2001; Kimonis vd., 2006) çocuk ve ergen antisosyal davranışları üzerinde etkili olan ailesel özelliklerdir. Dördüncüsü, çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevrede/okul ortamında kurmuş olduğu arkadaş ilişkileri antisosyal davranışlarda artışa ya da düşüşe neden olan bir diğer etkidir (Dishion ve Patterson, 2016; Kornienko vd., 2018; Kretschmer vd., 2014; Van Ryzin ve Dishion, 2013; Veenstra ve Dijkstra, 2011). Beşincisi, çocuğun içinde yaşadığı mahalli koşullar antisosyal davranışların gelişimine nüfuz edebilecek koruyucu bir faktör ya da risk faktörü olabilir (Clampet-Lundquist vd., 2011; Davis vd., 2015; Odgers vd., 2009). Örneğin, yoksulluk (Eamon, 2002; Odgers vd., 2009; Odgers vd., 2015), tehlikeli mahalli şartlar (Colder vd., 2000; Criss vd., 2017; Slattery ve Meyers, 2014), şiddete maruz kalma (Anderson vd., 2015; Chauhan ve Reppucci, 2009; Davis vd., 2015), algılanan mahalli güven ve aidiyet (Edwards ve Bromfield, 2009) antisosyal davranışları etkileyen mahalli şartlara ilişkin özelliklerdir. Son olarak, antisosyal davranışların seyrini etkileyen değişkenler arasındaki etkileşim, bu davranışların şiddetinin artmasına ya da azalmasına etki etmektedir. Örneğin, ailenin sosyo-ekonomik durumu ile antisosyal davranışlar arasında doğrudan bir ilişki olmayabilir ancak ebeveyn davranışları aracılığı ile antisosyal davranışlarda artış ya da düşüş meydana gelebilir (McCoy vd., 1999). Dolayısıyla, çocuk ve ergenlere ilişkin antisosyal davranışların açıklanmasında farklı nedenlerin bağımsız etkileri olabileceği gibi bu davranışları tetikleyen değişkenler arası etkileşim de antisosyal davranışları etkilemektedir.

Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlere ilişkin bir diğer önemli husus ise bu gruba sunulan psikolojik yardım hizmetlerinin karmaşık ve zorlayıcı olmasıdır (Kazdin, 2018; Stevens vd., 2017). Antisosyal davranışların gelişim seyirlerinin farklı olması, bu davranışlar üzerinde çoklu faktörlerin etkili olması ve bu gruptaki çocuk ve ergenlerin psikolojik destek hizmetlerine direnç göstermeleri yardım hizmetlerini karmaşık ve zorlu hale getirmektedir. Antisosyal davranışları

önlemeye ve antisosyal davranışlara müdahaleye yönelik çalışmaların genel olarak etkili olduğu sistematik derleme ve meta-analiz çalışmalarıyla (Beelmann ve Raabe, 2009; Farrington vd., 2017; Brännström vd., 2016; Sawyer vd., 2015) desteklenmiştir. Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmaların sonuçları, önleme ve müdahale çalışmalarının erken dönemden başlayarak uygulanması (Brody vd., 2008; Mann ve Reynolds, 2006), aileye yönelik programların uygulanması (Henggeler vd., 1993; Kazdin vd., 2018; Shaw vd., 2006; Stevens vd., 2017), okul temelli uygulamalara yer verilmesi (Beelmann ve Raabe, 2009; Wilson vd., 2003), çoklu risk faktörlerinin dâhil edildiği programların uygulanması (Frick, 2016b) gerekliliğini göstermiştir. Örneğin, antisosyal davranış gösteren çocuklara yönelik erken dönemdeki müdahalelerde başarı oranı artarken (Kazdin vd., 2018), ergenlik ve sonrasında uygulanan programların başarı oranı düşmektedir. Bu sonuçlara göre önleme ve müdahale programları etkili olmakla beraber, Kazdin'in (2018) belirtmiş olduğu iki önemli eksiklik, araştırma-uygulama bütünlüğünün sağlanamamış olması ve psikolojik yardım alan kişilerin oranı, antisosyal davranışlara yönelik çalışmaların revize edilmesi gerektiğini göstermektedir. Belirtilen eksiklere rağmen, çocuk ve ergenlerde antisosyal davranışları ve suç davranışlarını önlemeye yönelik programların etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, yeni yaklaşımlara dayalı programlar geliştirmekense var olan programların özellikleri, bağlamları, hedef grupları ve değerlendirme yöntemleri yeniden değerlendirilerek bu programların kanıta-dayalı etkililiğinin güçlendirilmesinin daha yararlı olacağı önerilmektedir (Farrington vd., 2017).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ergenlik döneminde antisosyal davranışlar ile ilgili yapılan araştırmalar, bu davranışların gelişiminde genetik ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu göstermiştir. Çocukluk döneminde sınırlı ve nispeten zararsız olan bu davranışlar ergenlikle beraber şiddetli ve yıkıcı davranışlara evrilmektedir. Bu değişim dikkate alındığında, ergenlik dönemi antisosyal davranışlarının araştırılması önemlidir çünkü ergen antisosyal davranışları, genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemi fiziksel ve psikolojik iyi oluşunu etkilemektedir (Roisman vd., 2010; Simonoff vd., 2004). Bu nedenle, ergen antisosyal davranışlarını etkileyen bireysel özellikler, ebeveyn davranışları, arkadaş ilişkileri, sosyoekonomik koşullar gibi farklı bağlamsal faktörler ile antisosyal

davranışlar arasındaki ilişkinin araştırılması kuram ve uygulama açısından anlamlı sonuçlar üretebilir. Alanyazındaki sonuçlar referans alınarak tasarlanan bu araştırmanın alanyazına ve uygulamaya dönük olmak üzere iki yönlü katkısının olabileceği değerlendirilmektedir.

Öncelikli olarak, bu çalışma kapsamında ergenlerin antisosyal davranışlarını yordayan bağlamsal faktörlerin araştırılması, araştırmanın güçlü yönlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Antisosyal davranış alanyazınında belirtilen bulgular, bu davranışların gelişiminde aile, arkadaş ilişkileri, sosyal çevre gibi çeşitli değişkenlerin etkili olduğunu göstermiştir (Christian vd., 1997; Davis vd., 2015; Dishion ve Patterson, 2016; Duncombe vd., 2012; Henry vd., 2018a; Silva ve Stattin, 2016; Willoughby ve Hamza, 2011). Ulusal alanyazında özellikle çocuk ve ergenlerde saldırgan davranışları genel olarak ele alan veya tepkisel-amaçlı, fiziksel-ilişkisel gibi çeşitli sınıflamalara dayalı inceleyen çok sayıda araştırma yapılmıştır (Çetinkaya-Yıldız ve Hatipoğlu-Sümer, 2010; Kındap-Tepe ve Sayıl, 2012; Özdoğan ve Cenkseven-Önder, 2018; Özdoğan vd., 2021). Saldırgan davranışları konu edinen çalışmaların antisosyal davranışlar kapsamında değerlendirilmesi sınıflandırma, açıklama, önleme ve müdahale gibi farklı aşamalarda katkı sağlayabilir. İkincisi, antisosyal davranışların incelenmesinde koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin araştırma kapsamında ele alınması çalışmanın artılarından biri olarak değerlendirilebilir. Antisosyal davranışların yordanmasında genelde risk faktörleri dikkate alınarak araştırma yapılırken, son yıllarda koruyucu faktörlerin de incelenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Antisosyal davranışların değerlendirilmesinde risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin dikkate alınması, antisosyal davranışların gelişim seyrine ilişkin açıklık getirebilir ve psikolojik yardım hizmetlerine kaynaklık edebilir (Barry vd., 2013). Ulusal düzeyde yapılan çalışmaların genel olarak klinik temelli olduğu dikkate alındığında, antisosyal davranışların klinik dışı örnekleme incelenmesi koruyucu faktörler ve risk faktörlerine ilişkin farklı sonuçlar sunabilir. Koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin belirlenmesinin yanı sıra çoklu faktörlerin cinsiyet, yaş grubu, etnik köken gibi demografik özellikler açısından nasıl işlev gösterdiğinin incelenmesi diğer bir önemli husustur (Farrington, 2005). Bu çalışmada, lise öğrencilerinin antisosyal davranışlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi demografik değişkenlere ilişkin koruyucu faktörlere ve risk faktörlerine ilişkin bilgi verebilir. Üçüncüsü,

antisosyal davranışlar üzerine yapılan çalışmalar okul öncesi dönemden başlayarak yetişkinliğe kadar sürdürülmekte ancak çalışmaların ağırlıklı olarak çocukluk ve ön ergenlik döneminde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu çalışmalar, antisosyal davranışlara yönelik önleme ve müdahale çalışmalarının geliştirilmesi noktasında yararlı sonuçlar ortaya koymuştur. Diğer yandan, ergenlik dönemi antisosyal davranışlarına ilişkin araştırmaların çocukluk ve ön-ergenlik dönemine göre daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, ergenlerin antisosyal davranışlarını yordayan değişkenlerin belirlenmesinin, önceki araştırma sonuçlarının doğrulanması ve uygulamadaki yansımalarının değerlendirilmesi açısından yararlı olacağı öngörülmektedir. Dördüncüsü, antisosyal davranışların betimlenmesi ve yordanması okullar bünyesinde yürütülen koruma, önleme ve müdahale faaliyetleri için öneriler sunabilmesi açısından da katkı sunabilir. Antisosyal davranışlardaki çeşitlilik, gelişim seyrindeki farklılıklar ve bu davranışlar yordayan çoklu faktörlerin etkisi nedeniyle tek bir risk faktöründen ziyade çoklu değişkenlerin dikkate alınmasında yarar vardır (Frick, 2016a). Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında çoklu faktörler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi ergenlerin antisosyal davranışlarına ilişkin çoklu risk faktörlerine ya da koruyucu faktöre ilişkin bilgi sunabileceği öngörülmektedir. Son olarak, araştırma kapsamında, ergenlerin antisosyal davranışlarını ve ebeveyn davranışlarına ilişkin algılarını ölçmeye yönelik iki ölçme aracının uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Uyarlanan ölçme araçlarının antisosyal davranışların ve ebeveyn davranışlarının ölçülmesinde gelecek çalışmalarda kullanılarak ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Bu araştırmanın amacı “*ergenlerin bireysel, ailesel, arkadaş ilişkileri ve mahalli özellikleri ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkileri incelemek*” olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, öncelikli olarak ergenlerin antisosyal davranışlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn beraberlik durumu gibi demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. Sonrasında, demografik ve bireysel özellikler, ebeveyn davranışları, arkadaş ilişkileri ve mahalli özellikler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiler incelenecektir.

Alt problemler. Yapılacak araştırma doğrultusunda aşağıdaki alt araştırma problemlerine cevap aranacaktır.

1. Lise öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışları cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, gelir düzeyi, anne ve baba eğitim seviyesi ve ebeveyn beraberlik durumu açısından anlamlı fark göstermekte midir?
2. Lise öğrencilerinin *demografik özellikleri* (cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, anne-baba eğitim seviyesi) antisosyal davranışları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
3. Lise öğrencilerinin *bireysel özellikleri* (psikolojik sağlamlık, başa çıkma becerileri, katı-duygusuz özellikler) antisosyal davranışları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
4. Lise öğrencilerinin *ebeveyn davranışlarına ilişkin algıları* (çocukla ilgilenme, olumlu ebeveynlik, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma) antisosyal davranışları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
5. Lise öğrencilerinin *arkadaşlık ilişkileri* (bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma, sadakat) antisosyal davranışları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
6. Lise öğrencilerinin *mahalli özellikleri* (mahalle sargınlığı ve sorunları) antisosyal davranışları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

Sayıtlar

1. Çalışmaya katılan ergenlerin gönüllü katılım gösterdiği, araştırma kapsamında uygulanan ölçme araçlarına samimi ve nesnel cevaplar verdikleri varsayılmıştır.
2. Araştırmada kullanılan ASDÖ'nün ergenlerin açık ve örtük antisosyal davranışlarını ölçtüğü varsayılmıştır.

3. Araştırma kapsamında incelenen dört bağlamsal değişken (bireysel, ailesel, akran ilişkileri, mahalli özellikler), ergenlerin antisosyal davranışları için hem risk faktörü hem de koruyucu faktör olarak kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırmanın çalışma grubu Uşak ili merkez ilçesindeki liselerde öğrenim gören ve çevrimiçi uygulama formunu yanıtlayan 13-19 yaş arasındaki lise öğrencileri ile sınırlıdır. Veri toplama sürecinin çevrimiçi uygulama form aracılığıyla gerçekleştirilmesi araştırmanın amacını sınırlandıran bir durum olarak kabul edilmiştir.
2. Araştırmanın pandemi döneminde gerçekleştirilmesinden ötürü öğrencilerin antisosyal davranışlarına ilişkin öz bildirimleri bir sınırlılık olarak kabul edilmiştir. Antisosyal davranışların aile ve okul ortamında değişkenlik göstermesi, ebeveyn gözetiminin pandemi döneminde artması ve sosyal ilişkilerin sınırlanması antisosyal davranışların öz bildirime dayalı ölçümlerini sınırlandırmıştır.
3. Antisosyal davranışların çok fazla sayıda açık ve örtük göstergesi olmasından dolayı ölçülmesi hedeflenen antisosyal davranışlar Antisosyal Davranış Ölçeğindeki 32 madde ile sınırlıdır. Antisosyal davranış repertuarında yer alan çok sayıda davranışın ev, okul, mahalle gibi farklı ortamlarda ortaya çıkması ölçülen davranışların kullanılan ölçme aracı ile sınırlandırmıştır.

Tanımlar

Antisosyal davranış. Antisosyal davranış en genel anlamda sosyal normları, yasaları, kuralları ve diğerlerinin temel haklarını ihlal eden ya da diğerlerine zarar veren davranışlar olarak tanımlanmıştır (APA, 2013; Calkins ve Keane, 2009; Dishion ve Racer, 2013; Matthys ve Lochman, 2010). Çocuk ve ergenlik dönemi antisosyal davranışları karşı gelme ve davranım sorunları olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır (Hyde vd., 2013; Waldman ve Lahey, 2013). Bu çalışma kapsamındaki antisosyal davranışlar fiziksel saldırganlık, sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışlar olmak üzere üç boyutlu bir yapı ve ASDÖ'nün 32 maddesiyle ölçülen davranışlar olarak tanımlanmıştır.

Karşı gelme bozukluğu. Karşı gelme bozukluğu, antisosyal davranışlar kapsamında değerlendirilmekle beraber çocukluk dönemi gelişimine uygun olmayan ve kişiler arası ilişkilerdeki problemlerden kaynaklı sorunları tanımlamaktadır (Waldman ve Lahey, 2013). Bir başka ifadeyle, karşı gelme bozukluğu, öfke ve karşı gelme davranışlarını içeren daha hafif düzeyde seyreden antisosyal davranışları kapsamaktadır (Hinshaw ve Lee, 2003).

Davranım bozukluğu. Davranım problemleri insanlara ve hayvanlara yönelik şiddet, eşyalara zarar verme, dolandırıcılık ya da hırsızlık, kuralları ciddi bir biçimde ihlal etme olmak üzere dört başlık altında sıralanmaktadır (APA, 2013). Davranım problemleri bağırma ve öfke patlamaları gibi hafif düzeydeki karşı gelme davranışlarından saldırganlık, şiddet ve hırsızlık gibi ileri düzey saldırgan davranışlar ve diğerlerine zarar vermeyi içeren daha ciddi sayılabilecek antisosyal davranışlara kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır (McMahon ve Frick, 2007).

Suçta sürüklenme (delinquency). Suçta sürüklenme, yasal anlamda çocuk ve ergenlerin kanun dışı eylemlerini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Dishion ve Racer, 2013; Matthys ve Lochman, 2010).

Koruyucu faktör. Koruyucu faktörler, antisosyal davranışların sıklığını azaltan herhangi bir durum ve olay olabileceği gibi olumlu davranış çıktılarının elde edilmesini sağlayan değişkenlerdir. Örneğin, ebeveyn izleme davranışı çocukluk ve ergenlik döneminde aileye ilişkin en önemli koruyucu faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yüksek düzeyde ebeveyn izleme davranışı antisosyal davranışların sıklığını azaltmada etkili olurken, zayıf ebeveyn izleme davranışı bu davranışların sıklığını arttırmaktadır.

Risk faktörü. Risk faktörleri, antisosyal davranışın sıklığını ya da şiddetini arttıran değişkenler olarak tanımlanmıştır. Bireysel özelliklerden biri olan katıduygusuz özellikler, dayakla cezalandırma davranışı, problem davranış gösteren ergenlerle sosyalleşme gibi özellikler birer risk faktörü olarak değerlendirilebilir. Örneğin, antisosyal davranış gösteren ve aynı zamanda yüksek düzeyde katıduygusuz özelliğe sahip ergenler daha şiddetli ve kalıcı antisosyal davranışlar göstermektedirler.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sırasıyla antisosyal davranışların tanımı, antisosyal davranışların sınıflandırılması, antisosyal davranışların gelişim seyri, antisosyal davranışlarda koruyucu faktörler ve risk faktörleri olarak tanımlanan değişkenler açıklanacaktır.

Antisosyal davranış

Çocuk ve ergen antisosyal davranışları önemli bir sosyal sorun olarak kabul edilmektedir (Frick,1998b). Yaygın bir davranış problemi ve aynı zamanda sosyal bir sorun olan antisosyal davranışların kapsamını ve sınırlarını belirleme noktasında alanyazında farklı tanımlar ve kavramlar yer almaktadır. Farklı kavramların ve tanımların kullanılması kavram çeşitliliğine, yani antisosyal davranış başlığı altında birbirine benzer davranışları ölçen farklı kavramlar kullanılmasına neden olmaktadır. Antisosyal davranışların heterojen bir yapıda olması (Frick, 2016a), bu farklılığın temel nedeni olarak gösterilebilir. “Karşı gelme bozukluğu”, “davranım bozukluğu”, “antisosyal davranış”, “suça sürüklenme” gibi kavramlar birbiriyle ilişkili ve aynı düzlemde yer alan davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır (Hinshaw ve Lee, 2003). Karşı gelme bozukluğu, antisosyal davranışlar kapsamında değerlendirilmekle beraber çocukluk dönemi gelişimine uygun olmayan ve kişiler arası ilişkilerdeki problemlerden kaynaklı sorunları tanımlamaktadır (Waldman ve Lahey, 2013). Bir başka ifadeyle, karşı gelme bozukluğu, öfke ve karşı gelme davranışlarını içeren daha hafif düzeyde seyreden antisosyal davranışları kapsamaktadır (Hinshaw ve Lee, 2003). Davranım problemleri ise bağırma ve öfke patlamaları gibi hafif düzeydeki karşı gelme davranışlarından saldırganlık, şiddet ve hırsızlık gibi ileri düzey saldırgan davranışlar ve diğerlerine zarar vermeyi içeren daha ciddi sayılabilecek antisosyal davranışlara kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır (McMahon ve Frick, 2007). Davranım problemleri insanlara ve hayvanlara yönelik şiddet, eşyalara zarar verme, dolandırıcılık ya da hırsızlık, kuralları ciddi bir biçimde ihlal etme olmak üzere dört başlık altında sıralanmaktadır (APA, 2013). Çocuk ve ergen suçluluğu, yasal anlamda çocuk ve ergenlerin kanun dışı eylemlerini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Dishion ve Racer, 2013; Matthys ve Lochman, 2010). Yukarıda açıklanan üç kavramın her biri antisosyal

davranışların belirli bir yönünü ve aynı zamanda örtüşen yönlerini tanımlamaktadır. Dolayısıyla, üç kavramı kapsayan genel bir kavramın, antisosyal davranış kavramının kullanılmasının kavram çeşitliliğini sadeleştirme açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Antisosyal davranış en genel anlamda sosyal normları, yasaları, kuralları ve diğerlerinin temel haklarını ihlal eden ya da diğerlerine zarar veren davranışlar olarak tanımlanır (APA, 2013; Calkins ve Keane, 2009; Dishion ve Racer, 2013; Matthys ve Lochman, 2010). Çocuk ve ergenlik dönemi antisosyal davranışları karşı gelme ve davranım sorunları olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır (Hyde vd., 2013; Waldman ve Lahey, 2013). Yetişkinlerle tartışmak, yetişkinlerin kurallarına uymamak ya da onların isteklerini yerine getirmemek, çabucak öfkelenmek, kuralları ihlal etmek, kasıtlı olarak diğerlerini öfkelenmeye çalışmak, başkalarını suçlamak gibi davranışlar karşı gelme davranışları olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). Bu davranışları sergileyen çocukların önemli bir kısmı ergenlikle beraber karşı gelme davranışlarına son verirken bir grup ise davranım bozukluğu altında tanımlanan bir dizi davranış ergenlikte göstermeye devam etmektedir. Yalan söylemek, okuldan kaçmak, hayvanlara şiddet uygulamak, hırsızlık yapmak, yangın çıkarmak, kuralları ihlal etmek davranım problemlerine örnek davranışlardır (APA, 2013). Sonuç olarak, antisosyal davranış tanımının karşı gelme ve davranım bozukluğu belirtilerini kapsayan daha genel bir kavram olarak kullanılması daha uygun görülmektedir.

Antisosyal davranışlar çocukluk ve ergenlik dönemindeki en yaygın davranış problemi olup, gösterge davranışların çeşitlilik göstermesi ve psikolojik danışma başarısının düşük olması bu davranışlara ilişkin en önemli iki sonuçtur (Lahey ve Waldman, 2013). Psikolojik yardım hizmeti sunan merkezlere yönlendirilen grupların başında antisosyal davranışlar gösteren çocuk ve ergenlerin gelmesi bu nedenle şaşırtıcı bir sonuç değildir (Frick ve Silverthorn, 2001). Antisosyal davranışların saldırgan davranışları içermesi, suçlulukla ilişkili olması ve bir dizi duygusal, davranışsal ve akademik sorun yaratması dikkat edilmesi gereken bir ruh sağlığı problemi olduğunu gösterir (Frick, 2012). Ayrıca, antisosyal davranışların hem çocukluk ve ergenlik hem de yetişkinlik döneminde yüksek düzeyde risk oluşturması ve yaygınlığının yüksek olması ciddi bir davranış sorunu olarak görülmesine neden olmaktadır (Frick, 2016a). Çocukluk döneminde antisosyal davranışlar gösteren kişilerin antisosyal davranış gösteren diğer gruplara göre

yetişkinlik döneminde antisosyal kişilik bozukluğu, madde kullanımı, suçluluk, fiziksel sağlık, vb. daha fazla sorun ve olumsuz durumla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir (Moffitt vd., 1996; Moffitt ve Caspi, 2001; Odgers vd., 2007a). Dışsallaştırma bozukluklarının diğer kişiler tarafından gözlenebilir olması ve aile, arkadaş ve okul ortamında daha ağır sonuçlara yol açmasından ötürü antisosyal davranışlar farklı disiplinlerdeki araştırmaların odağında olmuştur (Calkins ve Keane, 2009). Antisosyal davranışların sonuçları yalnızca kişinin kendisiyle sınırlı kalmamaktadır. Aile fertleri, arkadaşlar ve toplumsal yapı üzerinde yıkıcı etkileri vardır (Dishion ve Patterson, 2016). Antisosyal davranış gösteren kişilerden ziyade diğerlerinin daha fazla strese maruz kalması ve zarar görmesi, antisosyal davranışların gözlenebilir ve yasal karşılığının olması antisosyal davranışların neden bu kadar yaygın ve gözlenebilir olduğunu açıklamaktadır (Nelson vd., 2006).

Antisosyal davranışların sınıflandırılması

DSM-5'e göre davranım bozukluğu, "*diğerlerinin temel haklarını ve yaşa uygun genel sosyal normları ve kuralları tekrarlayıcı ve sürekli olarak ihlal etme*" şeklinde tanımlanmaktadır (APA, 2013). Davranım bozukluğuna ilişkin göstergeler dört kategori altında sıralanmaktadır; a) insanlara ve hayvanlara yönelik şiddet, b) eşyalara zarar verme, c) hırsızlık ya da dolandırıcılık ve d) kuralları ciddi biçimde ihlal etme. APA'nın belirlediği dört alana ilişkin belirti listesi aşağıda yer alan tablodaki 15 maddeye indirgenmiştir.

Tablo 1

DSM-5 Davranım Bozukluğu Tanı Ölçütleri

A. Aşağıda sıralanan ölçütlerden en az bir tanı ölçütünün son altı aydır gözlenmesi ve 15 maddeden en az üçünün son 12 ay içerisinde var olmasıyla beraber diğerlerinin temel haklarını ve yaşa uygun genel sosyal normları ve kuralları tekrarlayıcı ve sürekli olarak ihlal etme:

İnsanlara ve Hayvanlara Yönelik Şiddet

1. Başkalarına kabadayılık etme, başkalarını tehdit etme ya da başkalarının gözünü korkutur.
2. Sık sık kavga başlatır.
3. Başkalarını ağır yaralayabilecek suç aleti kullanır (ör. Sopa, taş, kırık şişe, bıçak, silah)
4. İnsanlara karşı fiziksel olarak acımasız davranır.
5. Hayvanlara karşı fiziksel olarak acımasız davranır.
6. Açık bir şekilde hırsızlık yapmıştır (saldırı, kapkaç, gasp, silahlı soygun).
7. Birisini cinsel eylemde bulunmaya zorlamıştır.

Eşyalara Zarar Verme

8. Ciddi zararlar vermek niyetiyle bilerek yangın çıkarmıştır.
9. Bir başkasının eşyasına bilerek zarar vermiştir (yangın çıkarma davranışından farklı olarak).

Dolandırıcılık ya da Hırsızlık

10. Başkalarının binasına, evine ya da arabasına zorla girmiştir.
11. Bir şeyler elde etmek, çıkar sağlamak ya da yükümlülüklerden kaçınmak için sürekli yalan söyler.
12. Kurbanla yüzleşmeden değerli eşyaları çalmıştır (ör. mağazadan aşırma, sahtecilik)

Kuralları Ciddi Biçimde İhlal Etme

13. On üç yaşından önce başlamak kaydıyla ebeveynlerin onayı olmadan geceleri sık sık dışarıda geçirir.
14. Ebeveynlerinin ya da ebeveynlerinin yerine geçen kişilerin evini en az iki gece terk etmiştir ya da evi terk ettikten sonra bir süre eve dönmemiştir.
15. On üç yaşından önce başlamak kaydıyla okuldan sürekli kaçır.

- B.** Davranıştaki bozukluk klinik anlamda gözlenebilen sosyal, akademik ve mesleki işlevsellik bakımından uyum bozukluklarına neden olur.

Eğer kişi 18 yaşından küçükse, antisosyal kişilik bozukluğu tanı şartlarını karşılamaz.

Davranım bozukluğunun tanılabilmesi için DSM-5'in belirtmiş olduğu 15 maddeden en az üçünün son bir yıl içerisinde var olması ve bir maddenin son altı aydır gözlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, kişinin davranım bozukluğu tanısı alabilmesi için sosyal, akademik ve mesleki işlevselliğinde gözlenebilir uyumsuzluğun olması gerekir. Değerlendirilen kişinin 18 yaşın altında olması tanılama esaslarından biridir. Çocukluk ve ergenlik dönemi antisosyal davranışların yetişkinlik döneminde devam etmesi durumunda kişiler antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alırlar (Hyde vd., 2013). APA'nın çocuk ve ergenler için sıralamış olduğu tanılama ölçütleri her çocuğun gelişimi, içinde bulunduğu sosyal çevre, aile yaşantısı vs. farklılık gösterdiğinden standart olarak kabul edilmemektedir (Frick, 1998a).

Antisosyal davranışların tanılanması ve değerlendirilmesi için farklı ölçütler dikkate alınmaktadır. Antisosyal davranışların türüne ve şiddetine göre geniş bir yelpazede yer alan çok sayıda davranışı kapsamı (Barry vd., 2013; Frick ve McMahon, 2008) farklı ölçütlerin gelişimine yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, antisosyal davranışlar tek boyutlu bir yapı göstermekten (tek bir alanda gözlenen davranışlar) ziyade çok yönlü bir özelliğe sahiptir (Burnette ve Cicchetti, 2012; Farrington, 2005). DSM-5'e göre antisosyal davranışların üç farklı ölçüte göre incelenebileceği belirtilmektedir: 1) gelişim dönemlerine göre yaşam-boyu, ergenlik-

sınırlı ve çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösterenler, 2) sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranış gösterenler, 3) davranışın şiddetine göre hafif, orta ve ileri düzey antisosyal davranış gösterenler (APA, 2013). DSM-V'teki kategorilere ek olarak açık (fiziksel) ve örtük (kural dışı) antisosyal davranışlar olarak bir diğer kategori alanyazında kabul gören bir sınıflamadır (Frick vd., 1993).

Antisosyal davranışların yaygınlığı. Ergenlik dönemi antisosyal davranışların tepe noktasına ulaştığı dönem olarak bilinir ve bu davranışların bir kısmı “normatif” olarak değerlendirilmektedir. Antisosyal davranışların yaygınlığı ise antisosyal davranışların sınıflandırma biçimi, tanılama ölçütleri, cinsiyetler arası fark ve yaş gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Frick'e (1998a) göre antisosyal davranışların yaygınlığının belirlenmesi birkaç ölçüte bağlı olduğundan kolay olmayabilir. Frick, antisosyal davranışların yaygınlığının belirlenmesindeki zorlukları dört madde ile açıklamaktadır: 1) ölçülmek istenen davranışın düzeyi ve şiddeti, 2) bireysel belirtilerin mi yoksa ileri düzey antisosyal davranışların mı ölçüldüğü, 3) yaşla beraber antisosyal davranışların sayısında artış olması, 4) cinsiyetler arası farkların çocukluktan ergenliğe kadar sürmesi ve erkeklerin daha fazla antisosyal davranış göstermesi. Antisosyal davranışların yaygınlığının ölçülmesi ile ilgili zorluklar olmasına rağmen APA'ya (2013) göre antisosyal davranışların yaygınlığı bir yıl süresince %4 ile %10 arasında değişmektedir. Antisosyal davranışların yaygınlığını belirlemek amacıyla farklı örneklerde yapılan çalışmalar APA'nın bulgularını destekleyen nitelikte araştırma çıktıları raporlamışlardır (Canino vd., 2010; Erskine vd., 2013; Keenan vd., 2010; Merikangas vd., 2010; Nock vd., 2006; Silberg vd., 2007; Vicente vd., 2012).

Kız ve erkek çocukları arasında antisosyal davranışların çocukluk ve ergenlik dönemi yaygınlığındaki değişim alanyazındaki en tartışmalı konulardan biri olmasına rağmen farklı örneklerle yapılan boylamsal ve kesitsel araştırmalar tutarlı sonuçlar ortaya koymuştur. Çocukluk döneminde erkekler kızlara göre daha fazla antisosyal davranış gösterirken, bu fark ergenlik dönemi ile beraber azalmaktadır (Lahey vd., 2006; Maughan vd., 2004; Moffitt, 2006; Moffitt, 2018; Oders vd., 2008; Sentse vd., 2017). Erkek ve kızlar arasındaki değişim trendi Moffitt'in antisosyal davranış teorisi ile açıklanabilir. Antisosyal davranışların yaşam-boyu devam eden ve ergenlik-sınırlı olmasına bağlı olarak kız ve erkeklerde yaygınlık oranları farklılık göstermektedir (Moffitt, 1993; Moffitt vd., 1996). Erkekler,

çocukluktan başlayarak yaşam-boyu devam eden antisosyal eğilimler gösterirken benzer bir davranış örüntüsü kızlarda da gözlenir ancak daha düşük oranda seyreder (Silverthorn ve Frick, 1999; Silverthorn vd., 2001;). Ergenlik dönemi ile beraber kız ve erkek çocuklarının antisosyal davranışları arasındaki oransal fark azalır. Çocukluk döneminin sonuna kadar örtük bir seyir izleyen kız çocuklarındaki antisosyal eğilimlerde ergenlik dönemi risk faktörleri sebebiyle radikal bir artış gözlenir (Côté vd., 2001). Erkek ergenlerde ise çocukluktan itibaren yaşam boyu antisosyal davranışlar gösteren gruptan farklı olarak ergenlik döneminde ilk defa antisosyal davranışlar gösteren yeni bir grup belirir (Dandreaux ve Frick, 2009; Moffitt, 2018; Moore vd., 2017). Çocukluk döneminde erkekler kızlara göre ortalama üç kat daha fazla davranım sorunları gösterirken, ergenlik döneminde bu oran 2:1 oranındadır (Lahey vd., 2000; Moffitt vd., 2001). Klinik olmayan örneklerde yapılan çalışmalarda davranım sorunlarının yaygınlığı erkeklerde %6 ile %10 arasında seyrederken, kızlarda bu oran %0.8 ile %9.2 arasında değişmektedir (Loeber vd., 2000).

Antisosyal davranışlar üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu Avrupa ve Amerika merkezli olmasına rağmen (Frick, 2016a), antisosyal davranışların yaygınlığı farklı kültür ve etnik gruplarda değişiklik göstermemektedir (APA, 2013). Antisosyal davranışların kültürlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla farklı ülkelerde yapılan çalışmalar incelenmiş ve antisosyal davranışların kültüre göre farklılaşma nedeninin metodolojik sorunlardan kaynaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Canino vd., 2010). Amerikalı ile Hollandalı ve Porto Rikolu çocuk ve ergenler üzerinde Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği ile ölçülen psikolojik bozukluklar (kaygı, depresyon, karşı gelme, davranım sorunları ve antisosyal davranış, vs.) arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunamamıştır (Achenbach vd., 1987a; Achenbach vd., 1987b; Achenbach vd., 1990). Antisosyal davranışların kültürden kültüre farklılık göstermediği ancak metodolojik sorunlar, tanılama ölçütleri ve kullanılan ölçme araçları sebebiyle antisosyal davranışların yaygınlığına ilişkin tutarsız sonuçlara ulaşılmıştır.

Antisosyal davranışların alt türleri Antisosyal davranışların sınıflandırılması ile ilgili olarak alanyazında çeşitli ölçütler kullanılmaktadır: gelişim dönemlerine göre çocukluk-sınırlı, ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu (Hinshaw vd.,

1993; Moffitt, 1993; Patterson vd., 1989); gösterge davranışlara göre açık (fiziksel) ve örtük (kural dışı) antisosyal davranışlar (Frick vd., 1993); sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranış gösterenler (APA, 2013; Wootton vd., 1997). Belirtilen sınıflamalar antisosyal davranışların etiolojisi, gelişimi, özellikleri, tanınması ve müdahalesi için yararlı bilgiler sunduğu sürece uygulamacılar ve araştırmacılar tarafından kabul edilen bir sınıflama olmalıdır (Moffitt, 1993).

Yaşam boyu ve ergenlik sınırlı antisosyal davranışlar. Antisosyal davranışlar, ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu devam eden olmak üzere iki gelişim dönemine göre sınıflandırılmıştır (Moffitt, 1993; 2006; 2018; Moffitt vd.,1996; Moffitt vd, 2002). Antisosyal davranışların heterojen bir yapıda olması cinsiyet, yaş grubu, belirtiler vb. açıdan antisosyal davranışlardaki çeşitliliği açıklayabilecek gelişimsel modellere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Frick vd, 1994; Lynam, 1996; Moffitt vd., 1996). Antisosyal davranışların sınıflandırılması Dunedin, Pittsburgh, Cambridge, Oregon boylamsal çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda yapılandırılmış ve davranışların etiolojisi, gelişim seyri, patoloji, davranışların türü ve şiddeti, uzun dönemli etkileri, önleme ve tedavideki çıktıları gibi çoklu faktörler dikkate alınmıştır (Hinshaw vd., 1993; Moffitt, 1993). Moffitt'in antisosyal davranışlara ilişkin kuramı doksanlı yıllardan sonra yapılan çalışmalarla desteklenmiştir (Barker ve Maughan, 2009; Bartusch vd., 1997; Dandreaux ve Frick, 2009; Jolliffe vd., 2017; Moffitt ve Caspi, 2001; Moffitt vd., 2002; Moore vd., 2017; Odgers vd., 2008; Piquero ve Brezina, 2001; Roisman vd., 2010; Sentse vd., 2017). Moffitt'in (1993) kuramına göre yaşam-boyu devam eden gruptaki antisosyal davranışların erken dönemde ortaya çıkmasının nedeni nöro-psikolojik bozukluklar, hafıza sorunları, özdenetim, bilişsel gelişimde gerilik, hiperaktivite, mizaç gibi etkenler ile ilişkilendirilmektedir. Erken dönem risk faktörlerinin yetersiz ebeveynlik, olumsuz aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri gibi çevresel faktörlerle olan etkileşiminin sonucunda antisosyal davranışlar katlanarak artış göstermektedir. Ergenlik-sınırlı antisosyal davranışların ortaya çıkmasında çevresel faktörler etkili olmaktadır. Ergenler bu dönemde, biyolojik gelişim ile yetişkinlik kazanım ve sorumlulukları arasında "olgunlaşma boşluğu" (maturity gap) olarak tanımlanan bir süreçten geçerler. Ergenlik-sınırlı antisosyal davranışlar gösterenler ebeveynlere karşı özerkliği kanıtlamak, sosyal olgunluğu yaşamak ve akranlara üstünlük sağlamak için antisosyal davranış gösterirler.

Ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu devam eden antisosyal davranışlar gösteren çocuk ve ergenlerin kişilik özellikleri ve suç davranışlarının şiddeti ve türü farklılık göstermektedir (Moffitt, 1993; Moffitt vd., 1996). Bu iki değişken, antisosyal davranışların sınıflamasında yararlanılan iki ana unsur olarak kabul edilmektedir. İlk olarak, kişilik özellikleri, ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu devam eden antisosyal davranış gösteren gruplar arasındaki farklılıkları açıklayan nedenlerden biridir. Yaşam-boyu antisosyal davranışlar gösterenler, ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösterenlere göre daha dürtüsel davranma (Côté vd., 2002; Silberg vd., 2007), duygusuzluk (Dandreaux ve Frick, 2009) ve psikopatik kişiliğin özelliği olan yabancılaşma (Moffitt vd., 1996) özelliklerini gösterme eğiliminde olurlar. Her iki grubun, yaşam-boyu ve ergenlik-sınırlı, nevrozizm düzeyi yüksek olmakla beraber yaşam-boyu gruptakilerin puanları ergenlik-sınırlı olanlara göre daha yüksektir (Moffitt vd., 2002). Benzer şekilde, çoklu veri kaynaklarından edinilen bulgulara göre yaşam-boyu grubun katı-duygusuz özelliğinin daha yüksek olduğu ancak önceki bulgulardan farklı olarak ergenlik-sınırlı olanların daha dürtüsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Moffitt ve diğerlerinin (1996) Dunedin'deki boylamsal çalışmadan elde ettiği verilere göre ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu antisosyal davranışlar gösteren grupların birçok kişilik özelliği benzerlik ve farklılık göstermiştir. Ergenlik-sınırlı gruptakiler geleneksellik ve sosyal yetkinlik (yeterlik) özelliklerine göre yaşam-boyu antisosyal davranışlar gösterenlerden daha yüksek puanlar almıştır. Ayrıca, yaşam-boyu gruptakiler yabancılaşma, sosyal yakınlık ve kontrol özellikleri bakımından ergenlik-sınırlı gruba göre olumsuz sonuçlar elde etmişlerdir. Saldırganlık ve strese tepki verme düzeyleri açısından iki grup, ortalamadan farklılık gösterirken bu iki grup arasında anlamlı düzeyde farklılık gözlenmemiştir. İkincisi, farklı dönemlerdeki davranışlarının türü ve şiddeti iki grup arasındaki ayrımı açıklayan diğer bir nedendir. Ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu antisosyal davranış gösterenlerin suç davranışlarının türü ve şiddeti gelişim dönemlerine göre farklılaşmaktadır. İki grup arasında adli olaya sürüklenme, mahkeme kayıtları ve suçluluğa başlama yaşına göre farklılık gözlenmezken, yaşam-boyu gruptakiler, ergenlik-sınırlı olanlara göre şiddet düzeyi yüksek suçlara karışmışlardır (Moffitt vd.,1996; Moffitt vd., 2002). Çoklu veri kaynaklarına göre madde kullanımı ve satışı, saldırı, hırsızlık, silah taşıma, vb. ağır suçlar yaşam-boyu antisosyal davranış gösterenlerin suç davranışlarıyken; hırsızlık, sarhoş olma, iş başvurusunda yanlış bilgi verme vb. hafif suçlar ergenlik-sınırlı grupta daha sık gözlenmiştir (Moffitt vd., 2002).

Ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu devam eden gruptan farklı olarak çocukluk dönemi sınırlı olarak tanımlanan ve belirli bir dönemde yoğun antisosyal davranışlar sergileyen başka bir grubun olduğu gözlemlenmiştir (Moffitt vd., 1996; Moffitt vd., 2002; Odgers vd., 2008; Roisman vd., 2010; Sentse vd., 2017). Çocukluk döneminde antisosyal davranışlar gösteren çocukların önemli bir kısmının, neredeyse yarısının, ergenlik ve yetişkinlik döneminde bu tür davranışları göstermediği anlaşılmıştır (Barker ve Maughan, 2009; Odgers vd., 2008; Veenstra vd., 2009). Ayrıca, bu grupta yer alanların sosyopatik özellikler gösterme ve suça sürüklenme oranları sıfıra yakındır (Maughan vd., 2000). İki grup arasında neden bu tarzda bir ayrışmanın meydana geldiği henüz tam olarak aydınlatılmamış bir konu olmakla beraber, erken dönem antisosyal davranışlar gösteren gruptaki heterojen davranışlar klinik uzmanlar, terapistler ve araştırmacılar için zorluklara neden olmaktadır (Veenstra vd., 2009). Ergenlik ve yetişkinlik döneminde büyük oranda antisosyal davranışları azalan bu grubun gelişiminin gerçekçi mi olduğu yoksa gelişimin bir sonucu olarak dışsallaştırma sorunlarının farklı problem alanlarına mı aktarıldığı uzmanlar ve araştırmacılar tarafından incelenmesi gereken bir konudur (Odgers vd., 2008). Çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösteren grubun erken dönemde çok sayıda antisosyal davranış gösterdiği ancak ergenlikle beraber sorun davranışların ortadan kalktığı bulgusu gerçeği yansıtmayan bir varsayım olabilir. Çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösterenlerin neden antisosyal davranışları sürdürmediğini açıklayan iki görüş mevcuttur. İlk olarak, bu gruptaki kişiler sosyal anlamda yetersiz olmaları ve kaygı duymaları, şizotipal kişilik bozukluğu gibi aykırı kişilikler geliştirmelerinden ötürü yalıtılmış bir şekilde yaşarlar (Moffitt vd., 2002). Diğer bir ifadeyle, çocukluk dönemi artan davranım problemleri ergenlikle beraber yerini farklı problem alanlarına bırakır. İkincisi, yaşam boyu devam eden gruptan farklı olarak aile ortamının daha olumlu olması ve kendini kontrol etmeyi başarmaları, okula uyum sağlamaları ve akademik başarı elde etmeleri, arkadaşları tarafından daha fazla kabul edilmeleri ve eğitim destek hizmetlerinden yararlanmaları antisosyal davranışlarının oranını dramatik bir şekilde düşürmektedir (Veenstra vd., 2009). Çocukluk dönemi antisosyal davranış gösteren gruptaki çocukların destek eğitimi almaları, ebeveyn ile olumlu ilişkilerin, akran kabulünün ve akademik başarının artması problem davranışların sürekliliğini önleyen temel iyileştirici faktörlerdir.

Yaşam-boyu ve çocukluk-sınırlı antisosyal davranışlar gösteren gruplar arasında antisosyal davranışların kalıcılığını belirleyen dinamikler farklı şekillerde işlev göstermektedir. Mizaç (Barker ve Maughan, 2009), olumsuz aile yaşantıları, ebeveyn psikopatolojisi, nöro-bilişsel bozukluklar (Raine vd., 2005; Wiesner ve Capaldi, 2003) gibi özellikler bakımından iki grup benzerlik göstermektedir. Barker ve Maughan'ın (2009) yaptığı çalışmanın sonuçları çocukluk-sınırlı ve kronik antisosyal davranış gösterenlerin doğum öncesi ve sonrası dönemlerde maruz kaldığı risk faktörlerinin süresi ve şiddeti bakımından bu grupların bağımsız bir şekilde tanımlanabileceğini göstermiştir. Çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösteren grubun annelerinin kronik antisosyal davranış gösterenlere göre doğum öncesi ve sonrası dönemde daha az kaygı ve depresyon yaşadıkları gözlenmiştir. Roisman vd.'nin (2010) yapmış olduğu çalışmada çocukluk-sınırlı grup ile gelişimine normal devam çocuklar arasında gelişimsel açıdan farklılıkların olduğu ortaya konmuştur. Erken ve orta çocukluk döneminde tek ebeveynle yaşamak, düşük düzeyde anne duyarlılığı ve fiziksel sağlık çocukluk-sınırlı grubun özellikleri iken, ergenlik döneminde düşük düzeyde bilişsel faaliyetler ayırt edici diğer bir özellik olarak eklenmiştir. Çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösterenler, kronik antisosyal davranış gösterenlere göre hiperaktivite, duygusal problemler ve akran sorunları bakımından daha az sorun gösterdikleri, ergenlik-sınırlı antisosyal davranış gösteren grupla psikolojik bozukluklar bakımından anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmüştür (Barker vd., 2010). Çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca farklı gelişimsel yollar izleyen antisosyal davranış gösteren grupların erken dönem aile yaşantıları ve bununla ilişkili uyum problemleri de farklılık göstermektedir (Barker vd., 2010). Sonuç olarak, çocuk-sınırlı antisosyal davranış gösteren gruba ilişkin özelliklerin normal gelişim gösteren, ergenlik-sınırlı ve yaşam-boyu antisosyal davranış gösterenlerden farklı olduğu söylenebilir.

Açık ve örtük antisosyal davranışlar. Antisosyal davranışların sınıflandırılmasında kullanılan temel ölçütler arasında *açık* (fiziksel) ve *örtük* (kural dışı davranışlar) ayrımı gelmektedir. Faktör analitik çalışmaların sonuçlarına göre antisosyal davranışlar açık ve örtük antisosyal davranışlar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır (Frick vd., 1993; Loeber ve Schmalting, 1985). Bu çalışmaların sonuçlarına göre geniş spektrumda yer alan antisosyal davranışlar altında tanımlanan açık ve örtük antisosyal davranışlar birbiriyle ilişkili ancak birbirinden

bağımsız yapılar olarak sınıflandırılmaktadır (Burt, 2012). Kavga etmek, öfke patlamaları, tartışmak, yalan söylemek, vandallık yapmak, açık meydan okuma davranışları açık antisosyal davranışlara hırsızlık yapmak, yangın çıkarmak, alkol ve madde kullanmak, evden kaçmak, zorbalık yapmak gibi davranışlar ise örtük antisosyal davranışlara örnektir. Faktör analitik çalışmaların sonucunda açık ve örtük davranışlarla beraber yıkıcı ve yıkıcı olmayan bir başka boyut daha tanımlanmıştır. Açık-örtük ve yıkıcı-yıkıcı olmayan antisosyal davranışların keşişmesinden mala zarar verme, saldırganlık, otoriteye karşı gelme ve karşı gelme davranışları olmak üzere dört boyut ortaya çıkmıştır (Frick vd., 1993).

Fiziksel saldırgan ve yıkıcı olmayan kural dışı antisosyal davranışların çocukluktan ergenliğe kadar olan gelişim seyirleri farklılık göstermektedir (Burt vd., 2012). Fiziksel saldırgan ve kural dışı davranışlar çocukluktan başlayarak açık bir şekilde gözlenmektedir (Willoughby vd., 2001). Fiziksel saldırganlık çocukluk döneminde daha yaygın olup ergenlikle beraber fiziksel saldırgan davranışlarda kademeli düşüş gerçekleşir (Patterson vd., 2005). Erkekler erken yaştan itibaren kızlara göre daha fazla fiziksel saldırgan davranış göstermektedir (Kazdin, 1992; McEachern ve Snyder, 2012; Tremblay vd., 2004). Kural dışı davranışlar ise çocukluk döneminde daha nadiren gözlenmekte ancak ergenlikle beraber kural dışı davranışlarda dramatik bir artış gözlenmektedir (Stanger vd., 1997). Ergenlik döneminde kural dışı davranışlarda cinsiyetler arasında büyük bir farklılık gözlenmemektedir. Kural dışı davranışların sıklığında yetişkinlik dönemine geçişle beraber düşüş gerçekleşmektedir.

Fiziksel saldırgan ve kural dışı antisosyal davranışlara ek olarak son dönemde sosyal saldırganlığın da antisosyal davranışlar kapsamında değerlendirilebileceği önerilmektedir. Sosyal saldırganlık, ilişkiler aracılığıyla birinin saygınlığına zarar vermeyi ve diğerlerine duygusal zarar vermeyi kapsayan davranışları tanımlamaktadır (Burt vd., 2012). Dedikodu yapmak, lakap takmak, adını kötüye çıkarmak, iftira atmak, gruptan dışlamak, başkasının arkadaşlarını çalmak, vb. davranışlar sosyal saldırgan davranışlara örnektir. Sosyal saldırgan davranışlar açık ve örtük olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Farklı örneklerde yapılan faktör analitik çalışmalar sosyal saldırganlık, fiziksel saldırganlık ve kural dışı davranışların birbirinden bağımsız üç boyut olduğu varsayımını desteklemiştir (Burt ve Donnellan, 2009; DeMarte, 2008). Sonuç olarak,

sosyal saldırganlık diğer antisosyal davranışlarla, fiziksel ve kural dışı, ilişkili ancak diğer boyutlardan bağımsız bir boyut olarak değerlendirilebilir (Burt vd., 2012).

Sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranışlar. Yetişkinlik dönemi psikopatiye ilişkin araştırma sonuçlarına paralel olarak benzer bir yapının çocukluk ve ergenlik döneminde de olabileceği ileri sürülmüştür. Bu varsayım doğrultusunda yapılan araştırmalar, antisosyal davranışlar altında sınıflanan ve sınırlı-düzeyde olumlu sosyal davranış gösteren (katı-duygusuz) grup olarak tanımlanan benzer bir alt grubun çocukluk ve ergenlik döneminde de varlığını ortaya koymuştur (Lynam, 1996; Lynam vd., 2007; Ray ve Frick, 2018; Wootton vd., 1997). Çocuk ve ergenlerdeki katı-duygusuz özellik yetişkin psikopatik kişiliğinin boyutlarından biri olan kişiler arası ilişkiler (yüzeysel çekicilik, duygusuzluk) ve duygusal stil (empati yoksunluğu) ile örtüşmektedir (Christian vd., 1997). Ancak, çocukluk dönemi katı-duygusuz özelliklerin, yetişkin psikopatik kişiliğiyle bir tutulmamasının altı önemle çizmeli; çocukluk ve ergenlik dönemi ileri düzey antisosyal davranışlar ve katı-duygusuz özellikler yetişkin psikopat kişiliği için önemli bir risk faktörü olarak görülmektedir (Viding vd., 2012).

Alanyazındaki gelişmelere bağlı olarak APA, antisosyal davranışların sınıflandırılması ile ilgili olarak DSM-5'te davranım sorunları gösteren çocuk ve ergenlerin sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranışlara sahip olup olmamasına bağlı olarak yeni bir alt grup eklemiştir (Frick vd., 2014a). Katı-duygusuz özellikler pişmanlık ve suçluluk duygusu hissetmeme, katı-duygusuz olma (empati yoksunluğu), davranışı hakkında düşünmeme ve yetersiz duygusal tepki gösterme şeklinde dört alt başlıkla açıklanmaktadır (APA, 2013; Haas vd., 2018; Wall vd., 2016). DSM-5'teki tanı ölçütlerine göre son bir yıl içerisinde sıralanan özelliklerden en az ikisinin süregelmesi kişide katı-duygusuz özelliğinin olduğunu göstermektedir (APA, 2013). Katı-duygusuz özelliklerin yaygınlığı klinik ve klinik olmayan örneklerde farklılık göstermektedir. Klinik olmayan örneklerde katı-duygusuz özelliklerin yaygınlığı %10 ile %32 arasında değişirken, klinik örneklerdeki oran %21 ile %50 arasında değişmektedir (Kahn vd., 2012).

Katı-duygusuz özellikler, empati ve suçluluk/pişmanlık hissetme gibi ahlaki duyguların gelişmemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar (Frick vd., 2014a). Katı-duygusuz özellikler geliştiren kişilerde cezaya karşı duyarsız olma (Muñoz-Centifanti ve Modecki, 2013), korku (Leist ve Dadds, 2009) ve strese tepki vermeme

(Blair ve Coles, 2000) gibi tipik davranışlar gelişir. Ayrıca, bu grupta yer alan kişilerde düşük empati (Dadds vd., 2009), suçluluk/pişmanlık duygusunun gelişmemesi (Fragkaki vd., 2014; Lotze vd., 2010) ve düşük seviyede olumlu sosyal davranış (Dolan ve Fullam, 2010) gözlenen diğer çıktılardır. Olumlu sosyal davranışın temelini oluşturan suçluluk ve empati yeterliklerinin gelişmemesi sonucunda yüksek düzeyde katı-duygusuz özellik gösteren çocuk ve ergenler ahlaki (birine zarar verme) ve kural dışı davranışları (kuralları ihlal etmek) ayırmakta zorlanırlar ve bu ayrımları yaparken diğerlerinin iyiliğini gözetmezler (Frick vd., 2014a). Antisosyal davranış gösteren ve yüksek düzeydeki katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenler kendilerine çıkar sağlamaya çalışırken diğer kişilere zarar vermektedirler (Sakai vd., 2012). Bir başka ifadeyle, bu gruptaki çocuk ve ergenler ahlaki ve kanuni normları kendilerine yarar sağlamak amacıyla ihlal etmekte bir sakınca görmemekte ve gerektiğinde diğerlerine zarar vermektedirler. Katı-duygusuz davranışlar gösteren çocuk ve ergenlerin davranışlarının altında planlı ve amaçlı saldırganlık yer almaktadır (Frick vd., 2003a).

Çocuk ve ergenlerde katı-duygusuz özelliklerin gelişimi birincil (doğuştan gelen) ve ikincil (öğrenilmiş) olmak üzere iki farklı grupta açıklanmaktadır (Harper, 1941; Akt. Kimonis vd., 2011). Ahlaki gelişimle ilişkili olan ikincil varyantın üzerinde olumsuz çevresel faktörlerin etkisi söz konusuysen, birincil varyantın temelinde doğuştan gelen duygusal problemler yatmaktadır (Tatar vd., 2012). Bu varsayıma göre birincil grupta yer alanlarda katı-duygusuz özelliklerin daha yüksek olması beklenirken, ikincil grupta dürtüsellik, yıkıcılık ve davranışsal sapmaların görülmesi beklenir (Vaughn vd., 2009). Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda ikincil grupta yer alanlarda nevrozizm, psiko-sosyal olgunlaşmama, dürtüsel saldırganlık ve düşük seviyede öz-denetim ve sorumluluk gibi özellikler gözlenmiştir (Kimonis vd., 2012). Birincil ve ikincil psikopatiji birbirinden ayıran özelliklerin başında sürekli kaygı (trait anxiety) ya da korkusuzluk olarak tanımlanan kişilik özelliği gelmektedir (Newman vd., 2005; Skeem vd., 2007). Klinik olmayan bir örnekleme yapılan ve iki grubu kapsayan bir çalışmada birincil-düşük kaygılı ve ikincil-yüksek kaygılı ayrımı yapılmıştır. Her iki grup erkek ağırlıklı ve eşit düzeyde katı-duygusuz özellikler, dürtüsellik ve haz arama davranışı göstermekle beraber birincil varyanttakilerin ikincil varyanttakilere göre özellikleri düşük kaygı, antisosyal davranış, narsisizm ve yüksek benlik saygısı şeklinde sıralanmıştır (Fanti vd., 2013). Sonuç olarak,

duygusal kararlılık, korkusuzluk ve kendinden emin özellikler birincil varyantla ilişkili özelliklerken dürtüsellik, nevrozizm ve psikopatolojik belirtiler ikincil varyantın özellikleridir (Yıldırım ve Derksen, 2015).

Araştırmalardan elde edilen sonuçlar yüksek düzeyde katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenlerin genetik, biyolojik, duygusal, bilişsel ve sosyal özellikler bakımından farklılaştığını göstermiştir (Goffin vd., 2018; Ray ve Frick, 2018). İlk olarak, mizaç ve kişilik özellikleri katı-duygusuz çocuk ve ergenleri farklı kılan temel özelliklerden biridir. Örneğin, katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenler düşük seviyede korku ve kaygı yaşamaktadır (Roose vd., 2011). Benzer şekilde, bu gruptakilerin uyumluluk, dışa dönüklük ve deneyime açıklık gibi kişilik özellikleri ile katı-duygusuz özellikler arasında ters yönlü bir ilişki vardır (Salekin vd., 2010). Katı ve tutarsız disiplin gibi ebeveyn davranışları ile katı-duygusuz özellikler arasında ilişki bu grubu özgün kılan bir başka nedendir (Edens vd., 2008; Hawes vd., 2011). Katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenlerin sınırlı düzeyde duygusal tepki vermeleri onları ayırt edici kılan diğer bir özelliktir. Katı-duygusuz özellik gösteren ergenler üzüntü (Stevens vd., 2001), korku (Leist ve Dadds, 2009) ve stres (Blair ve Coles, 2000) belirten yüz ifadelerini ayırt etmekte güçlük yaşamaktadırlar. Son olarak, bu gruptaki çocuk ve ergenlerin duygusal ve bilişsel empati becerilerinin diğer ergenlere göre daha düşük seviyede olduğu dikkati çekmektedir (Pasalich vd., 2014).

Koruyucu faktörler ve risk faktörleri

Antisosyal davranışları etkileyen risk faktörleri ve koruyucu faktörler bireysel, ailesel ve çevresel olmak üzere üç başlık altında sıralanmış ve her bir değişkene ilişkin ilgili araştırma sonuçları sunulmuştur.

Bireysel. Bireysel özellikler başlığı altında başa çıkma becerileri, psikolojik sağlamlık ve katı-duygusuz özelliklere ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Başta çıkma becerileri. Antisosyal davranışlar gösteren çocuk ve ergenlerin davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de stres yaratan ya da olumsuz bir durumla karşılaşılması durumunda kullanılan başta çıkma becerileridir. Başta çıkma becerileri kapsamında bilişsel yeniden yapılandırma, problem çözme, duygu düzenleme ve sosyal destek birçok strateji ve beceri olmakla beraber (Spirito vd., 1988), antisosyal davranışlar özelinde duygu düzenleme (Barry vd., 2013), öz-düzenleme (de Kemp

vd., 2009; Hadjicharalambous ve Fanti, 2017), problem çözme (Farrington, 2005) ve sosyal destek (Katzmann vd., 2019) antisosyal davranışlarla ilişkili olan başa çıkma becerileri ön planda yer almaktadır. Çocuk ve ergenin kullandığı başa çıkma becerilerine ek olarak ebeveynlerin antisosyal davranışlara müdahale ederken kullandığı yaklaşımlar da dolaylı olarak ergenlerin başa çıkma becerilerini ve dolayısıyla antisosyal davranışlarını etkilemektedir.

Antisosyal davranışları inceleyen çalışmaların önemli bir kısmı duygu düzenlemenin önemli bir risk faktörü ya da koruyucu faktör olabileceğini ortaya koymuştur (Falcón vd., 2021; Kohls vd., 2020; O'Connor vd., 2016; Schoorl vd., 2016). Yaşam-boyu antisosyal davranış gösteren grupta yer alan çocuk ve ergenlere ait duygu düzenleme, yönetici işlevler gibi mizaç özellikleri dürtü kontrolünü olumsuz yönde etkilemektedir (Burt vd., 2012; Dandreaux ve Frick, 2009). Bu durum özellikle katı-duygusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenlerde belirgin bir şekilde gözlenmektedir. Düşük düzeyde bilişsel ve duygusal empati (Dadds vd., 2012; Kahn vd., 2017; Pasalich vd., 2014) bu grupta yer alan gençlerde görülen tipik özelliklerdir. Duygu düzenleme becerilerindeki sorunun diğer bir nedeni antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin olumsuz yaşam olayları ve toplumsal şiddete maruz kalmasıdır (Frick, 2012). Bunun sonucunda, saldırgan davranışlara ilişkin bilişsel şemaların daha kolay üretilmesi (Feilhauer vd., 2013; Fragkaki vd., 2016) ve diğerlerine yönelik şiddet davranışlarında ve empati becerilerinde duyarsızlaşmanın (Kahn vd., 2017) gelişmesi olasıdır. Antisosyal davranışların ne zaman ortaya çıktığı değerlendirme açısından önemli bir ölçüt olabilir ancak bu davranışların arkasında yatan duygu düzenleme gibi nöro-gelişimsel süreçlerin de dikkate alınmasında yarar vardır (Barry vd., 2013).

Antisosyal davranış gösteren ergenlerin başa çıkma becerilerine ilişkin bir diğer faktör ise öz-düzenleme becerileridir. Öz-düzenleme becerileri erken çocukluk ve ergenlik dönemlerinde antisosyal davranışları etkileyebilmektedir. Erken dönemde kazanılan öz-düzenleme becerileri akran reddi gibi olumsuz durumlarla karşılaşılması durumunda bile antisosyal davranışların azaltılmasında etkili olmaktadır (Hadjicharalambous ve Fanti, 2017). Benzer şekilde, ergenlerle yapılan boylamsal çalışmanın sonuçları öz-kontrol düzeyinin yüksek olması durumunda saldırgan davranışlarda ve suç davranışlarında düşüş meydana geldiğini göstermektedir (Trentacosta ve Shaw, 2009). Sadece antisosyal davranış gösteren

ergenlerde öz-düzenlemede yaşanan sorunlar daha fazla antisosyal davranışa neden olurken, sadece katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin daha iyi öz-düzenleme becerilerine sahip olması nedeniyle bu grupta yer alan ergenler daha az risk almakta ve antisosyal davranış göstermektedirler (de Kemp vd., 2009). Antisosyal davranış gösteren ergenlerin öz-düzenleme becerilerindeki sorunlar sosyal sorunlara ve saldırgan davranışlara neden olmakta, dolayısıyla uyum sağlayıcı öz-düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik önleme ve müdahale programlarının erken yaşta uygulanmasının yararlı olduğu değerlendirilmektedir (Trentacosta ve Shaw, 2009).

Antisosyal davranış gösteren ergenlerin başa çıkma becerilerine ilişkin diğer göstergelerden biri ise problem çözme becerileridir. Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin etkili olmayan problem çözme becerilerinin temelinde fizyolojik eğilimleri ve yaşam deneyimleri nedeniyle antisosyal davranış gösterme riskinin yüksek olması olabilir (Powell vd., 2011). Örneğin, istismarın sonucunda gelişen dürtüsel ve sağlıklı olmayan başa çıkma yöntemleri, etkili olmayan problem çözme becerilerine neden olabilmektedir (Farrington, 2005). Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin duyguları tanımakta güçlük yaşamaları (Martin-Key vd., 2017), saldırganlığı kabul edilebilir ve etkili bir strateji olarak görmeleri (Dolan ve Fullam, 2010) gibi nedenler problem çözme becerilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Problem çözme becerileri özellikle ergenlerin antisosyal davranışlarının yanında katı-duygusuz özelliklerinin olup olmaması belirleyici bir faktör olmaktadır (Waschbusch vd., 2007). Yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olanlar daha esnek çözümler üretebilirken, antisosyal davranış gösterip normal seviyede katı-duygusuz özelliklere sahip olanlar esnek olmayan, sorunla ilişkisiz ve olumlu sosyal davranışları içermeyen davranış ve daha fazla açık saldırgan davranışlar göstermişlerdir (Waschbusch vd., 2007).

Son olarak, çocuk ve ergenlerin başa çıkma becerilerini etkileyen faktörlerden biri sosyal destek kapsamında değerlendirilebilecek olan ebeveyn davranışlarıdır. Genel olarak, çocuklara ve ebeveynlere yönelik planlanan psikolojik danışma müdahaleleri problem çözme becerileri kazandırmada ve antisosyal davranışların sıklığını azaltmada etkili olmaktadır (Bjørknes ve Manger, 2013; Katzmann vd., 2019; Kazdin vd., 1992; Ogden ve Hagen, 2008; Waschbusch vd., 2007; Webster-Stratton vd., 2001). Çocuk ve ergenlerin antisosyal davranışlarına

yönelik olarak geliştirilen çalışmalardan Ebeveyn Yönetim Eğitimi-Oregon Modeli (Forgatch ve Patterson, 2010; Patterson, 2016) ve Problem Çözme Becerileri Eğitimi (Kazdin vd., 1992) hem çocuklara hem de ebeveynlere uygulanmaktadır. Antisosyal davranışlara yönelik olarak hazırlanan psikolojik danışma programları sonrasında ebeveynlerin genel olarak katı disiplin davranışlarında düşüş ve olumlu ebeveynlik becerilerinde artış sağlamıştır (Bjørknes vd., 2012; Bjørknes ve Manger, 2013). Ebeveynlerle paralel olarak, çocukların antisosyal davranışları, işlev bozucu davranışları, sosyal yeterlik ve çatışma çözme becerilerinde olumlu yönde değişim gözlenmiştir (Kazdin vd., 1992; Kjøbli vd., 2013; Ogden ve Hagen, 2008; Webster-Stratton vd., 2001). Bu sonuçlar dikkate alındığında olumlu ebeveynlik davranışları ile desteklenen ve psikolojik danışma hizmetinden yararlanan çocuk ve ergenlerin antisosyal davranışlarında düşüş meydana geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, antisosyal davranışların azaltılmasında etkili olan sosyal ve profesyonel desteğin başa çıkma becerilerini güçlendirdiği söylenebilir.

Psikolojik sağlık. Psikolojik sağlık, olumsuz yaşam olayları karşısında geliştirilen çeşitli uyum becerilerini kapsayan kavramsal çatı bir kavram olarak kullanılmaktadır (Masten ve Obradovic, 2006). Psikolojik sağlamlığın farklı disiplinlerde incelenmesi kavrama ilişkin tanım yapmanın zorluğunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, psikolojik sağlamlığın tanımı alanyazında kabul gören tanımlar çerçevesinde yapılmıştır. Masten'e göre psikolojik sağlamlık işlevselliği, yaşama kapasitesini veya gelişimi etkileyen ya da tehdit eden uyarıcılara karşı sahip olunan dinamik uyum kapasitesi olarak tanımlanabilir (Masten, 2001; 2014). Benzer şekilde, psikolojik sağlamlık stres ve olumsuz yaşam olaylarına karşı verilen olumlu ve yapıcı tepkilerdeki bireysel farklılıklar olarak tanımlanmaktadır (Rutter, 1987). Bireyin psikolojik sağlamlığın çıkarımsal ve bağlama dayalı olması nedeniyle psikolojik sağlamlığın değerlendirebilmesi için iki temel öğrenin dikkate alınması gerekmektedir (Luthar ve Cicchetti, 2000; Masten, 2001; Masten ve Obradovic, 2006). Birincisi, bireyin psikolojik sağlamlığının değerlendirilebilmesi için uyumunu etkileyen bir tehdit unsurunun olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, gözlenebilir bir riskin olması gerekmektedir. Genetik faktörler, erken doğum, sosyoekonomik düzey, tek ebeveynle yaşamak, yoksulluk, savaş, bireyin yaşamını etkileyen başlıca risk faktörleri olarak kabul edilmektedir (Gizir, 2007; Masten ve Reed, 2002). İkincisi, uyum niteliği ya da gelişimsel çıktının değerlendirilmesi neticesinde olumlu sonuçlar

elde edilmesi gerekmektedir. Psikolojik sağlamliğın ikinci bileşeni olan uyum niteliği/gelişimsel sonuç; kişilik gibi bireysel özellikler, aile uyumu gibi ailesel faktörler ve sosyal destek sistemi gibi çevresel koruyucu faktörler olmak üzere üç başlık altında sıralanmıştır (Gizir, 2007; Kararımak, 2006).

Psikolojik sağlamliğın bileşenlerini temsil eden bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler ve risk faktörleri problem davranışların gelişiminde ve önlenmesinde rol oynamaktadır. Öncelikli olarak, bireye ilişkin özellikler psikolojik sağlamliğı etkilemektedir. Hu ve diğerlerinin (2015) yapmış olduğu meta-analiz çalışmasının sonuçları psikolojik sağamlık ile psikolojik sağlığın göstergeleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre depresyon, kaygı ve olumsuz duygudurumu yüksek olan kişilerin psikolojik sağlamliğı daha düşük düzeydeyken, yaşam doyumu ve olumlu duygu durumu yüksek olan kişilerde psikolojik sağamlık daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Lee ve diğerlerinin (2013) gerçekleştirdiği meta-analiz çalışmasının sonuçlarına göre ise psikolojik sağlamliğın depresyon, kaygı, travma sonrası stres bozukluğu ve diğer psikiyatrik bozuklukların ortaya çıkmasında koruyucu bir işlev gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre psikolojik sağlamliğın olumlu duygudurum ve iyimserlikle ilişkili olması öz-yeterlik ve benlik saygısıyla pozitif yönde ilişkili olmasını etkilemektedir. Sagone ve Caroli (2015) ise yüksek düzeyde iyimser olan ergenlerin düşük iyimserlik düzeyinde olanlara göre psikolojik sağlamliğının daha esnek bir yapıda olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Psikolojik sağlamliğın bir diğer bileşeni olan aileye ilişkin olumlu ve olumsuz faktörler psikolojik sağlamliğı ve dolayısıyla psikolojik, duygusal ve davranışsal çıktıları etkilemektedir. Olumlu ebeveynlik ergenin psikolojik sağlamliğı ile pozitif yönde bir ilişkiye sahipken, otoriter ebeveynlik ve işlevsel olmayan başa çıkma becerileri negatif yönde bir ilişki göstermiştir (Kritzas ve Grobler, 2005). Ebeveynlerin problemlili alkol tüketimi ergenlerin içselleştirme ve dışsallaştırma bozukluklarını etkilemekte, ancak çocuğun psikolojik sağamlık düzeyi problem davranışların düzeyini belirlemektedir (Lee ve Cranford, 2008). Ergenlerin psikolojik sağamlık düzeyleri algılanan ebeveyn istismarı ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi etkilemektedir; algılanan istismarın düzeyi arttıkça psikolojik sağamlık azalmakta ve buna bağlı olarak da problem davranışlar artmaktadır (Arslan ve Balkıs, 2016). Son olarak, psikolojik sağlamliğın bileşenlerinden olan çevresel faktörler psikolojik sağlamliğı etkilemektedir.

Dezavantajlı koşullarda yetişmiş Amerika'daki siyahi ergenlerin başarı kararlığı, yetişkin yaşamında eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve depresif semptomlarda olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlarken, fiziksel sağlığı tam tersi yönde etkilemektedir (Brody vd., 2016). Sonuç olarak, bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörleri ve koruyucu faktörler problem davranışların ortaya çıkmasına neden olmakta ancak psikolojik sağlıkla ilgili problem davranışları azaltmaktadır.

Dışsallaştırma bozuklukları altında yer alan antisosyal davranışların psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu alanyazındaki sonuçlarla desteklenmektedir. Antisosyal davranışlar ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalar sınırlı olmakla beraber psikolojik sağlıkla antisosyal davranışları yordamaktadır. Akranları tarafından olumsuz davranışlara maruz kalsalar bile yüksek düzeyde psikolojik sağlık gösteren ergenler daha düşük düzeyde antisosyal davranışlar göstermektedirler (Gardner vd., 2008). Ergenlerin olumsuz yaşam olaylarına maruz kalması (Zinn vd., 2020) ve istismar edilmesi (Cui vd., 2020) suç davranışlarında artışa neden olmakta ancak yüksek düzeyde psikolojik sağlık koruyucu bir rol oynamaktadır. Antisosyal davranışları inceleyen araştırmalar kapsamında değerlendirilen faktörler aynı zamanda psikolojik sağlık kapsamında ele alınan risk faktörleri ve koruyucu faktörler olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle, ergenlerin psikolojik sağlığını ve dolayısıyla antisosyal davranışları etkileyebilecek bireysel (Eisenbarth vd., 2016; Frick vd., 2014b), ailesel (Fosco vd., 2012; Johnson vd., 2016; Odgers vd., 2012; Ruiz-Ortiz vd., 2017) ve çevresel özelliklerin (Clampet-Lundquist vd., 2011; Davis vd., 2015; Kretschmer vd., 2014; Tung ve Lee, 2018) benzer bir şekilde işlev gösterdiği sonucuna ulaşılabılır.

Katı-duygusuz özellik (callous-unemotional trait). Katı-duygusuz özellikler çocukluk ve ergenlik dönemi dışsallaştırma bozukluklarının anlaşılması için önemli bir yere sahiptir (Frick vd., 2014a). Olağan ruh sağlığı müdahalelerine olumlu tepki vermeyen bir grup olan katı-duygusuz antisosyal çocuk ve ergenler şiddetli, saldırgan ve kalıcı suçluluk davranışları gösterirler (Hawes vd., 2014; Eisenbarth vd., 2016). Erken dönemde beliren katı-duygusuzluk ilerleyen dönemlerde saldırgan ve yıkıcı diğer davranış problemlerine zemin hazırlar (Hawes vd., 2017). Katı-duygusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenler normal gelişim gösteren ya da sadece antisosyal davranış gösteren diğer çocuklara göre ileri

düzeyde ve şiddetli antisosyal davranışlar gösterirler (Frick vd., 2014a). Daha kalıcı ve şiddetli davranışlar göstermeleri, sosyal ve duygusal risk faktörlerinin farklılaşması, bu grubun diğerlerinden farklı olan bir antisosyal alt grup olarak tanımlanmasına sebebiyet vermiştir (Ray ve Frick, 2018; Wall vd., 2016). Katı-duygusuz özelliklerin antisosyal davranışlarla ilişkili olduğu, aynı zamanda bağımsız bir yapı ve alt bir grup olarak tanımlanması gerektiği araştırma bulgularıyla desteklenmektedir (Blair vd., 2014; Frick, 2006; Frick ve Ray, 2015). Antisosyal davranışlar gösterip katı-duygusuz özellik gösteren çocuk ve ergenler üzerine yapılan çalışmalar bu gruptakilerin biyolojik altyapı, aile, duygusal, sosyal ve bilişsel özellikler gibi bir dizi değişken bakımından farklılaştığını göstermiştir (Frick vd., 2014b; Frick ve White, 2008; Goffin vd., 2018).

Yüksek düzeyde katı-duygusuz özellikler gösteren ergenler ile davranım problemleri göstermeyen diğer ergenler arasında mizaç ve kişilik özellikleri bakımından belirgin farklılıkların olduğu gözlenmiştir (Frick vd., 2014b). Kişilerarası ilişkilerde katı-duygusuz özellik, çocuğun disiplini esnasında sosyal normların ve ebeveyn kurallarının içselleştirilememesinin ve kişilerarası ilişkilerde diğerlerinin stres tepkilerine sınırlı düzeyde duygusal tepki vermenin bir sonucu olarak gelişir (Frick, 2006). Çocuğun davranışlarını kontrol etmesini sağlayan temel özellikler empati ve suçluluk duygusunun gelişmesidir ancak katı-duygusuz özelliğe sahip ergenlerin bu duygulardaki sınırlılıkları, onların ileri düzeyde yıkıcı antisosyal davranışlar sergilemelerine neden olur (Pardini, 2006). Katı-duygusuz özelliğe sahip ergenler diğer grupta yer alan ergenlere göre daha fazla amaçlı saldırgan davranışlar sergileme (Urban vd., 2018), dürtüsel olma (Frick vd., 2003a), düşük seviyede kaygı gösterme (Herpers vd., 2016), öz-düzenleme ve planlama gibi yürütücü faaliyetlerde yetersiz olma (Wall vd., 2016), korku duymama (Pardini, 2006), heyecan ve korku arama (Frick vd., 2003b) eğilimindedirler. Antisosyal davranışlar gösteren ve yüksek düzeyde katı-duygusuz ile antisosyal davranışlar gösterip katı-duygusuz olmayan ergenler arasında da benzer bir eğilim söz konusudur (Eisenbarth vd., 2016).

Ergenlerin sahip olduğu katı-duygusuzluğun düzeyi, ebeveyn davranışları ile ergen antisosyal davranışları arasındaki ilişkiyi etkilemektedir (Frick ve Wall Myers, 2018; Wootton vd., 1997). Diğer bir ifadeyle, ebeveyn davranışları, çocuğun antisosyal davranışlarını yordamakla beraber çocuğun katı-duygusuz özelliğinin

düzeyi, düşük ya da yüksek olması, bu ilişkinin derecesini değiştirmektedir (Crum vd., 2015). Farklı düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip antisosyal ergenlerin farklı ebeveyn davranışlarına verdikleri tepkiler değişmekte, bunun sonucunda antisosyal davranışlarda değişiklikler gözlenmektedir. Örneğin, yüksek düzeyde katı duygusuz özelliklere sahip ergenler etkili olmayan ebeveyn davranışları (Oxford vd., 2003) ve olumsuz ebeveyn davranışlarına (Hawes vd., 2011; Larsson vd., 2008) maruz kalmaları sebebiyle daha yüksek oranda dışsallaştırma bozukluğu geliştirmektedirler. Düşük düzeyde katı-duygusuz özellikler gösteren ergenler ise yüksek düzeyde katı-duygusuz özellik gösteren ergenlere göre olumsuz ebeveyn davranışları (Hipwell vd., 2007; Wootton vd., 1997) ve zorlayıcı ebeveyn davranışlarından (Pasalich vd., 2011) daha fazla etkilenmektedirler. Benzer bir eğilim düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenler için de geçerlidir. Düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip ergenler ise sadece antisosyal davranış gösteren ve normal gelişim gösteren diğer çocuk ve ergenlere göre daha fazla bireysel ve ailesel risk faktörü taşımakta ve daha fazla antisosyal davranış göstermektedir (Barker vd., 2011). Katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin antisosyal davranışlarını etkileyen ebeveyn davranışlarının başında katı ebeveyn davranışı gelmektedir (Mills-Koonce vd., 2016). İlk çocukluk dönemindeki katı ebeveyn davranışları ilerleyen yaşlardaki katı-duygusuz özelliği yordamaktadır (Waller vd., 2018; Waller vd., 2012). Kız çocuklarıyla yapılan bir diğer çalışmada, çocuğun düşük ya da yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliğinden bağımsız olarak katı ebeveyn davranışı daha fazla karşı gelme davranışı ve antisosyal davranışa neden olmaktadır (Kroneman vd., 2011). Katı duygusuz özelliklere sahip ergenlerin antisosyal davranışlarını etkileyen bir diğer ebeveyn davranışı ise tutarsız disiplin davranışıdır (Childs vd., 2014; Edens vd., 2008). Ebeveynlerin tutarsız disiplin davranışı katı-duygusuz özellikleri kalıcı bir şekilde etkileyebilmektedir (Childs vd., 2014). Zorlayıcı ebeveyn davranışları katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin maruz kaldığı bir diğer ebeveyn davranışıdır (Frick ve Wall Myers, 2018). Düşük düzeyde katı-duygusuz özellik gösteren ergenlerde zorlayıcı ebeveyn davranışları etkili olurken orta ve yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerde zorlayıcı ebeveyn davranışları etkili olmamaktadır (Pasalich vd., 2011). Benzer şekilde, ebeveynlerin orta düzeyde ve şiddetli fiziksel saldırganlık davranışları düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerde amaçlı saldırganlığı tetiklerken yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliğe sahip ergenlerde ebeveyn

fiziksel saldırganlığının etkisi olmadığı anlaşılmıştır (Sng vd., 2018). Ayrıca, anneyle güvensiz bağlanma (Pasalich vd., 2012) olumlu ebeveynlik (Falk ve Lee, 2012; Muratori vd., 2016; Waller vd., 2017), ebeveynlerin çocukla ilgilenmemesi (Crum vd., 2015), ebeveynlerin yakınlık göstermemesi (Clark ve Frick, 2016; Kroneman vd., 2011; Waller vd., 2018) ve dayakla cezalandırma (Childs vd., 2014; Hawes vd., 2011) gibi diğer ebeveyn davranışları da katı-duygusuz antisosyal ergenlerin davranışlarına etki eden ebeveyn davranışlarıdır.

Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin problem davranış gösteren diğer çocuk ve ergenlerle sosyalleştiği (Carlo vd., 2014; Monahan vd., 2009; Patterson vd., 2000) alanyazında öne çıkan bir diğer sonuçtur. Benzer şekilde, antisosyal davranış gösteren ergenlerden katı-duygusuz özelliklere sahip olanların arkadaşlık ilişkileri antisosyal davranış göstermeyen ya da sadece antisosyal davranış gösterip katı-duygusuz özelliğe sahip olanlara göre farklılık göstermektedir. Katı-duygusuz özellikler ergenlerin antisosyal davranışlarını hem doğrudan etkilerken hem de sapkın arkadaşlarla sosyalleşme aracılığıyla dolaylı olarak etkilemektedir (Ray vd., 2017). Antisosyal davranış gösteren diğer ergenlerde olduğu gibi yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip antisosyal davranış gösteren ergenler normal gelişim gösteren ve sadece antisosyal davranış gösteren ergenlere göre problem davranış gösteren diğer ergenlerle daha fazla ilişki kurmaktadır (Kimonis vd., 2004). Katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerden yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olanlar kendileri gibi yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip diğer ergenleri, düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olanlar kendileri gibi ergenleri arkadaş olarak tercih etmektedir (Muñoz vd., 2008). Yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olanlar düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olanlara göre arkadaşlarını daha fazla manipüle etmekte ve onlardan daha az etkilenmektedir (Kerr vd., 2012) ve problem davranış gösteren diğer ergenlerle daha kalıcı arkadaşlıklara sahip olmaktadır (Muñoz vd., 2008). Düşük düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip antisosyal ergenlerin ise sapkın arkadaşlarla olan ilişkilerinde düşüş eğilimi gözlenmektedir (Kimonis vd., 2004).

Antisosyal davranış gösteren ergenlerde olduğu gibi katı-duygusuz özelliklere sahip ergenler de arkadaşlık ilişkilerinde problem yaşamaktadırlar (Barker ve Salekin, 2012; Milledge vd., 2018; Viding vd., 2009b). Katı-

duygusuzluğun göstergeleri olan korku duymama ve düşük düzeyde olumlu sosyal davranışlar ergenlerin erken dönemde problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmelerini etkileyen nedenlerdendir (Lacourse vd., 2006). Ayrıca, dürtüsellik/aşırı hareketlilik katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinde yaşanan problemleri etkilemektedir (Andrade vd., 2015). Arkadaşlık ilişkilerinde sosyal yetersizlik, yüksek düzeyde yalnızlık, düşük ilişki kalitesi (Haas vd., 2018) ve çatışma (Muñoz vd., 2008) katı-duygusuz özelliğe sahip antisosyal ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinde yaşadığı problemlerdir. Katı-duygusuz özelliğe sahip ergenler arkadaşları tarafından seilmeme ve düşük düzeyde olumlu sosyal davranış gösterme (Graziano vd., 2016), risk alma davranışında bulunma (Centifanti ve Modecki, 2013), akran zorbalığına maruz kalma (Fontaine vd., 2018) gibi durumlarla sıklıkla karşı karşıya gelmektedirler.

Ailesel faktörler. Çocuk ve ergen antisosyal davranışlarının gelişimini açıklayan kuramların ortak vurgusu ailesel faktörlerin antisosyal davranışların gelişiminde diğer faktörlere göre daha fazla etkiye sahip olduğu yönündedir (Frick vd., 1999). Aileye ilişkin demografik özellikler (sosyoekonomik düzey, ebeveynlerin suç öyküsü, etnik köken), olumlu ebeveyn davranışları (ilgilenme, izleme, bilgi paylaşımı), olumsuz ebeveyn davranışları (dayakla cezalandırma, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin) antisosyal davranışların gelişimindeki ailesel risk faktörleri ya da koruyucu faktörlerdir (Goldstein vd., 2005; Henry vd., 2001). Ebeveyn davranışları ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişki tek yönlü bir etki olarak değerlendirilmemelidir. Ebeveyn davranışları, ergenlerin antisosyal davranışlarını etkilerken, çocuk ve ergen antisosyal davranışları da ebeveyn davranışlarını etkilemektedir (Burke vd., 2008; Kiesner vd., 2009). Boylamsal çalışmalardan elde edilen veriler ebeveyn davranışlarının yaşa bağlı olarak farklılaştığını ve bu farklılaşmanın ebeveyn davranışları ile ergen antisosyal davranışları arasındaki karşılıklı etkiden kaynaklandığını göstermektedir (Kerr vd., 2010; Willoughby ve Hamza, 2011).

Aileye ilişkin belirli demografik özellikler antisosyal davranışların gelişiminde daha fazla etkiye sahiptir. Ebeveyn psikopatolojisi, ailenin sosyoekonomik düzeyi, ebeveynlerin beraberlik durumu, ebeveyn madde kullanımı, ailenin etnik kökeni gibi özellikler antisosyal davranışların gelişim seyrini etkilemektedir. Ebeveyn psikopatolojisi ya da ailede ruh sağlığı problemlerinin olması antisosyal

davranışların gelişiminde risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Odgers vd., 2012; Yockey vd., 2019). Ailede görülen içselleştirme ve dışsallaştırma bozuklukları çocuk ve ergen antisosyal davranışları üzerinde farklı şekilde etki etmektedir. Ebeveynlerde görülen antisosyal davranışlar ve antisosyal kişilik bozukluğu gibi dışsallaştırma bozuklukları ergenlerdeki antisosyal davranışların görülme sıklığını arttıran faktörlerin başında gelmektedir (Klahr vd., 2017; Silberg vd., 2012). Ayrıca, annedeki saldırgan kişilik (Trentacosta ve Shaw, 2008) ve madde kullanım bozukluğu (Burke vd., 2008) antisosyal davranışların görülme sıklığını arttırmaktadır. Öte yandan, ailedeki içselleştirme bozuklukları ile antisosyal davranışlar arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu, dolayısıyla koruyucu bir faktör olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir (Burnette vd., 2012; Odgers, 2007b). Sonuç olarak, ebeveynlere ilişkin psikolojik sorunlar onların ebeveynlik becerilerini ve davranışlarını olumsuz etkilemekte ve bu durumun sonucunda çocuk ve ergenlerin antisosyal davranış gösterme eğilimi artmaktadır (Vera vd., 2012).

Ailenin sosyoekonomik düzeyi antisosyal davranışların gelişim seyrini etkileyen bir diğer ailesel risk faktörü olarak kabul edilmektedir (Jaffe vd., 2006; Odgers vd., 2012). Ailenin sosyoekonomik durumu doğrudan antisosyal davranışlar ile ilişkili olmayıp ebeveyn davranışları aracılığıyla antisosyal davranışları etkilemektedir (McCoy vd., 1999). Diğer bir ifadeyle, sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin etkili ebeveynlik beceri ve davranışlarını göstermemesi neticesinde çocuk ve ergenlerde antisosyal davranışlar gelişmektedir. Bu durumun bir diğer nedeni şöyle açıklanabilir; düşük gelir düzeyinin olduğu ailelerde ergenler arkadaş ilişkilerine yönelmekte, arkadaşlık ilişkileri ergenler için koruyucu ya da risk faktörü olarak işlev göstermektedir (Cook vd., 2009; Johnson vd., 2016). Tek ebeveynle büyümek çocuk ve ergen antisosyal davranışları için ailesel risk faktörlerinden biridir. Tek ebeveynle büyüyen çocukların antisosyal davranış gösterme eğilimi diğer çocuklara göre daha yüksektir (Pardini vd., 2008; Yockey vd., 2019). Bu eğilim hem kız hem de erkek çocukları için geçerli bir sonuçtur (Neumann vd., 2010).

Ailede madde kullanımı çocuk ve ergenlerde antisosyal davranışları tetikleyen bir diğer ailesel özelliktir. Aile fertlerinden birinin madde kullanıyor olması antisosyal davranışların ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır (Yockey vd., 2019). Aile fertlerinde alkol kullanımı ve düşük sosyal destek ergen antisosyal davranışları için yüksek risk faktörü haline gelirken, alkol kullanılmaması antisosyal davranışların

riskini düşürmektedir (Barnes vd., 2006). Ailenin etnik kökeni antisosyal davranışların gelişiminde rol oynadığı düşünülen bir başka ailesel özellik olmasına rağmen (Pardini vd., 2008) farklı örneklerde yapılan çalışmalar antisosyal davranışların etnik kökene göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur (Deković vd., 2004; McCoy vd., 1999). Antisosyal davranışlara neden olan ebeveyn davranışları (Goldstein vd., 2005), akran ilişkileri (Chronis vd., 2007; Goldstein vd., 2005) etnik kökene göre farklılık göstermemiştir. Bu özelliklerin dışındaki fiziksel, cinsel istismar ve ihmal (Tyler ve Melander, 2012), aile içi şiddete maruz kalma (Odgers vd., 2012), annenin doğum yaşı ve annenin psikolojik destek kaynakları (Trentacosta ve Shaw, 2008) ve olumsuz aile atmosferi (Jaffee vd., 2006) antisosyal davranışlar için risk faktörü olarak değerlendirilen ailesel özelliklerdir.

Olumlu ebeveyn davranışları çocuk ve ergen antisosyal davranışlarının gelişiminde, önlenmesinde ve bu davranışlara müdahalesinde en etkili olan kaynakların başında gelmektedir (Fosco vd., 2012). Ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi ve bağlanma, çocukla ilgilenme ve olumlu ebeveynlik, ebeveyn izleme ve bilgi paylaşımı, yakınlık gibi davranışlar koruyucu ebeveyn davranışları olarak gösterilebilir. Öncelikle, çocuk ile temel bakım verenler arasındaki ilişkinin niteliği ve bağlanma biçimi ile antisosyal davranışlar arasında bir ilişki bulunmakta, bu ilişkinin etkisi ergenlik döneminin sonuna kadar sürebilmektedir (Johnson vd., 2016). Çocuk ve temel bakım verenler arasında sağlıklı bir bağlanma ilişkisi ilerleyen dönemlerdeki olası bir olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisinin önüne geçmekte ve antisosyal davranışlar koruyucu bir faktör olarak görülmektedir (Kochanska ve Kim, 2012). Örneğin, şiddet ve tehlikenin olduğu mahalli koşullarda büyüyen çocukların ebeveynlerle kurmuş olduğu ilişki koruyucu bir faktör olarak işlev göstermektedir (Criss vd., 2017). Benzer şekilde, antisosyal davranış gösterip yüksek düzeyde katı-duygusuz özellikler gösteren ergenlerde ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği suç işleme eğilimini belirleyen koruyucu bir faktördür (Silva ve Stattin, 2016). Özetle, suç davranışlarının azaltılmasında bağlanma ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin niteliği koruyucu bir etken olarak değerlendirilmektedir (Brauer ve De Coster, 2015).

Çocukla ilgilenme ve etkili/olumlu ebeveynlik davranışları antisosyal davranışların önlenmesinde koruyucu ebeveyn davranışlarından bir diğeridir (Chronis vd., 2007; Criss vd., 2015). Antisosyal davranışların önlenmesinde hem etkili-olumlu ebeveynlik davranışları hem de ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin

niteliği önemlidir. Etkili ebeveyn davranışları çocuk ve ergenlerdeki antisosyal davranışların azaltılmasında etkili olurken, yüksek düzeyde katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenler ebeveyn davranışlarından bağımsız olarak antisosyal davranış göstermektedirler (Wootton vd., 1997). Ergenlerin ebeveynleri, arkadaşları ve kardeşleriyle olan ilişkilerinin niteliği ergenlerin problem davranışları için koruyucu bir faktör olabileceği gibi ergenlerin gelişimini sekteye uğratarak sonraki dönemlerde ortaya çıkabilecek madde kullanımı ve olumsuz akran ilişkilerinin gelişimine neden olabilir (Fosco vd., 2012). Yüksek düzeyde ebeveyn kontrolü sağlayan annelerin çocuklarıyla kurduğu yakın ilişkiler çocukların kendini açmasını kolaylaştırmakta ve bu sayede antisosyal davranışların önüne geçilmektedir (Vieno vd., 2009). Çocuklarıyla yakın ilişkiler kuran ve etkili ebeveyn davranışı sergileyen ailelerde, çocukların şiddete eğilimli akranlarla etkileşiminin önüne geçilmekte ve bunun sonucunda da antisosyal davranışlar önlenmektedir (Henry vd., 2001).

Ebeveyn izleme ve süpervizyonu çocukluk ve ergenlik döneminde antisosyal davranışların yordanmasında etkili olan ebeveyn davranışlarından biridir (Laird vd., 2003; Low vd., 2018). Ebeveyn izleme davranışı, ebeveynin çocuğun nerede olduğu ve ne yaptığı hakkında bilgi sahibi olması olarak tanımlanmaktadır (Stattin ve Kerr, 2000). Ebeveynler iki yolla bilgi edinebilirler; ya çocuklar kendi istekleriyle bilgi paylaşabilir (çocuğun kendini açması) ya da ebeveynler çocuklarından bilgi talep edebilir (Kerr ve Stattin, 2000). Ebeveynler çocuklardan bilgi alırken doğrudan onlar ya da arkadaşları hakkında sorular sorarak bilgi alabilir (bilgi talep etme) ya da kurallar ve sınırlamalar (ebeveyn kontrolü) aracılığıyla bilgi edinebilirler. Aynı örneklemelerden çoklu ölçümler ve veri kaynaklarından elde edilen bilgiler kızların erkeklere göre daha fazla ebeveyn izleme davranışına maruz kaldıklarını göstermektedir (Jaggers vd., 2018; Ksinan ve Vazsonyi, 2016; Laird vd., 2003). Cinsiyetler arası fark genel olarak ebeveyn izleme davranışında olduğu gibi ebeveyn bilgisi, kendini açma, ebeveyn kontrolü ve bilgi talebi için de benzerlik göstermektedir (Keijsers vd., 2010). Kızların, erkeklere oranla ebeveynlerine kendilerini açmaları ve bilgi paylaşmaları onların daha az sayıda kural dışı ve saldırgan antisosyal davranış göstermesiyle sonuçlanmaktadır (Cutrín vd., 2017). Kızların çocukluk dönemindeki antisosyal davranışları ebeveyn izleme davranışını etkilerken, ebeveyn izleme davranışı ergenliğe geçişte antisosyal davranışlar üzerinde daha etkili olmaktadır.

Ebeveyn izleme davranışı sayesinde çocuğun kendini açması antisosyal davranışları azaltırken (Criss vd., 2015; Willoughby ve Hamza, 2011) ebeveyn kontrolü ve bilgi talebi ise antisosyal davranışlar için koruyucu bir faktör olabileceği gibi risk faktörü olarak da işlev göstermektedir (Rekker vd., 2017). Ergenlerin ebeveyn izleme bilgi kaynakları karşılaştırıldığında, çocuğun kendini açması ebeveyn kontrolü ve bilgi talebine göre ebeveynin öncelikli bilgi kaynağıdır (Kerr vd., 2010; Stattin ve Kerr, 2000). Benzer şekilde, ergenlerin kural dışı davranışlarının, ergenlerin kendilerini açmaları ile arasındaki ilişki ebeveyn kontrolü ve bilgi talebine göre daha güçlüdür (Kerr vd., 2010; Stattin ve Kerr, 2000). Diğer bir ifadeyle, ebeveyn izlemesi ve antisosyal davranışların yordanması için ergenin kendini açma davranışı, ebeveyn kontrolü ve bilgi talebine göre daha etkilidir (Kerr ve Stattin, 2000). Çocuğun kendini açmasının hem ebeveynin izlemesi için en önemli bilgi kaynağı olduğu (Kerr vd., 2010; Stattin ve Kerr, 2000) hem de antisosyal davranışların azaltılmasında etkili bir ebeveyn izleme yöntemi olduğu farklı araştırmaların ortak sonucudur (Criss vd., 2015; Rekker vd., 2017).

Öte yandan, ebeveyn kontrolü ve bilgi talebinin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi ebeveyn-çocuk ilişkisine göre şekillenmektedir. Ebeveyn kontrolü antisosyal davranışların önlenmesinde etkili olabileceği gibi (Stattin ve Kerr, 2000; Willoughby ve Hamza, 2011) antisosyal davranışlarda artışa da neden olabilir (Kerr ve Stattin, 2000). Bu durum, ergenin ebeveyn kontrolünü nasıl yorumladığıyla ilgilidir. Tilton-Weaver ve diğerlerine göre (2013) ergenin ebeveyn kontrolünü gereğinden fazla algılaması durumunda antisosyal davranışlarda artış gözlenirken, ebeveyn kontrolünü normal olarak kabul eden ergenlerin antisosyal davranışlarında düşüş gözlenmiştir. Ebeveynin bilgi talebi ise genel olarak antisosyal davranışların etkisini arttıran bir ebeveyn davranışıdır (Crocetti vd., 2016; Kiesner vd., 2009; Rekker vd., 2017; Willoughby ve Hamza, 2011).

Ebeveyn izleme davranışı antisosyal davranışların azaltılmasında ve engellemesinde tek başına etkili ya da etkisiz bir ebeveyn davranışı değildir (Tilton-Weaver vd., 2013). Ebeveyn izleme davranışı ile ergen antisosyal davranışları arasında yüksek düzeyde bir ilişki olmasına rağmen ebeveyn izleme davranışı ergenliğin başından sonuna doğru durağan olma ya da düşüş gösterme eğilimindedir (Laird vd., 2009; Moilanen vd., 2009). Ergenlerin aşamalı olarak davranışsal ve duygusal özerklik kazanmaları (Spaeth vd., 2017) ve dışarıda daha

fazla zaman geçirmeleri (Kerr vd., 2010) bu durumun nedenleri olarak sunulabilir. Ayrıca, ebeveyn davranışları ile antisosyal davranışlar arasındaki çift yönlü etkileşim bu durumun asıl nedeni olarak gösterilebilir (Willoughby ve Hamza, 2011). Bu etkileşim şöyle açıklanabilir; a) ergenlerin daha fazla antisosyal davranış gösterdikçe daha az bilgi vermesi, b) daha az bilgi vermesi durumunda daha fazla antisosyal davranış göstermesi, c) ebeveynler ergenlerden daha fazla bilgi talep ettikçe ergenlerin daha fazla antisosyal davranış göstermesi beklenmektedir (Kerr vd., 2010). Alanyazındaki araştırma sonuçları bu etkileşimi doğrulamaktadır. Ergenliğin başında, ebeveyn izleme davranışı antisosyal davranışların görülme sıklığını azaltmaktadır (Fosco vd., 2012). Ebeveynlerin, ergenlerin antisosyal davranışları hakkında bilgi sahibi olmaları antisosyal davranışları azaltmakta ancak erken dönemde antisosyal davranış gösteren ergenlerin ebeveynlerine daha az bilgi vermektedirler (Neumann vd., 2010). Geç ergenlik döneminde sıkı ebeveyn izleme davranışları, antisosyal davranışlar gösteren ergenlerin antisosyal akranlarla sosyalleşmesinin önüne geçerken, antisosyal davranışlar göstermeyen ergenlerin antisosyal akranlarla sosyalleşmesine neden olmaktadır (Tilton-Weaver vd., 2013). Sonuç olarak, çocukluktan ergenliğin sonuna kadar ebeveyn izleme davranışının etkisinin azaldığı söylenebilir.

Olumsuz ve etkili olmayan ebeveyn davranışları çocuk ve ergen antisosyal davranışlarının gelişim seyrini etkileyen ebeveyn davranışlarıdır (Henry vd., 2001). Zorlayıcı/sert ebeveyn davranışları, tutarsız ve katı disiplin, dayakla cezalandırma gibi ebeveyn davranışları antisosyal davranışların gelişimini etkileyen başlıca olumsuz ebeveyn davranışlarıdır. Özellikle zorlayıcı/sert ebeveyn davranışları ergenin antisosyal davranışlarının gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Burnette vd., 2012). Bağırarak, çığlık atarak, sövmek, vurmak, iftira atmak, psikolojik saldırı aile içindeki mikro-sosyal etkileşimler olup, bu etkileşimler aile ortamında örtük bir şekilde öğrenilmektedir (Dishion ve Patterson, 2016). Katı, fiziksel ve duygusal açıdan sert ebeveyn davranışları kız ve erkek çocuklarının antisosyal davranışları için risk faktörüdür (Burnette vd., 2012). Bu risk şöyle açıklanabilir; zorlayıcı ebeveyn tutumları çocuk ve ergenlerde davranış ve duygu düzenleme becerilerinde yetersizliklere neden olmakta, bu sonuç çocuk ve ergenleri içselleştirme ve dışsallaştırma bozukları için kırılabilir hale getirmektedir (Ruiz-Ortiz vd., 2017). Antisosyal davranış gösteren erkek çocuklarının risk oranı kız çocuklarına göre

daha yüksektir. Erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha fazla antisosyal davranış göstermeleri onların zorlayıcı ebeveyn davranışlarına daha fazla maruz kalmasıyla açıklanmaktadır (Klahr vd., 2011).

Çocuk ve ergen antisosyal davranışları hem doğrudan zorlayıcı ebeveyn davranışları hem de dolaylı olarak akran ilişkileri aracılığıyla etkili olmaktadır. Zorlayıcı ebeveyn davranışları ve diğer ebeveyn davranışları erken dönem antisosyal davranışların ortaya çıkmasına neden olurken akran ilişkileri ergenlik dönemi problem davranışların artışında etkilidir (Patterson, 1993). Anne ile çocuk arasındaki güvensiz ilişki sonraki dönemde çocuk ile anne arasında başlayan olumsuz ve karşılıklı sert ilişkinin temelini oluştururken, güvenli bir ilişki ise anne-çocuk arasındaki sert ilişkinin gelişmesini önlemekte ve dolayısıyla antisosyal davranış gibi uyumsuz davranışların önüne geçmektedir (Kochanska ve Kim, 2012). Zorlayıcı/sert ebeveyn davranışları erken dönem antisosyal davranışları daha fazla etkilese de 12-19 yaş arası ergenlerle yapılan boylamsal bir çalışmanın sonuçları sert ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışlar üzerindeki etkisinin ergenliğin sonuna kadar sürdüğünü göstermiştir (Johnson vd., 2016). Diğer yandan, zorlayıcı ebeveyn davranışlarına maruz kalan ergenlerin kural dışı davranışlar gösteren arkadaş gruplarından kendilerini yalıtımları beklenmektedir. Ancak bu gruptaki ergenlerin sağlıklı arkadaş ilişkileri geliştirme ihtimalleri düşüktür ve bu yüzden problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmeleri beklenen bir davranıştır (Henry vd., 2001). Sonuç olarak, zorlayıcı aile ortamında büyüyen çocuklar hem ailenin hem de ailenin arkadaş seçimindeki dolaylı etkisi ile antisosyal davranış geliştirmektedirler.

Çocuk ve ergen antisosyal davranışlarını etkileyen olumsuz ebeveyn davranışlarından bir diğeri tutarsız disiplin davranışlarıdır (Duncombe vd., 2012; Frick vd., 1999). Tutarsız ve katı ebeveyn disiplin davranışlarının çocuk ve ergen antisosyal davranışları üzerindeki etkisi çeşitli değişkenlerle ilişkilidir. İlk olarak, antisosyal davranışlar ile disiplin davranışları arasında iki yönlü bir etki söz konusudur. Bir yıllık boylamsal çalışmanın sonucuna göre çocukta antisosyal davranışların artış göstereceği korkusuyla disiplin davranışını uygulamayan ve çok fazla antisosyal davranış gösteren çocuklara disiplin uygulamayan ailelerin çocuklarında daha fazla antisosyal davranış görüldüğü rapor edilmiştir (Burke, vd., 2008). İkincisi, çocuğun yaşının artması, tek ebeveynle yaşaması ve yüksek

düzyeyde katı-duygyusuz özellikeye sahip olması gibi özellikler ebeveyn tutarsız disiplin davranışını arttıran risk faktörleridir (Hawes, vd., 2011). Üçüncüsü, farklı etnik kökene sahip ailelerin Avrupa kökenli ailelere göre daha tutarlı disiplin davranışları ortaya koymaları (Childs vd., 2014) antisosyal davranışların gelişimini engellemektedir. Son olarak, ebeveynlere ilişkin tutarsız disiplin davranışları çocuk ve ergenlerin duygu düzenleme becerilerini olumsuz yönde etkileyerek antisosyal davranışlara dolaylı yollardan neden olmaktadır (Duncombe vd., 2012). Duncombe ve diğerlerinin çalışmasına göre duygu düzenleme becerilerinde sorun yaşayan çocuk ve ergenlerin içselleştirme ve dışsallaştırma bozuklukları geliştirmeleri olası bir sonuçtur.

Tutarsız ve katı disipline dayalı ebeveyn davranışları erken çocukluk döneminden başlayarak ergenlik dönemine kadar antisosyal davranışların seyrini etkilemektedir. Tek yumurta ikizleriyle yapılan boylamsal bir çalışmanın sonuçları ebeveynlerin çocuk yedi yaşındayken gösterdiği olumsuz disiplin davranışlarının çocukların 12 yaşındaki antisosyal davranışlarını yordadığını göstermiştir (Viding vd., 2009a). Benzer şekilde, çocukluktan ergenliğe geçişte ebeveyn disiplin davranışları antisosyal davranışları yordayan en önemli ebeveyn davranışı olarak gözlenmiştir (Pardini vd., 2008). Yapılan çalışmalarla paralel olarak annenin tutarsız disiplin davranışları çocuktaki antisosyal davranışları etkilerken, babanın disiplin davranışlarının antisosyal davranışlar üzerinde etkisinin olmadığı anlaşılmıştır (Ruiz-Ortiz vd., 2017). Ebeveynlerin katı disiplin davranışları antisosyal davranışları yordamakta ancak çocuğun katı-duygyusuz özelliklere sahip olup olmaması ebeveyn davranışlarını sınırlandıran bir özelliktir (Pasalich vd., 2016). Ebeveyn disiplin davranışları antisosyal davranış gösteren ve yüksek düzeyde katı-duygyusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenlerde etkili olmazken (Fanti ve Centifanti, 2014), sadece antisosyal davranış gösteren ancak düşük düzeyde katı-duygyusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenlerin davranışları üzerinde daha etkilidir (Crum vd., 2015; Edens vd., 2008). Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin psikolojik danışma çıktıları katı ve tutarsız disiplin davranışlarına ilişkin benzer bir bulgu sunmaktadır. Antisosyal davranış gösteren çocukların ebeveynleriyle yapılan müdahale çalışmasında, tutarsız disiplin davranışlarının iyileştirilmesi çocuk ve ergen antisosyal davranışlarını azaltmıştır (Hawes ve Dadds, 2006). Özetle, disiplin

davranışları çocukluktan ergenliğe kadar antisosyal davranışların gelişim seyrini etkilemektedir.

Antisosyal davranışların gelişimini etkileyen diğer bir ebeveyn davranışı dayakla cezalandırma davranışıdır (Duncombe vd., 2012). Dayakla cezalandırma davranışını uygulayan ebeveynler genelde sert/caydırıcı ebeveyn tutumları göstermektedir (Hawes ve Dadds, 2006). Tek ebeveynli aile olmak, dayakla cezalandırma davranışını zaman içerisinde arttıran bir faktördür (Hawes vd., 2011). Ayrıca, erkek çocukları kızlara göre dayakla cezalandırma davranışına daha fazla maruz kalmaktadırlar (Hawes ve Dadds, 2006). Dayakla cezalandırma davranışı, fiziksel şiddet özelinde, ilk çocukluk döneminden başlayarak ergenlik döneminin başına kadar etkili olmaktadır (Frick vd., 1999; Pardini vd., 2008). Dayakla cezalandırmaya yönelik ebeveyn tutumları okul öncesi dönemden başlayarak çocuklardaki saldırgan davranışları yordamaktadır (Kimonis vd., 2006). On üç yıllık boylamsal çalışmanın sonuçları, dört yaşındaki sert ebeveyn davranışlarının ergenlik döneminde sadece erkeklerin antisosyal davranışlarını yordadığını göstermiştir (Barker, vd., 2011). Dayakla cezalandırma ebeveyn davranışı özellikle çocukluk döneminde 9-12 yaş aralığında daha yaygın görülmektedir ve ergenliğe geçişte antisosyal davranışları yordayan en önemli ebeveyn davranışıdır (Frick vd., 1999). Ergenlikle beraber dayakla cezalandırma davranışı düşüş gösterme eğilimindedir.

Dayakla cezalandırma davranışı antisosyal davranışlar gösteren ve aynı zamanda katı-duygusuz özelliklere sahip çocuk ve ergenlerde daha etkili olan bir ebeveyn davranışıdır (Childs vd., 2014; Hipwell vd., 2007; Mills-Koonce vd., 2011). Dayakla cezalandırma davranışı katı-duygusuz özellikler gösteren çocuk ve ergenlerde antisosyal davranışlarda artışına neden olurken, katı-duygusuz özelliklere sahip olma dayakla cezalandırma davranışını azaltmaktadır (Hawes vd., 2011). Farklı örneklerle yapılan çalışmalar bu sonucu doğrular niteliktedir. Örneğin, tek yumurta ikizleriyle yapılan çalışmada sert ebeveyn davranışları saldırgan ve katı-duygusuz davranışlarda artışa neden olmuştur (Waller vd., 2018). Bir diğer boylamsal çalışma ise riskli gruptaki sert ebeveyn davranışlarının hem antisosyal davranışları hem de katı-duygusuz özellikleri yordadığını göstermiştir (Pasalich vd., 2016).

Çevresel faktörler. Bu başlık altında, antisosyal davranış gösteren ergenlerin arkadaş ilişkileri ve mahalli özelliklerine ilişkin alanyazındaki bilgilere yer verilecektir.

Arkadaş ilişkileri. Ergenlik dönemi arkadaş ilişkileri, ergenin gelişimi için önemli bir bağlamdır çünkü arkadaş ilişkileri bir dizi davranış, beceri, tutum ve deneyimin kazanılmasını sağlarken aynı zamanda sosyal, duygusal ve bilişsel gelişime de yön vermektedir (Rubin vd., 2006). Ergenlik döneminde arkadaşların temel bağlanma figürü olmasıyla beraber arkadaş ilişkilerinin ergen üzerindeki etkisi artarken (Kretschmer vd., 2014), ebeveynlerin ergenler üzerindeki kontrolü ve izleme davranışları tam tersine azalmaktadır (Laird vd., 2009; Moilanen vd., 2009). Bu değişimin sonucunda, ergenlerin arkadaş ilişkilerinin ve sosyalleşme biçimlerinin ergenler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır (Laird vd., 1999). Ergenin aileden uzaklaşarak arkadaşlara yakınlaşma eğiliminin saldırgan davranışların gelişimini etkileyecek sıralı birçok başarısız deneyimi beraberinde getirmesi belirtilen olumsuz sonuçlardan biridir (Van Ryzin ve Dishion, 2013).

Çocukluk dönemi ile başlayan ve ergenlik dönemiyle beraber etkisi artan arkadaşlık ilişkileri antisosyal davranışların gelişimini etkileyen yakınsal faktörlerden biridir (Dishion ve Patterson, 2016). Alanyazındaki çalışmalar, antisosyal davranışların, ergenlikte kayda değer bir artış gösterdiğini ortaya koymuştur (Sijtsema ve Lindenberg, 2018). Ön ergenlikle beraber artış gösteren antisosyal davranışlar eşzamanlı olarak ya da sonraki dönemlerde çeşitli uyum sorunlarına neden olmaktadır (Poulin vd., 1999; Trudeau vd., 2012). Madde kullanım bozukluğu (Dishion vd., 1994; Fergusson vd., 1999), akademik başarısızlık (Patterson vd., 1989), suça sürüklenme (Kornienko vd., 2018), riskli cinsel davranışlar (Dishion vd., 2012) gibi çeşitli davranış sorunları ön ergenlikte ve sonrasında ortaya çıkabilecek olası olumsuz sonuçlardır. Dolayısıyla, ergenlik döneminde antisosyal davranışlarda meydana gelen artış ergen ruh sağlığı için en önemli problem alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Carlo vd., 2014).

Alanyazında çocuk ve ergen antisosyal davranışları ile arkadaş ilişkileri arasındaki ilişkinin açıklanmasında sosyal-etkileşimsel model (Dishion vd., 1994) ve sosyal-kontrol kuramı (Hirschi, 1969; Akt. Mrug ve Windle, 2009) referans alınan iki temel kuramdır. Sosyal-etkileşimsel model (Dishion vd., 1994), antisosyal davranışları gelişimsel dönemler ve arkadaş ilişkileri bağlamında ele almaktadır. Bu

kurama göre a) akran kabulü/reddi, b) arkadaşların seçimi ve c) arkadaş grubundaki etkileşim ve pekiştirme davranışları (deviancy training) gibi özellikler antisosyal davranışların seyrini etkilemektedir. Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenler olumlu sosyal davranışlar gösteren ergenler tarafından dışlanmakta ve daha az kişi tarafından kabul edilmektedir. Dışlanma sonucunda kendisi gibi problem davranış gösteren diğer çocuk ve ergenlerle sosyalleşme olasılıkları artmaktadır. Bir grup olarak bir araya gelen antisosyal çocuk ve ergenler birbirinin antisosyal davranışlarını etkilemekte ve pekiştirmektedir. Öte yandan, sosyal-kontrol kuramına (Gottfredson ve Hirschi, 1990; Akt. Laird vd., 2001) göre çocuğun saldırgan olma eğilimi gibi bireysel özellikleri hem antisosyal davranış gösteren arkadaşların seçiminde hem de saldırganlık ve suçluluk gibi olumsuz sonuçların doğmasında etkilidir. Bu modele göre antisosyal davranışlara neden olan durum arkadaş seçimi ile ilgilidir. Ayrıca, aile, okula bağlılık, arkadaş ilişkileri, vb. faktörlerin antisosyal davranışlar üzerinde her birinin bağımsız etkisi vardır (Hirschi, 1969; Akt. Mrug ve Windle, 2009).

Alanyazındaki sonuçlar, ergenin akranları tarafından reddedilmesinin (Kretschmer vd., 2014; Sentse vd., 2010) ve problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmesinin (Ary vd., 1999; Carlo vd., 2014; Monahan vd., 2009; Patterson vd., 2000) antisosyal davranışları etkilediğini desteklemiştir. Öncelikli olarak, antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin arkadaşları tarafından reddedilmeleri/kabul edilmeleri antisosyal davranışların gelişiminde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Brauer ve De Coster, 2015; Fergusson vd., 1999). Ergenlik dönemiyle beraber arkadaş ilişkilerinin etkisinin önceki dönemlere göre artması ve bunun sonucunda arkadaşların temel bağlanma figürleri olması bu durumun asıl nedeni olarak gösterilebilir (Kretschmer vd., 2014). Ergenlik dönemi akran reddini inceleyen çalışmaların ağırlıklı olarak çocukluk (Kornienko vd., 2018; Schwartz ve Proctor, 2000) ve ilk ergenlik dönemi (Light ve Dishion, 2007; Vitaro vd., 2007) ile sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak, ileri ergenlik dönemi akran ilişkilerini ve reddini açıklayan çalışmaların daha az olduğu görülmektedir. İleri ergenlik dönemi antisosyal davranışları üzerinde çocukluk dönemi akran reddi etkili olurken ilk ergenlik dönemi akran reddinin olmadığı gözlenmiştir (Kretschmer vd., 2014). Orta ve ileri ergenlik dönemindeki akran reddine ilişkin cinsiyetler arası farklılıklar akran reddini ve dolayısıyla antisosyal

davranışları etkilemektedir. Farklı boylamsal çalışmalarda, kızların erkeklere göre daha fazla akran reddine maruz kaldıkları çünkü kız ergenlerin akranlarının problem davranışlarını daha sapkın davranış olarak algılama eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Fergusson vd., 1999). Diğer bir ifadeyle, kız ergenlerin problem davranışlara ilişkin algıları akran reddini arttıran bir faktör olarak değerlendirilmektedir. İleri ergenlik dönemi antisosyal davranışları üzerinde ebeveyn kabul/reddi akran reddinin etkisini belirleyen faktörlerden biridir. Ebeveyn reddi ve akran reddi aynı anda değerlendirildiğinde, ebeveyn reddi akran reddine göre ergen dışsallaştırma bozukluklarını daha etkili bir şekilde yordamaktadır (Sentse vd., 2010). Diğer yandan, akran kabulü ebeveyn kabulüne göre dışsallaştırma bozukluklarının gelişiminde daha etkili bir koruyucu faktördür.

Arkadaşlık ilişkilerinde red/kabul ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişki a) bireysel özellikler, b) antisosyal davranışların akran reddi üzerindeki etkisi, c) akran reddi ve antisosyal davranışlar arasında karşılıklı etki, d) akran reddinin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisi dört faktörle açıklanmaktadır (Chen vd., 2015). Birincisi, çocuk ve ergenin sahip olduğu bireysel özellikler akran reddinin nedeni olabilir (Parker ve Asher, 1987). Saldırgan olma eğilimi, katı-duygusuz özellikler ve düşük öz-düzenleme akran reddini etkileyebilecek bireysel özelliklerdir (Chen vd., 2015). İkincisi, erken dönem antisosyal davranışları sonraki dönemlerde akran reddini etkileyen bir nedendir. Örneğin, okul öncesi dönem antisosyal davranışlar çocukluk dönemi akran reddini (Snyder vd., 2008; Van Lier ve Koot, 2010), çocukluk dönemi antisosyal davranışları ergenlik dönemi akran reddini (Dodge vd., 2003; Jung vd., 2018; Vitaro vd., 2007) ve ön ergenlik dönemi antisosyal davranışları ileri ergenlik dönemi akran reddini (Kiesner ve Pastore, 2005; Sentse vd., 2010) yordamaktadır. Üçüncüsü, akran reddi ve antisosyal davranışlar karşılıklı olarak birbirini etkileyebilmektedir (Jung vd., 2018; Powers ve Bierman, 2013). Son olarak, akran reddi ilerleyen dönemlerdeki antisosyal davranışların gelişiminde rol oynamaktadır (Lansford vd., 2010). Örneğin, çocukluk dönemi akran reddi ergenlik dönemi ve hatta yetişkinlik dönemi antisosyal davranışları yordamaktadır (Laird vd., 2001).

İkincisi, ilk çocukluktan itibaren benzer kişilerle bilinçli bir şekilde arkadaşlıklar kurulmakta ve bunun sonucunda arkadaş seçimi ve arkadaşlık süreci ergenin davranışlarını ve tutumlarını etkilemektedir (Veenstra ve Dijkstra, 2011).

Antisosyal davranışlar gösteren çocuk ve ergenler genel olarak kendileri gibi problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmektedirler (Lacourse vd., 2003; Patterson vd., 2000). Bu durum sadece ergenlik dönemi ile sınırlı olmayıp okul öncesi dönem (Olson, 1992; Ostrov, 2010; Snyder vd., 1997; Snyder vd., 2005), çocukluk dönemi (Powers ve Bierman, 2013; Sturaro vd., 2011; Tung ve Lee, 2018) ve ilk ergenlik döneminde de (Dishion vd., 1991; Keenan vd., 1995; Kornienko vd., 2018; Van Ryzin ve Dishion, 2013) problem davranış gösteren diğer çocuk ve ergenlerle arkadaşlıklar kurulmaktadır. Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin problem davranış gösteren diğer kişilerle sosyalleşmeleri seçim (selection) ve etki (influence) olmak üzere iki süreç aracılığıyla gerçekleşmektedir (Dijkstra vd., 2013; Dishion vd., 1994). Seçim sürecinde, ergen kimlerle arkadaş olup olmayacağına ve kısa süreli zaman geçireceğine karar verir. Ergenin karar alma mekanizmasını etkileyen birçok değişken söz konusudur ancak benzerlik öncelikli seçim stratejisi olarak kabul edilmektedir. Etki süreci ise ergenin beraber olduğu arkadaş grubunun ergenin davranışlarını, tutumlarını ve benzeri özelliklerini etkilemesi olarak tanımlanmaktadır. Ergenlik döneminde aile ve arkadaş ilişkileri ile madde kullanımı arasında sapkın arkadaş ilişkilerinin aracılık etmesi (Dishion vd., 1995) bu dönemdeki sapkın arkadaş ilişkilerinin rolünü ve etkisini örneklemektedir.

Mahalli koşullar. Bronfenbrenner'in (2005) biyo-ekolojik modeline göre çocuğun bireysel özellikleri ile çevre arasındaki etkileşim çocuğun gelişimini etkilemektedir. Problem davranış gösteren çocukların davranışları dezavantajlı aile ortamı, okul ve mahalli şartlar sebebiyle daha ağır sonuçlara evrilirken koruyucu şartlarda yetişen çocukların problem davranışları genel olarak düzelmeye eğilimindedir (Moffit, 1993). Bu sebeple, mahalli şartlar, farklı koşullarda yetişen çocuk ve ergenlerin psikolojik gelişiminde etkili olan, hem koruyucu hem de risk faktörü olması bakımından, çevresel faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Caspi vd., 2000; Clampet-Lundquist vd., 2011; Davis vd., 2015; Odgers vd., 2009). Bu varsayımla tutarlı olarak alanyazındaki araştırmaların sonuçları riskli ve dezavantajlı mahalli şartlarda yaşayan çocuk ve ergenlerin içselleştirme ve dışsallaştırma bozuklukları geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Aneshensel ve Succo, 1996; Criss vd., 2017; Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000). Dışsallaştırma bozuklukları başlığı altında yer alan antisosyal davranışlar da sosyoekonomik ve mahalli şartlardaki avantajlara ve dezavantajlara

bağlı olarak artış ya da düşüş göstermektedir (Galán vd., 2017; Goodnight vd., 2012; Ingoldsby ve Shaw, 2002; Kling vd., 2005; Sciandra vd., 2013). Genel olarak, düşük sosyo-ekonomik düzey ve riskli mahalli şartlar dolayısıyla çocuk ve ergenler daha fazla antisosyal davranış gösterme eğilimindeyken refah düzeyinin yüksek olması ve koruyucu mahalli şartlar çocuk ve ergenlerde düşük oranda antisosyal davranışa neden olmaktadır.

Mahalli şartlar özelinde ergenlerin antisosyal davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen çeşitli özellikler sıralanabilir. Ingoldsby ve Shaw'ın (2002) yapmış olduğu sistematik inceleme sonucunda kesitsel ve boylamsal çalışmaların sonuçları yaşanılan bölgede yoksulluk ve tehlike, şiddete maruz kalma, zorbalığa maruz kalma ve sapkın arkadaşlarla sosyalleşmenin erken dönem antisosyal davranışları etkileyen faktörler olduğunu göstermiştir. Orta kesim ve refah düzeyi yüksek olan mahalli şartlar (Aneshensel ve Succo, 1996; Odgers vd., 2009; Odgers vd., 2012), yoksulluk (Eamon, 2002; Odgers vd., 2009; Odgers vd., 2015), tehlikeli mahalli şartlar (Colder vd., 2000; Criss vd., 2017; Slattery ve Meyers, 2014), düşük sosyo-ekonomik düzey (Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000), yüksek suç oranı (Kling vd., 2005; Zimmerman ve Messner, 2011), mahalli şartlarla ilgili dezavantajlar/riskler (Burt vd., 2016; Chauhan ve Reppucci, 2009; Chung ve Steingberg, 2006; Galán vd., 2017; Goodnight vd., 2012; Ingoldsby vd., 2006; Zalot vd., 2007), mahalli şartlardaki problemler (Chung ve Steingberg, 2006; Schofield vd., 2012), sosyal bütünleşme (Chung ve Steingberg, 2006), şiddete maruz kalma (Anderson vd., 2015; Chauhan ve Reppucci, 2009; Criss vd., 2017; Davis vd., 2015; Kroneman vd., 2004), algılanan mahalli güven ve aidiyet (Edwards ve Bromfield, 2009), ortak yarar (Odgers vd., 2009) ve mahalledeki sosyal bağlılık (Jaggers vd., 2018) antisosyal davranışları etkileyen mahalli şartlara ilişkin özelliklerdir.

Yukarıda sıralanan mahalli özellikler, çocuk ve ergenin bireysel özellikleri, ebeveyn tutumları ve akran ilişkileri açısından farklılık göstermektedir. Mahalli şartların çocuk ve ergen antisosyal davranışları üzerindeki etkisi doğrudan olabileceği gibi (Kroneman vd., 2004), bireysel özellikler (Lynam vd., 2000), ailesel özellikler (Brody vd., 2003) ve arkadaş ilişkileri aracılığıyla (Chung ve Steinberg, 2006) dolaylı şekilde de gerçekleşmektedir. Öncelikle, mahalli şartlar ile çocuk ve ergen antisosyal davranışları arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Dezavantajlı mahalli şartlarda yaşayan ergenler refah düzeyi yüksek şartlarda

yaşayan çocuklara göre daha fazla antisosyal davranış göstermektedir (Brody vd., 2003; Ingoldsby ve Shaw, 2002; Kroneman vd., 2004; Odgers vd., 2012; Odgers vd., 2015). Dezavantajlı çevresel şartlarda yaşayan ergenlerle yapılan deneysel çalışmaların sonuçları bu farklılığı daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Deneysel çalışmaların sonuçlarına göre antisosyal davranışlarda düşüş ve olumlu sosyal davranışlarda artış meydana geldiği raporlanmıştır (Clampet-Lundquist vd., 2011; Kling vd., 2005; Sciandra vd., 2013). Ayrıca, kız çocukları, erkek çocuklarına göre antisosyal davranışları azaltmada ve olumlu sosyal davranış kazanmada daha başarılı olmuşlardır (Clampet-Lundquist vd., 2011; Kling vd., 2005).

Çocuk ya da ergenin bireysel özellikleri mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini değiştiren bir faktördür. Örneğin, mahalli şartlardaki tehlikenin varlığı ergenlerin saldırganlığa ilişkin pozitif inançlarını güçlendirmekte ve ergenlerin pozitif inançları da saldırgan davranışları pekiştirmektedir (Colder vd., 2000). Boylamsal bir örneklemle yapılan çalışmanın sonuçlarına göre dürtüsellik mahalli şartlara ve yaşa göre antisosyal davranışları etkileyen bir diğer faktördür. Dürtüsellik, yoksul mahallelerde yaşayan çocukların antisosyal davranışlarında artışa neden olurken daha iyi mahalli koşullarda yaşayan çocukların davranışlarını etkilememektedir. (Lynam vd., 2000).

Mahalli şartların özelliklerine etki eden faktörlerden biri de öz-düzenlemedir ancak bu durum sadece kız çocukları için geçerlidir. Düşük düzeyde öz-düzenleme becerilerine sahip kızlar, kaynakların sınırlı ve risklerin fazla olduğu mahalli şartlarda yüksek düzeyde antisosyal davranış göstermektedirler. Öte yandan, kaynakların fazla ve risklerin az olduğu mahalli şartlarda olup düşük düzeyde öz-düzenleme becerilerine sahip kızların yüksek düzeyde öz-düzenleme becerilerine sahip kızlarla aynı düzeyde antisosyal davranış gösterdiği görülmüştür. (Zalot vd., 2007). Suça sürüklenmiş kız ergenlerle yapılan bir çalışmada yaş ve dışarıda geçirilen sürenin antisosyal davranışları etkilediği raporlanmıştır. Dışarıda geçirilen süre özellikle Amerikalı beyaz ergenler için geçerliken Afrika kökenli Amerikalılar için yaş ve dışarıda geçirilen süre etkileşimi söz konusudur. Afrika kökenli Amerikalılarda ilerleyen yaşlarda dışarıda geçirilen süre artmakta ve dolayısıyla antisosyal davranışlarda da artış gözlenmektedir (Chauhan ve Reppucci, 2009). Son olarak, öz-denetim mekanizması antisosyal davranışların önlenmesinde koruyucu bir işlev göstermektedir. Dezavantaj ve şiddetin olduğu çevrelerde öz-denetimi yüksek olan

ergenler öz-denetimi düşük olan ergenlere göre daha az antisosyal davranış göstermektedir (Anderson vd., 2015).

Çocuk ya da ergenin ailesine ilişkin özellikler, mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini dolaylı yoldan etkileyen bir diğer özelliktir. Mahalli şartlar nedeniyle antisosyal davranış gösteren ergenlerin davranışlarını yalnızca çevresel şartlarla açıklamak yeterli değildir, mahalli özellikler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin öncülü olan ebeveyn davranışlarının da dikkate alınmasında yarar vardır (Ingoldsby ve Shaw, 2002). Evde antisosyal davranışlar edinen ergenler arasında, olumsuz mahalli şartlarda olanlar daha fazla antisosyal davranış göstermekte ve problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmektedirler (Brody vd., 2003). Sistemik derleme sonucunda aileye ilişkin olumsuzlukların, özellikle ebeveyn izlemenin, riskli mahalli bölgelerde yaşayan çocukların antisosyal davranışlarını yordadığını göstermiştir (Schonberg ve Shaw, 2007). Dezavantajlı koşullarda yaşayan ergenlerin olumsuz ebeveyn davranışlarına ve yetersiz olumlu ebeveyn davranışlarına maruz kalmaları (Brody vd., 2003; Eamon, 2002) bu durumun nedeni olarak sunulabilir. Çevresel şartlar uyum bozucu olmasına rağmen ebeveyn davranışları bu şartların ergen antisosyal davranışları üzerindeki riskini azaltabilir. Yüksek düzeyde antisosyal davranış gösteren ergenlerin ebeveynleri, çocuklarını çevredeki tehlike ve şiddetten koruma adına daha aktif rol alabilmektedir (Spano vd., 2008). Bu doğrultudaki koruyucu ebeveyn davranışları (Criss vd., 2009), yakın çocuk-ebeveyn ilişki niteliği (Criss vd., 2017; Odgers vd., 2012), ebeveyn izleme davranışı (Jagers vd., 2018; Odgers vd., 2012; Park vd., 2008) tehlikeli çevresel şartlarda ergenlerin antisosyal davranışlarının önüne geçen olumlu ebeveyn davranışlarıdır. Örneğin, ebeveyn desteği, çocuğun çevreyi olumsuz algılama eğilimini ve dolayısıyla antisosyal davranış gösterme eğilimini de azaltmaktadır (Schofield vd., 2012). Diğer bir çalışmada ise düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlerden çevresel şiddete maruz kalanlar için ebeveyn yakınlığı daha düşük düzeyde katı-duygusuz özellikler ile ilişkilendirilmiştir (Davis vd., 2015). Bu sonuçlar, mahalli şartlar ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkide ebeveyn davranışlarının önemli bir koruyucu faktör ya da risk faktörü olabileceğini göstermektedir.

Son olarak, çocuk ve ergenin mahalli şartlarda inşa ettiği arkadaşlık ilişkileri antisosyal davranışların gelişimi için hem koruyucu faktör hem de risk faktörü olarak

değerlendirilmektedir (Kroneman vd., 2004). Boylamsal bir çalışmadan elde edilen sonuçlar erken dönem destekleyici arkadaşlık ilişkilerinin ergenlik döneminde antisosyal davranışların azaltılması ve olumlu sosyal becerilerin gelişiminde önemli rol oynadığını göstermiştir (Criss vd., 2009). Bir diğer çalışmada ise tehlikeli mahalli şartların olduğu bölgelerde/sokaklarda yüksek düzeyde arkadaş desteğinin antisosyal davranışlarda düşüş sağladığı rapor edilmiştir. Düşük düzeyde sosyal destek alan ergenlerin antisosyal davranışlarında ise değişim gerçekleşmemiştir (Anderson vd., 2015). Mahalli düzeydeki şiddet ile ergen antisosyal davranışları arasındaki ilişkide yüksek düzeyde arkadaş duygu düzenlemesi ve olumlu sosyal davranış aracılık etmektedir. Diğer bir ifadeyle, arkadaşlık ilişkilerindeki duygu düzenleme ve olumlu sosyal davranışlar şiddetin olduğu mahalli şartlarda ergen antisosyal davranışlarını gelişimini önlemektedir (Criss vd., 2017). Ayrıca, dezavantajlı bölgede yaşayan ergenlerin arkadaşları tarafından kabulü onların uyum düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir (Criss vd., 2009). Öte yandan, arkadaş ilişkilerinin olumsuz mahalli şartlar çerçevesinde antisosyal davranışlara ivme kazandırdığı durumlar da söz konusudur. Ergenlerle yapılan bir çalışmaya göre ergenler farklı bölgelerde yaşamalarına rağmen aynı mahalli dezavantajlara sahip diğer ergenlerle sosyalleşme eğilimindedirler. Bu durum bölgeler arası mesafeden bağımsız ve daha büyük okullarda gerçekleşmektedir (Jose vd., 2016). Benzer şekilde, düşük sosyoekonomik şartlardaki çocuklar genel olarak sapkın arkadaşlara daha fazla maruz kalmakta ve ebeveynleri tarafından kontrol edilmediklerinden antisosyal arkadaşlarla daha fazla zaman geçirmektedirler (Odgers vd., 2012). Ancak, tehlikeli mahalli şartlarda yaşayan ergenlerin ebeveyn izleme yüksek olmasına rağmen örtük antisosyal davranışlar göstermektedirler (Slattery ve Meyers, 2014). Bu durumun bir nedeni antisosyal davranış gösteren diğer arkadaşlarla sosyalleşmesi olabilir.

Çocukluk ve ergenlik dönemi antisosyal davranışları bu dönemdeki öncelikli problem davranışların başında gelmektedir. Genel olarak, fiziksel saldırganlık, sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışlar olmak üzere üç boyutlu olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, gelişim dönemlerine göre yaşam-boyu, ergenlik-sınırlı ve çocukluk-sınırlı antisosyal davranış gösterenler; sınırlı düzeyde olumlu sosyal davranış gösterenler; davranışın şiddetine göre hafif, orta ve ileri düzey antisosyal davranış gösterenler olmak üzere farklı sınıflandırılmalar da kabul görmektedir.

Araştırma sonuçları antisosyal davranışların ergenlik döneminde tepe noktasına ulaştığını ve aynı zamanda bu dönemdeki problem davranışların başında geldiğini göstermektedir. Fiziksel saldırgan davranışlarda düşüş meydana gelirken ilişkisel ve kural dışı davranışlarda artış meydana gelmektedir. Ergenlik dönemi antisosyal davranışlarını etkileyen kalıtım, çevre ve kalıtım-çevre etkileşimi gibi çoklu faktörlerin olduğu bilinmektedir. Katı-duygusuz özellik, başa çıkma becerileri ve psikolojik sağlamlık antisosyal davranışların gelişimini etkileyen bireysel özellikler olarak sıralanabilir. Ebeveyn izleme ve disiplin davranışları diğer ebeveyn davranışlarına göre antisosyal davranışlarla daha yüksek bir ilişki göstermektedir. Akran ilişkileri ve olumsuz mahalli şartlar antisosyal davranışların sıklığını ve şiddetini etkileyen diğer faktörler olarak gösterilmektedir. Antisosyal davranışları sıklığını ve şiddetini belirleyen değişkenlerin etkisi cinsiyet, yaş grubu gibi özelliklere göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Ergenlerin antisosyal davranışları için koruyucu faktör ve risk faktörü olarak değerlendirilen çeşitli değişkenler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışma ilişkisel araştırma desenine göre tasarlanmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı liselerde 2020-2021 yılı eğitim-öğretim yılı birinci yarısında öğrenim gören yaşları 13 ile 19 arasında değişen 947 lise öğrencisi oluşturmuştur ($\bar{X}_{yaş} = 15.57$, $ss = 1.3$). Veri analizi sonucunda 65 uç değer veri setinden çıkarılmış ve 882 lise öğrencisinden oluşan çalışma grubuyla analizler gerçekleştirilmiştir ($\bar{X}_{yaş} = 15.53$, $ss = 1.29$). Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Araştırmanın Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Özellikler

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kız	597	67.7
	Erkek	285	32.3
Aile gelir düzeyi	Alt	219	24.8
	Orta	590	66.9
	Üst	73	8.3
Anne eğitim durumu	İlkokul ve altı	381	43.2
	Ortaokul	186	21.1
	Lise	173	19.6
	Üniversite mezunu	142	16.1
Baba eğitim durumu	İlkokul ve altı	246	27.9
	Ortaokul	166	18.8
	Lise	273	31.0
	Üniversite mezunu	197	22.3
Ebeveyn beraberlik durumu	Beraber	789	89.5
	Ayrı	93	10.5
Kardeş sayısı	0	57	6.5
	1	427	48.4
	2	287	32.5
	3 ve üstü	111	12.6
Sınıf düzeyi	9	337	38.2

	10	233	26.4
	11	160	18.1
	12	152	17.2
Okul başarı düzeyi	Düşük	290	32.9
	Orta	393	44.6
	Yüksek	199	22.6

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmanın çalışma grubunu 597 kız (%67.7) ve 285 erkek öğrenci (%32.3) oluşturmuştur. Katılımcıların 337’si (%38.2) dokuzuncu sınıfa, 233’ü (%26.4) onuncu sınıfa, 160’ı (%18.1) on birinci sınıfa ve 152’si (%17.2) on ikinci sınıfa devam etmektedir. Çalışma grubunu oluşturan ergenlerin büyük çoğunluğunun alt (%24.8) ve orta (%66.9) gelir düzeyine sahip ailelerden olduğu, yüksek gelir düzeyine sahip olanların oranının %8.3 olduğu görülmektedir. Çalışma grubundaki öğrencilerin %89.5’inin ebeveynleri beraberken %10.5’inin tek ebeveynle yaşadığı görülmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın uygulanabilmesi için öncelikli olarak Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan araştırma izni onayı (EK-N) alınmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra uygulamanın yapılacağı kurumlarla ilgili yazışmalar ve kurum onayları Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla resmi onaylar sağlandıktan sonra araştırmacı, Uşak ili merkez ilçesindeki liselerden uygun örnekleme yöntemiyle veri toplamaya başlamıştır. Araştırmanın öneri aşamasında yüz yüze veri toplaması hedeflenmiş ancak pandemi dolayısıyla çevrimiçi uygulama yapılmasına karar verilmiştir. Çevrimiçi çalışmalara olan katılımın genel olarak düşük olduğu bilgisi dikkate alınarak il merkezindeki bütün okullardan veri toplanması amaçlanmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan çevrimiçi araştırma formunun bağlantısı okul müdürleri ve müdür yardımcıları aracılığıyla sınıf rehber öğretmenlerine iletilmiştir. Sınıf rehber öğretmenleri ise sorumlu oldukları sınıflarda çevrimiçi formu paylaşmışlardır. Formun öğrencilerle paylaşılması sonrasında gönüllü olanlar çevrimiçi uygulama formunu yanıtlamışlardır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında ergenlerin antisosyal davranışlarını ölçmek için Antisosyal Davranış Ölçeği (Burt ve Donnellan, 2009), ebeveyn davranışlarını ölçmek Alabama Ebeveyn Davranışları-Global Form Ölçeği (Frick, 1991), arkadaş ilişkilerini ölçmek için Akran İlişkileri Ölçeği (Kaner, 2000), mahalli şartları ölçmek için Mahalle Ölçeği (Pekel-Uludağlı, 2011) ve ergenlerin bireysel özellikleri ölçmek için Ergenler için Başa Çıkma Ölçeği (Spirito vd., 1988), Psikolojik Sağlık Ölçeği (Liebenberg vd., 2013) ve Katı-Duygusuz Özellikler Ölçeği-Ergen Formu (Frick, 2003), ayrıca kişisel bilgilerin edinilmesi için de demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Antisosyal Davranış Ölçeği. Burt ve Donnellan tarafından (2009) genç yetişkin ve yetişkinlerin açık ve örtük antisosyal davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek 32 maddeden ve fiziksel saldırganlık, kuralları ihlal etme ve ilişkisel saldırganlık olmak üzere üç boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Fiziksel saldırganlık alt ölçeğinde 10 madde (örn. “Kışkırtıldığımda karşımdakilere vurdum”), ilişkisel saldırganlık alt ölçeğinde 11 madde (örn. “Birine öfkelenildiğimde onu görmezden geldim”) ve kural dışı davranışlar alt ölçeğinde 11 madde (örn. “Dükkândan/mağazadan bir şeyler çaldım”) yer almaktadır. Ölçek 1 (*asla*) ile 5 (*her zaman*) arasında derecelendirilmektedir. Ölçeğin güvenirlik ve geçerlik çalışması farklı yetişkin örneklemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Beş farklı örnekleme yapılan güvenirlik ve geçerlik çalışmaları sonucunda ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .84 ile .91, kural dışı davranışlar için .83 ile .90 ve ilişkisel saldırganlık için .71 ile .87 arasında hesaplanmıştır.

ASDÖ'nün uyarlama çalışmasının katılımcıları. ASDÖ'nün Türk kültürüne uyarlama çalışması iki farklı çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. ASDÖ'nün geliştirme çalışması genç yetişkin ve yetişkinlerle yapıldığından uyarlama çalışması öncelikli olarak genç yetişkin grubuyla gerçekleştirilmiştir. Genç yetişkinlerin oluşturduğu çalışma grubunu 2018-2019 yılı bahar döneminde Uşak Üniversitesi'nde öğrenim gören 383 lisans öğrencisi oluşturmuştur. Yaşları 18 ile 30 ($\bar{X}_{yaş} = 21.5$, $ss = 1.9$) arasında değişen çalışma grubunda 202 (%52.7) kadın ve 164 (%42.8) erkek yer almış, 17 (%4.5) kişi ise cinsiyetini belirtmemiştir. Kayıp veri analizi sonucunda çalışma grubunda 352 genç yetişkin yer almıştır. ASDÖ'nün

üniversite örneklemindeki uyarlama çalışması tamamlandıktan sonra lise öğrencileriyle uyarlama çalışmasına geçilmiştir. İkinci çalışma grubunu 2019-2020 yılında bahar döneminde Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı farklı liselerde öğrenim gören 383 lise öğrencisi oluşturmuştur. İkinci çalışma grubunda 222 (%58) kız, 158 (%41.3) erkek yer almış, 3 (%.8) kişi ise cinsiyetini belirtmemiştir. Çalışma grubunun yaş aralığı 14 ile 18 arasında değişmektedir ($\bar{X}_{yaş} = 15.89$, $ss = 1.06$).

ASDÖ'nün Türkçe formunun dil geçerliği ve veri toplama süreci.

Uyarlama çalışması kapsamında öncelikli olarak ölçeği geliştiren sorumlu yazar Alexandra Burt ile iletişime geçilmiş ve ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması için izin alınmıştır. İzin alınması sonrasında ölçeğin Türkçe çeviri işlemine geçilmiştir. Ölçeğin çeviri işlemini Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yüksek lisans derecesine sahip İngilizce bilen üç uzman ve yüksek lisans derecesine sahip iki İngilizce okutmanı gerçekleştirmiştir. Çeviri işlemi sonrasında iki uzman, çeviri maddelerinden hangisinin daha uygun olduğunu değerlendirmiştir. Farklı uzmanlar tarafından tercüme edilen maddelerin iyi uyum gösterdiği gözlenmiş ve çeviri işlemi sonlandırılmıştır. Çeviri işleminin sonlandırılmasıyla beraber veri toplama aşamasına geçilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu, Uşak Üniversitesi ve Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra veriler toplanmıştır. Genç yetişkin ve ergen çalışma gruplarıyla yürütülen veri toplama sürecinde gönüllü katılım esas alınmıştır. Araştırmacı her iki uygulamanın veri toplama sürecini kendisi gerçekleştirmiş, katılımcılara çalışmanın amacını açıklamış ve katılımcıların sorularını cevaplamıştır.

Veri toplama araçları. ASDÖ'nün geçerlik çalışması için birinci çalışma grubuna Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeği (HBBKÖ), ikinci çalışma grubuna Ergenler için Duygu Düzenleme Ölçeği (EİDDÖ), Güçler ve Güçlükler Anketi-Ergen Formu (GGA-EF) ve Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ) uygulanmıştır.

Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeği. Verlmuts ve Geris (2005) tarafından geliştirilen ölçek katılımcıların kişilik özelliklerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Uyumluluk, dışadönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık olmak üzere her bir boyutunda altışar madde olan ölçekte toplamda 30 madde yer almaktadır. Yedili likert tipinde olan ölçek 1 (*tamamen yanlış*) ile 7 (*tamamen doğru*) arasında puanlanmaktadır. Alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı; dışa dönüklük alt ölçeği için .80, uyumluluk ölçeği için .86, sorumluluk ölçeği için .78,

duygusal denge ve deneyimlere açıklık alt ölçekleri için .73 olarak hesaplanmıştır. Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlama çalışması Morsümbül (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği. Phillips ve Power (2007) tarafından ergenlerin duygu düzenleme davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçekte dört boyut ve 18 madde yer almaktadır. İçsel işlevsel duygu düzenleme boyutunda beş madde, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme boyutunda beş madde, dışsal işlevsel duygu düzenleme boyutunda beş madde ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme boyutunda üç madde yer almaktadır. Beşli likert tipi olan ölçekte maddeler 1 (*hiçbir zaman*) ile 5 (*her zaman*) arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasını Duy ve Yıldız (2014) gerçekleştirmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı sırasıyla .72, .76, .76 ve .66, uyarlama çalışmasına ilişkin iç tutarlılık katsayıları .74, .68, .59, 76 olarak hesaplanmıştır.

Güçler ve Güçlükler Anketi-Ergen Formu. Robert Goodman (1997) tarafından geliştirilen ölçme aracı 11-17 yaş arası ergenlerin hem olumlu hem de olumsuz özelliklerini ölçmektedir. Ölçekte dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, davranım sorunları, duygusal sorunlar, akran sorunları ve olumlu sosyal davranışlar olmak üzere beş boyut ve 25 madde yer almaktadır. Üçlü likert türünde olan ölçek 0 (*doğru değil*) ile 2 (*kesinlikle doğru*) arasında puanlanmaktadır. Ölçeğe ilişkin toplam güçlük puanı hesaplanabileceği gibi her bir alt boyut için toplam güçlük puanı hesaplanabilmektedir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Güvenir ve diğerleri (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı .73, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik için .70, davranım sorunları için .50, duygusal sorunlar için .70, akran sorunları için .22 ve olumlu sosyal davranışlar alt boyutları için .54 olarak hesaplanmıştır.

Beş Faktör Kişilik Ölçeği. Kişiliği ölçmek amacıyla Rammstedt ve John (2007) tarafından geliştirilen ölçekte 10 madde ve dışadönüklük, yumuşakbaşlılık, özdenetimlilik, nörotiklik ve deneyime açıklık olmak üzere beş boyut yer almaktadır. Ölçek maddeleri 1 (*hiçbir zaman*) ile 5 (*her zaman*) arasında olmak üzere 5'li likert olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Horzum ve diğerleri (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları

dışadönüklük için .88, yumuşak-başlılık için .81, öz denetimlilik için .90, nörotiklik için .85 ve deneyime açıklık için .84 olarak hesaplanmıştır.

ASDÖ'nün üniversite örneklemindeki yapı geçerliği. ASDÖ'nün istatistiksel analizlerinde SPSS 23 ve LISREL 8.7 istatistik paket programları kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi, ölçeğin geçerliği için ölçüt bağlantılı geçerlik ve güvenilirliği için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi. Doğrulayıcı faktör analizinin gerçekleştirilebilmesi için ASDÖ'nün özgün çalışmasında olduğu gibi parselleme yöntemi kullanılmıştır. Maddeler arası korelasyon değerlerinin yüksek olması ve maddelerin farklı boyutlarda yüklenmeleri sebebiyle parselleme yöntemi tercih edilmiştir. Özgün çalışmadaki parselleme yöntemi esas alınarak bu çalışmada parseller belirlenmiştir. Bu doğrultuda, fiziksel saldırganlık alt ölçeği birinci parseli için en yüksek katsayıya (faktör yüküne) sahip birinci madde ("Kışkırtıldığımda karşımdakilere vurdum"), altıncı madde ("Birilerine vurduktan sonra kendimi iyi hissettim") ve yedinci madde ("Fiziksel kavgalara karıştım") seçilmiştir. İkinci parselde ise faktör yükü en yüksek ikinci madde ("Birileri bana vurduğunda ben de onlara vurdum"), beşinci madde ("Birilerini tehdit ettim") ve sekizinci madde ("Çabucak öfkelendim") yer almıştır. Üçüncü parselde ise faktör yükü en yüksek üçüncü madde, ("Birilerine vurasım geldi"), dördüncü madde ("Öfkemi kontrol etmekte zorlandım"), dokuzuncu madde ("Başkalarına bağırdım veya küfrettim") ve onuncu madde ("Ortalama bir insandan daha fazla kavgaya karıştım") yer almıştır. Parselleme yöntemi ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışlar alt ölçekleri için de benzer şekilde gerçekleştirilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizinin gerçekleştirilebilmesi için veri setinin analiz şartlarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Frekans analizi aracılığıyla hatalı ve kayıp veriler incelenmiştir. Bu işlem sonucunda, ölçeklere cevap vermeyen/yarım bırakan 19 kişi veri setinden çıkarılmıştır. On sekiz ile yirmi beş yaş aralığındaki kişiler çalışma grubuna dâhil edilmiş, 25 yaş üstündeki 12 kişi veri setinden çıkarılmıştır. Son aşamada, çalışma grubunda 352 kişi yer almıştır. Betimsel istatistikler incelendiğinde, kural dışı davranışlar alt ölçeğinin birinci (4.189) ve üçüncü parselinin (7.338) basıklık değerleri kabul edilen değerlerin dışında olması normallik varsayımının ihlal edildiğini göstermiştir. Bu sebeple, doğrulayıcı faktör analizi için En Çok Olabilirlik (standart hatalarının ve ortalamaların düzeltildiği en

çok olabilirlik yöntemi/MLM) kestirim yöntemi kullanılmıştır. Veri setinin normal dağılım şartını karşılamadığı durumlarda MLM kestirim yöntemi kullanılmaktadır (Harrington, 2008).

Tablo 3

ASDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Boyutlar	Parseller	Faktör yükleri
Fiziksel	Parsel1	.79
	Parsel2	.84
	Parsel3	.88
İlişkisel	Parsel1	.74
	Parsel2	.75
	Parsel3	.87
Kural dışı	Parsel1	.67
	Parsel2	.75
	Parsel3	.63

ASDÖ için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve test edilen modele ilişkin faktör yükleri Tablo 3'te sunulmuştur. *DFA'da* faktör yüklerinin .50 ve üstü olması kabul edilebilir olduğunu, .70 ve üzeri olması ideal olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2014, s.605). Belirtilen faktör yük ölçütleri kabul görmekle beraber genel olarak faktör yüklerinin .30 ve üstü olması beklenmektedir (Kline, 1994). DFA sonucunda ASDÖ'nün alt ölçeklerine ilişkin faktör yükleri fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .79 ile .88, ilişkisel saldırganlık alt ölçeği için .74 ile .87 ve kural dışı davranışlar alt ölçeği için .63 ile .75 arasında değişmiştir.

DFA aracılığıyla test edilen ASDÖ modelini değerlendirmek için çeşitli uyum indeksleri kullanılmıştır. Ki-Kare Uyum Testi, Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü (RMSEA), Standartlaştırılmış Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (SRMR), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI), İyilik Uyum İndeksi (GFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI), Fazlalık/Artırmalı Uyum İndeksi (IFI) ASDÖ'nün değerlendirilmesinde ölçüt alınan uyum indeksleridir. ASDÖ'nün doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

ASDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri

Model	X	sd	X/sd	GFI	AGFI	RMSEA	CFI	NFI	IFI	SRMR
Üç Faktörlü Model	62.97	24	2.62	.96	.92	.072	.99	.98	.99	.03

Ki-Kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi sonucunda elde edilen değer in ikinin altında olması iyi bir modele işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2019, s.720). Bu değer in 2 ile 3 arasında olması kabul edilebilir bir uyum olduğu anlamına gelmektedir. RMSEA değerinin .05'ten küçük olması iyi bir uyum olduğu, .08 ve .06 arası olması kabul edilebilir uyum olduğu anlamına gelmektedir (Browne ve Cudeck, 1993). Bu değer in .08 ile .10 arasında olması düşük düzeyde uyum olduğunu göstermektedir (Fabrigar ve Wegener, 2012). SRMR değerinin 0 ile 1 arasında olması beklenmekte, sıfıra yakın bir değer olması modelin uyum değerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kline, 1994). GFI, CFI, NFI, IFI değerlerinin .90 ile .94 arası olması ise kabul edilebilir bir uyuma, .95 ve üzeri olması iyi uyuma işaret etmektedir (Hoyle, 1995; Hu ve Bentler, 1999). DFA sonucunda Antisosyal Davranış Ölçeği'ne ilişkin elde edilen uyum değerleri ölçeğin genç yetişkin örnekleminde doğrulandığını göstermektedir.

Geçerlik analizi sonuçları. Antisosyal Davranış Ölçeğinin geçerlik çalışması için HBBKÖ ile arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiştir. ASDÖ ile HBBKÖ arasındaki korelasyon katsayılarına ilişkin değerler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5

ASDÖ'ye İlişkin Ölçüt Bağlantılı Geçerlik Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
Fiziksel	-							
İlişkisel	.60**	-						
Kural dışı	.55**	.51**	-					
Uyumluluk	-.12*	-.06	-.25**	-				
Sorumluluk	-.17**	-.09	-.05	.17**	-			
Dışadönüklük	-.21**	-.19**	-.28**	.54**	.34**	-		
Duygusal Denge	.15**	.09	-.03	.08	.52**	.24**	-	
Deneyime Açıklık	.05	-.04	-.13*	.59**	.05	.48**	.05	-

Tablo 5'teki sonuçlar fiziksel saldırganlık ile ilişkisel saldırganlık arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin ($r = .60, p < .01$), fiziksel saldırganlık ile kural dışı davranışlar arasında orta düzeyde bir ilişkinin ($r = .55, p < .01$) olduğunu göstermiştir. Kural dışı davranışlar ile ilişkisel saldırganlık arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r = .51, p < .01$) bulunmuştur. Dışadönüklük kişilik özelliği ile fiziksel saldırganlık ($r = -.21, p < .01$) ve kural dışı davranışlar ($r = -.28, p < .01$) arasında düşük düzeyde negatif bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca, kural dışı davranışlar ile uyumluluk arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki ($r = -.25, p < .01$) bulunmuştur.

Güvenirlilik analizi sonuçları. Antisosyal davranış ölçeğinin güvenirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklere ilişkin iç tutarlılık katsayısı fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .87, ilişkisel saldırganlık alt ölçeği için .82 ve kural dışı davranışlar alt ölçeği için .72 olarak hesaplanmıştır.

Cinsiyetler arası farklar. ASDÖ'den elde edilen puanların cinsiyete göre anlamlı bir şekilde fark olup olmadığını incelemek için bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6

Cinsiyete Göre ASDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

Değişkenler		X	SS	Çarpıklık	Basıklık	t	sd	p	Cohen's d
Fiziksel	Kız	21.9	5.89	.59	.54	-4.78	250.73	.00**	0.40
	Erkek	25.68	8.03	.41	.25				
İlişkisel	Kız	22.3	6.11	.276	-.31	.29	335	.77	0.03
	Erkek	22.1	6.15	.52	-.06				
Kural dışı	Kız	13.88	3.33	1.65	2.87	-5.90	254.17	.00**	0.66
	Erkek	16.49	4.46	.92	.60				

Fiziksel saldırganlık ve kural dışı davranışlar alt ölçeklerinde varyansların homojenliği varsayımı karşılanamamıştır. Cinsiyetler arası anlamlı farklılık fiziksel saldırganlık, $t(250,73) = -4.78, p = .000, p < .01$, ve kural dışı davranışlar, $t(254,16) = -5.90, p = .000, p < .01$, alt ölçeklerinde gözlenirken; ilişkisel saldırganlık, $t(335) = .29, p = .77, p > .05$, alt ölçeğinde cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Diğer bir ifadeyle, erkekler kızlara göre daha fazla fiziksel saldırgan ve kural dışı

davranış gösterirken ilişkisel saldırganlık cinsiyetlere göre farklılaşmamıştır. Etki büyüklükleri incelendiğinde, cinsiyetler arası farklılığa ilişkin etki düzeylerinin orta düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

ASDÖ'nün lise örneklemindeki yapı geçerliği. ASDÖ'nün istatistiksel analizlerinde SPSS 23 ve LISREL 8.7 istatistik paket programları kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini doğrulamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi, ölçeğin geçerliği için ölçüt bağlantılı geçerlik ve güvenilirliği için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi. Doğrulayıcı faktör analizinin gerçekleştirilebilmesi için veri setinin analiz şartlarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Veri setinin analiz şartlarını karşılaması için frekans dağılımları, ranj, ortalama, standart sapma ve uç değerler incelenmiştir. Hatalı girilen veriler düzeltilmiş ve bir uç değer veri setinden çıkarılmıştır. Betimsel istatistikler incelendiğinde, kural dışı davranışlar alt ölçeğinin birinci (3.45) ve üçüncü parselinin (7.31) basıklık değerleri kabul edilen değerlerin dışında olması normallik varsayımının ihlal edildiğini göstermiştir. Bu sebeple, doğrulayıcı faktör analizi için En Çok Olabilirlik (standart hatalarının ve ortalamaların düzeltildiği en çok olabilirlik yöntemi (MLM) kestirim yöntemi kullanılmıştır (Harrington, 2008).

ASDÖ için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve test edilen modele ilişkin faktör yükleri Tablo 7'de sunulmuştur. DFA'da faktör yüklerinin .50 ve üstü olması kabul edilebilir olduğunu, .70 ve üzeri olması ideal olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2014, s.605). Belirtilen faktör yük ölçütleri kabul görmeye beraber genel olarak faktör yüklerinin .30 ve üstü olması beklenmektedir (Kline, 1994). DFA sonucunda ASDÖ'nün alt ölçeklerine ilişkin faktör yükleri fiziksel saldırganlık alt ölçeği için sırasıyla .83, .80, .91, ilişkisel saldırganlık alt ölçeği parselleri için sırasıyla .73, .79, .81 ve kural dışı davranışlar alt ölçeği parselleri için .64, .57, .63 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 7

ASDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Boyutlar	Parseller	Faktör yükleri
Fiziksel		

	Parsel1	.83
	Parsel2	.80
	Parsel3	.91
İlişkisel	Parsel1	.73
	Parsel2	.79
	Parsel3	.81
Kural dışı	Parsel1	.64
	Parsel2	.57
	Parsel3	.63

DFA aracılığıyla test edilen ASDÖ modelini değerlendirmek için çeşitli uyum indeksleri kullanılmıştır. Ki-Kare Uyum Testi, Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü (RMSEA), Standartlaştırılmış Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (SRMR), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI), İyilik Uyum İndeksi (GFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI), Fazlalık/Artırmalı Uyum İndeksi (IFI) ASDÖ'nün değerlendirilmesinde ölçüt alınan uyum indeksleridir. ASDÖ'nün doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8

ASDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri

Model	X	sd	X/sd	GFI	AGFI	RMSEA	CFI	NFI	IFI	SRMR
Üç Faktörlü Model	88.287	24	3.67	.95	.90	.087	.98	.97	.98	.05

Ki-Kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi sonucunda elde edilen değer in ikinin altında olması iyi bir modele işaret etmektedir (Ullman, 2013, s.720). Bu değer in 2 ile 3 arasında olması kabul edilebilir bir uyum olduğu anlamına gelmektedir. RMSEA değerinin .05'ten küçük olması iyi bir uyum olduğunu, .06 ve .08 arası olması kabul edilebilir uyum olduğunu göstermektedir (Browne ve Cudeck, 1993). Bu değer in .08 ile.10 arasında olması düşük düzeyde uyum olduğunu göstermektedir (Fabrigar ve Wegener, 2012). SRMR değerinin 0 ile 1 arasında olması beklenmekte, sifıra yakın bir değer olması modelin uyum değerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kline, 1994). GFI, CFI, NFI, IFI değerlerinin 90-.94 arası olması ise kabul edilebilir bir uyuma, .95 ve üzeri olması iyi uyuma işaret etmektedir

(Hoyle, 1995; Hu ve Bentler, 1999). DFA sonucunda Antisosyal Davranış Ölçeği'ne ilişkin elde edilen uyum değerleri ölçeğin ergen örnekleminde doğrulandığını göstermektedir.

Geçerlik analizi sonuçları. Antisosyal Davranış Ölçeğinin geçerlik çalışması için ADÖ ile EİDDÖ, GGA ve BFKÖ arasındaki korelasyon değerleri incelenmiştir. Geçerlik çalışmasına ilişkin korelasyon katsayıları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

ASDÖ İle EİDDÖ, GGA ve BFKÖ Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	ASDÖ Alt Ölçekleri		
	Fiziksel saldırganlık	İlişkisel saldırganlık	Kural dışı davranışlar
	r	r	r
EDDÖ			
İç işlevsel	-.14**	-.10	-.14**
İç işlevsel olmayan	.29**	.25**	.24**
Dış işlevsel	.04	.06	-.05
Dış işlevsel olmayan	.58**	.52**	.32**
GGA			
Duygusal	.08	.20**	.00
Davranım	.47**	.16**	.29**
DEHB	.09	-.01	-.09**
Akran	.22**	.09	.14
Olumlu sosyal dav.	-.21**	-.27**	-.26**
BFKÖ			
Dışadönüklük	.09	.12*	.03
Yumuşak-başlılık	.09	.20**	.00
Öz-denetimlilik	-.02	.04	-.13*
Nörotiklik	.29**	.12*	.08
Deneyime-açıklık	.12*	.12*	.15**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Tablo 9'daki sonuçlar incelendiğinde içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ile fiziksel saldırganlık ($r = .29$, $p < .01$), ilişkisel saldırganlık ($r = .25$, $p < .01$) ve kural dışı davranışlar ($r = .24$, $p < .01$) arasında düşük düzeyde pozitif korelasyonlar bulunmuştur. Benzer şekilde, dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile fiziksel saldırganlık ($r = .58$, $p < .01$), ilişkisel saldırganlık ($r = .52$, $p < .01$) arasında orta

düzye pozitif bir ilişki, kural dışı davranışlar ($r = .32, p < .01$) arasında orta düzye pozitif bir ilişki görülmüştür. ASDÖ alt ölçekleri ile GGA alt ölçekleri arasındaki korelasyon değerleri incelendiğinde olumlu sosyal davranışlar ile fiziksel saldırganlık ($r = -.21, p < .01$), ilişkisel saldırganlık ($r = -.27, p < .01$), kural dışı davranışlar ($r = -.26, p < .01$) arasında düşük düzye negatif ilişkiler olduğu gözlenmiştir. Fiziksel saldırganlık ile davranım problemleri arasında orta düzye pozitif bir ilişki ($r = .47, p < .01$), kural dışı davranışlar ile davranım problemleri arasında düşük düzye pozitif bir ilişki ($r = .29, p < .01$) bulunmuştur. Ayrıca, fiziksel saldırganlık ile akran problemleri ($r = .22, p < .01$), ilişkisel saldırganlık ile duygusal problemler ($r = .20, p < .01$) arasında düşük düzye pozitif bir ilişki bulunmuştur. ASDÖ alt ölçekleri ile kişilik özellikleri arasındaki korelasyonlar, fiziksel saldırganlık ile nörotiklik arasında düşük düzye pozitif bir ilişki ($r = .29, p < .01$), ilişkisel saldırganlık ile yumuşak-başlılık arasında düşük düzye pozitif bir ilişki ($r = .20, p < .01$) olduğunu göstermiştir.

Güvenirlik analizi sonuçları. ASDÖ'nün güvenilirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklere ilişkin iç tutarlılık katsayısı fiziksel saldırganlık alt ölçeği için .87, ilişkisel saldırganlık alt ölçeği için .80 ve kural dışı davranışlar alt ölçeği için .67 olarak bulunmuştur.

Cinsiyetler arası farklar. Antisozyal Davranış Ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına ilişkin sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Cinsiyete Göre ASDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

Değişkenler		X	SS	Çarpıklık	Basıklık	t	df	p	Cohen's d
Fiziksel	Kız	25.97	7.95	.39	-.27	-2.44	375	.00**	0.25
	Erkek	28.04	8.39	.22	-.59				
İlişkisel	Kız	23.21	6.63	.57	.37	1.80	375	.07	0.19
	Erkek	22.00	6.07	.21	.10				
Kural dışı	Kız	14.42	3.38	.167	.435	-4.92	255.1	.00**	

Değişkenler	X	SS	Çarpıklık	Basıklık	t	df	p	Cohen's d
Erkek	16.66	4.93	1.30	1.83				0.53

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Kural dışı davranışlar alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı karşılanamamıştır. Cinsiyetler arası anlamlı farklılık fiziksel saldırganlık, $t(375) = -2,44$, $p < .01$, ve kural dışı davranışlar, $t(375) = -4,92$, $p < .01$, alt ölçeklerinde gözlenirken ilişkisel saldırganlık, $t(255.1) = .1,80$, $p > .05$, alt ölçeğinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, erkekler kızlara göre daha fazla fiziksel saldırgan ve kural dışı davranışlar gösterirlerken, ilişkisel saldırganlık alt ölçeğinde cinsiyetler arası farklılık bulunmamıştır. Etki büyüklükleri incelendiğinde, cinsiyetler arası farklılığa ilişkin etki düzeylerinin orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği. Orijinal adı Alabama Parenting Questionnaire olan ölçek Frick (1991) tarafından ebeveyn davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin çocuk ve ebeveyn formları mevcut olup bu çalışma kapsamında çocuk formu uyarlanmıştır. Ölçek toplam 42 madde ve çocukla ilgilenme, olumlu ebeveynlik, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Beş boyuta ek olarak 7 maddeden oluşan ve madde madde değerlendirilen bir alt boyut (diğer disiplin davranışları) kabul edilmesine rağmen ölçek olarak kullanılmamaktadır. Ölçek maddeleri 1 (*asla*) ile 5 (*her zaman*) arasında derecelendirilmiştir. İlk iki boyut olumlu ebeveynlik ifadelerinden oluşurken diğer üç boyut olumsuz ebeveyn eğilimlerini yansıtmaktadır. Ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı .68 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısı çalışmanın amacına ve bağlamına göre .5 ile .9 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam puanı beş boyutun hesaplanmasıyla elde edilmektedir.

ASDÖ'nün uyarlama çalışmasının katılımcıları. Araştırmaya Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı liselerde 2019-2020 yılı güz döneminde öğrenim gören 363 öğrenci katılmıştır. Altı öğrenci ölçme araçlarını tamamlamadığı için çalışma grubundan çıkarılmış ve çalışma grubu 357 lise öğrencisinden oluşmuştur. Çalışmaya 193 kız öğrenci (%54.1) ve 161 erkek öğrenci (%45.1) katılmış, üç

öğrenci (%0.8) ise cinsiyetini belirtmemiştir. Öğrencilerin yaşları 14 ile 18 arasında değişmektedir ($\bar{X}$ =15.68, S_s =1.07).

AEDÖ'nün Türkçe formunun dil geçerliği ve veri toplama süreci.

Öncelikli olarak, Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışmasının yapılabilmesi için sorumlu yazar Paul J. Frick ile iletişime geçilmiş ve uyarlama çalışması için onay alınmıştır. İzin alındıktan sonra ölçeğin Türkçe çevirisi Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanından İngilizce bilen üç uzman tarafından gerçekleştirilmiştir. Üç uzmanın yapmış olduğu çeviriler sonucunda her iki dilde anlam bütünlüğünü sağlayan maddeler iki uzman tarafından ölçeğin Türkçe formuna seçilmiştir. Türkçe çeviri işlemi tamamlandıktan sonra Psikoloji alanından İngilizce bilen bir uzman geri çeviri işlemini gerçekleştirmiştir. Sorumlu yazar, geri çevirisi yapılan ölçeği incelemiş ve yazardan gelen dönütler çerçevesinde anlam bütünlüğü sağlanamayan maddeler için yeniden çeviri işlemi yapılmıştır. Kalan maddelerin çeviri işlemi tamamlandıktan sonra çeviri işlemi sonlandırılmış ve veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Güçler ve Güçlükler Anketi. Robert Goodman (1997) tarafından geliştirilen ölçme aracı 11-17 yaş arası ergenlerin hem olumlu hem de olumsuz özelliklerini ölçmektedir. Ölçekte dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, davranım sorunları, duygusal sorunlar, akran sorunları ve olumlu sosyal davranışlar olmak üzere beş boyut ve 25 madde yer almaktadır. Üçlü likert türünde olan ölçek 0 (*doğru değil*) ile 2 (*kesinlikle doğru*) arasında puanlanmaktadır. Ölçeğe ilişkin toplam güçlük puanı hesaplanabileceği gibi her bir alt boyut için toplam güçlük puanı hesaplanabilmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Güvenir ve diğerleri (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışması sonucunda ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı .73, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik için .70, davranım sorunları için .50, duygusal sorunlar için .70, akran sorunları için .22 ve olumlu sosyal davranışlar alt boyutları için .54 olarak hesaplanmıştır.

AEDÖ'nün Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. Verilerin analizinde R programında yer alan psych, lavaan, and semTools paketleri kullanılmıştır (Revelle, 2014; R Core Team, 2017; Rosseel, 2012; semTools Contributors, 2016). Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak için Doğrulayıcı Faktör Analizi, geçerlik çalışması için ölçüt bağlantılı geçerlik ve güvenirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışması için AEDÖ ile GGA arasındaki

korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Güvenirlik çalışması için ölçeğin tamamına ve alt ölçeklerine ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı çocukla ilgilenme alt boyutunda anne ve baba için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Son olarak, AEDÖ'nün alt ölçeklerinde cinsiyete göre bir farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar t-testi ile incelenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi. Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği-Global Formunda çocukla ilgilenme (anne ve baba için ayrı ayrı puanlanmakta), olumlu ebeveynlik, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin ve dayakla cezalandırma olmak üzere beş alt boyut yer almaktadır. Çocukla ilgilenme alt boyutunda anne ve babanın ebeveyn davranışlarını ölçen 10 madde (1, 4, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 23, 26) yer almaktadır. On sorunun dokuzunda (23. madde hariç) anne ve babanın ebeveyn davranışlarını birbirinden bağımsız değerlendiren sorular yer almaktadır. Çocukla ilgilenme alt boyutunda anne ve baba için ayrı ayrı toplanan puanlar ile yığılmalı bir ortalama hesaplanabilmektedir. Bu doğrultuda, doğrulayıcı faktör analizi yapılmadan önce çocukla ilgilenme alt boyutunda yer alan maddeler arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Sekiz maddeye ilişkin korelasyon katsayıları .41 ile .69 arasında değişirken 26. madde ($r = .23$, $p < .01$) düşük korelasyon göstermiştir. Bir maddenin düşük korelasyon değerine sahip olmasından ötürü anne ve babaya ilişkin puanlardan yığılmalı bir puan hesaplanamamıştır. Sonuç olarak, AEDÖ'nün uyarlaması anne ve baba formları için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.

Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği beş faktörlü bir model olarak test edilebileceği gibi olumlu ve olumsuz ebeveynlik boyutları iki boyutlu yapı olarak da değerlendirilmektedir (Essau vd., 2006; Wootton vd., 1997). Bu çalışma kapsamında daha önce Shelton ve diğerleri (1996) tarafından doğrulanan beş faktörlü model anne ve baba için ayrı ayrı sınanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi güçlü en çok olabilirlik kestirim yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Birinci modelde, beş alt ölçekte yer alan bütün maddeler korunarak anne formu için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. İkinci modelde, aynı alt ölçek ve maddeler kullanılarak baba formu için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. İlk iki modelde, test edilen modellerden madde çıkarılmadan analiz gerçekleştirilmiştir. Üçüncü modelde, ilk modelde olduğu gibi beş boyutlu model korunmuş ancak negatif faktör yüküne sahip bir madde (25. madde) modelden çıkarılarak anne formu için DFA yapılmıştır. Dördüncü modelde, ikinci modelde olduğu gibi beş boyutlu model

korunmuş ancak negatif faktör yüküne sahip bir madde (25. madde) modelden çıkarılarak baba formu için DFA yapılmıştır. Beşinci modelde, üçüncü modelde çıkarılan maddeyle beraber iki madde (madde 12 ve 32) daha ölçekten çıkarılarak anne formu için DFA yapılmıştır. Altıncı modelde ise beşinci modelde çıkarılan maddeler çıkarılarak baba formu için DFA yapılmıştır. Sınanan modellere ilişkin uyum indeksleri sonuçları tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

AEDÖ’nün DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İndeksleri

Model	GFI	AGFI	RMSEA	CFI	TLI	AIC	BIC
Model 1	.97	.97	.05	.88	.87	35447.23	35904.81
Model 2	.97	.96	.05	.88	.87	35497.15	35954.72
Model 3	.97	.96	.05	.88	.87	34259.9	34705.84
Model 4	.97	.96	.05	.88	.87	34309.88	34755.82
Model 5	.97	.96	.05	.90	.89	32148.77	32571.45
Model 6	.97	.96	.05	.90	.89	32199.4	32622.07

Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği’nin farklı modellerinin test edilmesi sonrasında model 3 ve model 4 iyi uyum gösteren modeller olarak seçilmiştir. Bu modellerin seçiminde tezin ana çalışmasında tekrar edilen doğrulayıcı faktör analizinin sonuçları da dikkate alınarak karar verilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla test edilen modelleri değerlendirmek için Yaklaşık Ortalama Hataların Karekökü (RMSEA), İyilik Uyum İndeksi (GFI), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Tucker-Lewis Uyum İndeksi (TLI), Akaike Bilgi Ölçütü (AIC) ve Bayesian Bilgi Ölçütü (BIC) gibi sıklıkla kullanılan uyum indekslerinden yararlanılmıştır. RMSEA değerinin .05’ten küçük olması modelin iyi uyum gösterdiği, .06 ve .08 arasında olması modelin kabul edilebilir bir uyum gösterdiği anlamına gelmektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Hu ve Bentler, 1999). AGFI değerinin .90 ve üzeri olması modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir. GFI, CFI, TLI değerlerinin .95 ve üzeri olması iyi uyumun göstergesi, .90 ile .94 arası olması ise kabul edilebilir uyum göstergesi olarak kabul edilmektedir (Hu ve Bentler, 1999; Tabachnick ve Fidell, 2019). AIC ve BIC değerleri için kesin bir değer olmamakla beraber bu değerlerin düşük olması iyi bir modelin göstergesi olarak

kabul edilmektedir. Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'ne ilişkin uyum değerleri AEDÖ'nün beş boyutlu yapısının Türk örneğinde doğrulandığını göstermektedir. AEDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizine ilişkin faktör yük değerleri anne için Tablo 12'de ve baba için Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 12

AEDÖ'nün DFA Sonuçlarına İlişkin Faktör Yük Değerleri (Anne)

AEDÖ Maddeleri	Faktör yük değerleri				
	1	2	3	4	5
İlgilenme					
Madde 7	.72				
Madde 14	.69				
Madde 15	.67				
Madde 9	.64				
Madde 20	.62				
Madde 1	.61				
Madde 4	.60				
Madde 23	.58				
Madde 11	.48				
Madde 26	.40				
Olumlu Ebeveynlik					
Madde 13		.74			
Madde 18		.69			
Madde 2		.65			
Madde 16		.64			
Madde 27		.55			
Madde 5		.53			
Zayıf Ebeveyn İzleme ve Süpervizyon					
Madde 19			.78		
Madde 28			.69		
Madde 10			.66		
Madde 21.			.57		
Madde 30			.50		
Madde 6			.50		
Madde 17			.45		
Madde 24			.37		
Madde 29			.37		
Madde 32			.22		
Tutarsız Disiplin					
Madde 8				.64	
Madde 31				.62	
Madde 3				.58	
Madde 22				.50	
Madde 12				.26	
Dayakla Cezalandırma					
Madde 33					.91

Madde 38	.60
Madde 35	.56

AEDÖ'nün beş boyutlu yapısının anne formu için sınanması sonrasında boyutlara ilişkin faktör yükleri sırasıyla; çocukla ilgilenme alt boyutuna ilişkin faktör yükleri .72 ile .40, olumlu ebeveynlik alt boyutu için .74 ile .53, zayıf ebeveyn izleme ve süpervizyon alt boyutu .78 ile .22, tutarsız disiplin alt boyutu .64 ile .26, dayakla cezalandırma alt boyutu .91 ile .56 arasında değişmiştir. AEDÖ'nün beş boyutlu yapısının baba formu için sınanması sonrasında boyutlara ilişkin faktör yükleri sırasıyla; çocukla ilgilenme alt boyutuna ilişkin faktör yükleri .75 ile .51, olumlu ebeveynlik alt boyutu için .75 ile .52, zayıf ebeveyn izleme ve süpervizyon alt boyutu .78 ile .22, tutarsız disiplin alt boyutu .64 ile .26, dayakla cezalandırma alt boyutu .91 ile .56 arasında değişmiştir. Ölçeğin iki maddesinin faktör yük değerinin .30'un altında olmasına rağmen maddeler korunmuştur. Tezin çalışma grubundan elde edilen verilerle yapılan analizler sonucunda .30'un altında faktör yüküne sahip maddelerin yük değerlerinin kritik değerin üstüne çıkmıştır. Bu sebeple düşük faktör yüküne sahip maddelerin ölçekte korunmuştur.

Tablo 13

AEDÖ'nün DFA Sonuçlarına İlişkin Faktör Yük Değerleri (Baba)

AEDÖ Maddeleri	Faktör yük değerleri				
	1	2	3	4	5
İlgilenme					
Madde 14	.75				
Madde 9	.73				
Madde 15	.68				
Madde 20	.67				
Madde 7	.66				
Madde 4	.65				
Madde 1	.62				
Madde 11	.56				
Madde 23	.55				
Madde 26	.51				
Olumlu Ebeveynlik					
Madde 13		.75			
Madde 18		.68			
Madde 2		.67			
Madde 16		.62			
Madde 27		.54			
Madde 5		.52			
Zayıf Ebeveyn İzleme ve Süpervizyon					
Madde 19			.78		

Madde 28	.69	
Madde 10	.66	
Madde 21.	.57	
Madde 30	.50	
Madde 6	.50	
Madde 17	.45	
Madde 24	.37	
Madde 29	.37	
Madde 32	.22	
Tutarsız Disiplin		
Madde 8		.64
Madde 31		.62
Madde 3		.58
Madde 22		.50
Madde 12		.26
Dayakla Cezalandırma		
Madde 33		.91
Madde 38		.60
Madde 35		.56

Geçerlik analizi sonuçları. AEDÖ'nün geçerlik çalışması için ölçüt bağlantılı geçerlik ve ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Ölçüt bağlantılı geçerliğe ilişkin sonuçlar Tablo 14'te ve ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyonlara ilişkin sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 14

AEDÖ ile GGA Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	AEDÖ Alt Ölçekleri					
	Anne İlgi- lenme	Baba ilgi- lenme	Olumlu ebeveynlik	Zayıf ebeveyn izleme	Tutarsız disiplin	Dayakla cezalandırma
GGA						
Duygusal	-.14**	-.12*	-.06	-.02	.11*	.12*
Davranış	-.17**	-.17**	-.18**	.28**	.13	.15**
DEHB	.09	.08	.12*	-.03	.01	.00
Akran	-.07	-.09	-.08	.10	.15**	.04
Olumlu sosyal davranış	.23**	.17**	.13*	-.27**	-.07	-.11*

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Tablo 14 incelendiğinde anne ilgilenme ($r = -.17$, $p < .05$), baba ilgilenme ($r = -.17$, $p < .05$), olumlu ebeveynlik ($r = -.18$, $p < .05$) ile davranış problemleri arasında negatif yönlü çok düşük bir ilişki varken, zayıf ebeveyn izleme i ile davranış

problemleri ($r = .28, p < .05$) arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunmuştur. Anne ilgilenme ile olumlu sosyal davranış arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki ($r = .28, p < .05$), zayıf ebeveyn izleme ile olumlu sosyal davranış arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki ($r = -.27, p < .05$) bulunmuştur.

Tablo 15

AEDÖ'nün Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Alt boyutlar	Anne ilgilenme	Baba ilgilenme	Olumlu ebeveynlik	Zayıf ebeveyn izleme	Tutarsız disiplin	Dayakla cezalandırma
Anne ilgilenme	-					
Baba ilgilenme	.61**	-				
Olumlu Ebeveyn.	.70**	.55**	-			
Zayıf Ebeveyn T.	-.35**	-.30**	-.33**	-		
Tutarsız Disiplin	-.06	-.09	-.05	.15**	-	
Dayakla Ceza.	-.16**	-.14**	-.14**	.10**	.27**	-

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 15'teki Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki korelasyon incelendiğinde anne ilgilenme ile baba ilgilenme arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki ($r = .61, p < .05$), anne ilgilenme ile olumlu ebeveynlik ($r = .70, p < .05$) arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki, baba ilgilenme ile olumlu ebeveynlik ($r = .55, p < .05$) arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Zayıf ebeveyn izleme ile anne ilgilenme ($r = -.35, p < .05$), baba ilgilenme ($r = -.30, p < .05$), olumlu ebeveynlik ($r = -.33, p < .05$) arasında orta düzeyde negatif ilişki bulunmuştur. Son olarak tutarsız disiplin ile dayakla cezalandırma arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki ($r = .27, p < .05$) bulunmuştur.

Güvenirlilik analizi sonuçları. Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeğinin güvenirlik analizi için ölçeğin tamamına ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve güvenirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16

AEDÖ'ye İlişkin Güvenirlik Sonuçları

	Alfa (α)
AEDÖ Toplam (anne)	.72

AEDÖ Toplam (baba)	.71
Çocukla ilgilenme (anne)	.85
Çocukla ilgilenme (baba)	.87
Olumlu ebeveynlik	.80
Zayıf ebeveyn izleme	.78
Tutarsız disiplin	.65
Dayakla cezalandırma	.70

Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeğinin tamamına ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı anne ve baba için sırasıyla .72 ve .71, olumlu ebeveynlik alt boyutu için .80, zayıf ebeveyn izleme için .78, tutarsız disiplin alt boyutu için .65 ve dayakla cezalandırma alt boyutu için .70 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı çocukla ilgilenme alt boyutunda anne için .85 ve baba için .87 olarak bulunmuştur. Tutarsız disiplin alt boyutu dışında ölçeğin tamamına ve alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik katsayıları kabul edilebilir değer aralığında olmuştur.

Cinsiyetler arası farklar. Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin alt boyutlarında cinsiyetlere göre farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar t-testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17

Cinsiyete Göre AEDÖ Alt Ölçeklerine İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Erkek		Kız		t	p	Cohen'd
	X	SS	X	SS			
Çocukla ilgilenme (anne)	28.39	7.08	31.7	8.32	4.04	.00***	0,3
Çocukla ilgilenme (baba)	27.24	7.69	27.53	9.03	.32	.75	0,03
Olumlu ebeveynlik	18.58	4.55	20.66	4.95	4.11	.00***	0,44
Zayıf ebeveyn izleme	24.9	7.02	20.81	5.81	-5.90	.00***	0,64
Tutarsız disiplin	11.4	3.73	10.73	3.83	-1.66	.10	0,18
Dayakla cezalandırma	4.51	1.99	4.24	1.75	-1.31	.19	0,14

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Tablo 17'deki bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre baba ilgilenme, $t(32) = 7.091$, $p > .05$, tutarsız disiplin, $t(-1.66) = .079$, $p > .05$, ve dayakla cezalandırma, $t(-1.31) = 1.656$, $p > .05$, alt boyutlarında cinsiyetler arası farklılık gözlenmemiştir. Anne ilgilenme, $t(4.04) = 4.755$ $p < .01$, ve olumlu ebeveynlik, $t(4.11) = 1.499$, $p < .01$, kız çocukları ile ilişkili ebeveynlik tutumlarıyken, zayıf ebeveyn izleme, $t(-5.90)$

= 6.722, $p < .01$, erkek çocuklarıyla ilişkili ebeveyn tutumlarıdır. Kızlar erkelere göre daha fazla anne ilgisi ve olumlu ebeveynlik tutumlarına maruz kalırken, erkeklerin ebeveynleri tarafından izlenme/süpervizyon düzeyleri kızlara göre daha düşüktür. Etki büyüklükleri incelendiğinde anne ilgilenme, olumlu ebeveynlik ve zayıf ebeveyn izleme alt boyutlarına ilişkin cinsiyetler arası farklılığa ilişkin etki büyüklüğü orta düzeydedir.

Akran İlişkileri Ölçeği. Kaner (2000) tarafından geliştirilen Akran İlişkileri Ölçeği 14-18 yaş arası ergenlerin akran ilişkilerini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Ölçek toplamda 18 madde ve dört boyuttan (Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma, Sadakat) oluşmaktadır. Beşli likert tipi olan ölçekte puanlama 1 (*hiçbir zaman*) ile 5 (*her zaman*) arasında yapılmaktadır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test uygulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat alt ölçekleri için sırasıyla .86, .69, .58 ve .58, ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayıları ise Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat alt ölçekleri için sırasıyla .93, .88, .84 ve .77, ölçeğin tamamı için .93 olarak bulunmuştur.

Mahalle Ölçeği. Ergenlerin mahalli özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla Pekel-Uludağlı'nın (2011) geliştirmiş olduğu Mahalle Ölçeği kullanılmıştır. Otuz üç maddeden oluşan ölçek dört boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğe ait faktörler mahalle sargınlığı, mahalle sorunları, mahalle kaynakları ve mahallenin sosyal kontrolü olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada mahalle ölçeğinin alt boyutları olan mahalle sargınlık ve sorunlar alt boyutları kullanılmıştır. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .80, faktörlere ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı mahalle sargınlığı .85, mahalle sorunları .83, mahalle kaynakları .80 ve mahallenin sosyal kontrolü .70 olarak bulunmuştur. Ölçek 4'lü likert türünde olup her bir alt ölçek ayrı ayrı puanlanmakta ve toplam puan elde edilmektedir.

Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin 12 maddelik kısa formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını Liebenberg ve diğerleri (2013) tarafından gerçekleştirmiş, ölçeğin kısa formu Türk kültürüne Arslan (2015) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek tek boyutlu bir yapıya sahip olup ölçeğe ait faktör yük değerleri .55 ile .81 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Beşli

likert olarak hazırlanan ölçek 1 (*Hiç tanımlamıyor*) ile 5 (*Beni tamamen tanımlıyor*) arasında derecelendirilmektedir.

Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği. Spirito, Stark ve Williams (1988) tarafından geliştirilen ölçeğin (KidCOPE) Türkçeye uyarlaması Bedel ve diğerleri (2014) tarafından 13-18 yaş arası ergenler üzerinde yapılmıştır. Üç boyutlu bir yapıdan (aktif başa çıkma, kaçınan başa çıkma ve olumsuz başa çıkma) oluşan ölçekte toplamda 11 madde yer almaktadır. Farklı çalışmalarda ölçeğin tek, iki, üç ve dört boyutlu olduğu gözlenirken Türk örnekleminde üç boyutlu yapının en iyi şekilde uyum gösterdiği gözlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve test-tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık katsayıları aktif başa çıkma, kaçınan başa çıkma ve olumsuz başa çıkma için sırasıyla .72, .70, .65, test-tekrar test yönteminde sırasıyla .66, .61, .76 olarak bulunmuştur.

Katı-Duygusuz Özellikleri Tarama Ölçeği-Ergen Formu. Frick'in (2003) çocuk ve ergenlerde katı-duygusuz özellikleri ölçmek amacıyla geliştirdiği ölçek 24 maddeden ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek, 3'lü likert olup sıfır (*hiç doğru değil*) ile üç (*kesinlikle doğru*) arasında değer almaktadır. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmasını Köse vd. (2017) yapmıştır. Faktör analizi sonucuna göre ölçek 23 maddeden ve iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .55, katılık alt ölçeği için .77, duyarsızlık alt ölçeği için ise .58 olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test yoluyla elde edilen güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

Demografik bilgi formu. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturacak ergenlerin demografik bilgileri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından demografik bilgi formu hazırlanmıştır. Bilgi formunun içeriğinde yer alan değişkenler şunlardır; cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, ailenin sosyoekonomik düzeyi, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve ebeveynlerin beraberlik durumu.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi R istatistik paket programı (R Core Team, 2017) ve SPSS-25 (IBM, 2017) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalar için ilişkisiz örneklemler t-testi, tek yönlü varyans analizi ve çok değişkenli varyans

analizinden, antisosyal davranışların yordanmasında hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon tekniğinden yararlanılmıştır.

Analiz şartlarının sağlanmasından önce veri seti tek ve çok değişkenli istatistikler kullanılarak incelenmiştir. Öncelikle, veri setinde yer alan değişkenlere ilişkin minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerlerinin beklenen değerleri karşılayıp karşılamadığı frekans dağılımları ve betimsel istatistikler aracılığıyla incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda değişkenlere ilişkin minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri beklenen değerler arasında gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, veri setinde kayıp veri olup olmadığı frekans dağılımları aracılığıyla incelenmiş ve veri setinde kayıp veri olmadığı görülmüştür. Sonraki aşamada, değişkenlerin normal dağılım varsayımı çarpıklık ve basıklık katsayıları ve histogramlar aracılığıyla incelenmiştir. Antisosyal Davranış Ölçeği'nin kural dışı davranışlar alt ölçeği normal dağılım şartını sağlamamıştır. Veri setindeki uç değerleri belirlemek amacıyla değişkenlere ait z puanları incelenmiş ve -4 ile +4 değerleri dışında kalan değerler tek değişkenli uç değer olarak kabul edilmiştir. Tek değişkenler incelenirken -3.29 ile +3.29 değer aralığı dışında kalan veriler uç değer olarak kabul edilirken (Tabachnick ve Fidell, 2019), büyük örneklemle analiz yapıldığında tek değişkenli uç değer aralığının -4 ile +4 arasında olması önerilmektedir (Hair vd., 2014). Tek değişkenli uç değerlerin veri setinden çıkarılması sonrasında değişkenler normal dağılım göstermiştir. Normallik varsayımı için ölçüt alınan çarpıklık ve basıklık katsayıları ilişkin genel bir kural olmamakla beraber Byrne'ye (2010) göre çarpıklık değerleri -3 ile +3, basıklık değerleri ise -7 ile +7 arasında bir değer alabilmektedir. Normallik varsayımının karşılanması sonrasında, çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesi için Mahalanobis değerleri dikkate alınarak çok değişkenli uç değerler veri setinden çıkarılmıştır. Tek ve çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesi neticesinde 65 uç değer veri setinden çıkarılmıştır. Veri temizleme aşamalarının tamamlanması sonucunda değişkenler normal dağılım göstermiş ve analiz varsayımlarının karşılanmasına geçilmiştir. Betimsel değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 32'de (EK-A) yer almaktadır.

İlişkisiz örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi ve çok değişkenli varyans analizi için normallik ve varyansların homojenliği varsayımları incelenmiştir. Varyansların homojenliği varsayımı için Levene testi sonuçları ölçüt alınmıştır. Bağımlı değişkenin (antisosyal davranışlar) yordanmasında hiyerarşik çoklu

doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan normallik, doğrusallık, eşvaryanslılık, çoklu bağlantılılık ve hataların birbirinden bağımsızlığı varsayımları sırasıyla incelenmiştir (Field vd., 2012; Keith, 2019; Tabachnick ve Fidell, 2019). İlk olarak, normallik varsayımının karşılanması için çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Tek ve çok değişkenli uç değerlerin veri setinden çıkarılması sonrasında değişkenler normal dağılım göstermiştir. Normallik varsayımı için ölçüt alınan çarpıklık ve basıklık katsayılarına ilişkin genel bir kural olmamakla beraber Byrne'ye (2010) göre çarpıklık değerleri -3 ile +3, basıklık değerleri ise -7 ile +7 arasında bir değer alabilmektedir. Veri temizleme işlemi sonucunda değişkenlere ilişkin çarpıklık değerleri -.71 ile 2.11 arasında, basıklık değerlerinin -1.26 ile 5.85 arasında yer almıştır.

Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki doğrusallık varsayımı tek yönlü saçılım grafiği ya da artıkların saçılım grafiği ile incelenebilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2019). Artıkların saçılım grafiği aynı zamanda normallik ve eşvaryanslılık varsayımlarının karşılanması için kullanılmaktadır (Field vd., 2012). Artıkların saçılım dağılımı grafiği doğrusallık varsayımının yanı sıra normallik ve eşvaryanslılık varsayımlarının karşılandığını göstermiştir. Benzer şekilde, yordanan bağımlı değişken puanları ile yordama hataları arasındaki saçılım grafiği incelenmiş ve doğrusallık ve eşvaryanslılık varsayımları sağlanmıştır.

Çoklu bağlantı varsayımının karşılanması için değişkenler arası korelasyon katsayılarına, tolerans, varyans artış faktörü (VIF) ve Durbin-Watson değerlerine bakılmıştır. Bu değerlere ilişkin ölçütler; değişkenler arası korelasyon katsayılarının .90'dan düşük, tolerans değerlerinin .10'dan büyük ve VIF değerlerinin 10'dan küçük olmasını çoklu bağlantı varsayımının karşılandığını göstermektedir (Cohen vd., 2015; Hair vd., 2014; Tabachnick ve Fidell, 2019). Değişkenler arası korelasyon değerleri Tablo 18'de sunulmuştur. Değişkenlere ilişkin tolerans değerlerinin .30 ile .89 arasında, VIF değerlerinin 1.12 ile 3.37 arasında değiştiği görülmüştür. Bu sonuçlara göre değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, Durbin-Watson değeri, hataların birbirinden bağımsız olduğu varsayımını karşılamak amacıyla yararlanılan diğer bir değerdir. Durbin-Watson değerinin 0 ile 4 arasında değişkenlik gösterdiği ancak bu değer yaklaşık iki civarında olması bağımsız değişkenlerin artık değerleri arasında korelasyon olmadığını

göstermektedir (Field vd., 2012). Analiz sonucunda elde edilen değer 1.97 olarak bulunmuştur.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Gruplar Arası Karşılaştırmalara İlişkin Bulgular

Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız gruplar t-testi; sınıf düzeyi, okul başarısı, anne eğitim, baba eğitim, kardeş sayısı ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için tek yönlü varyans analizi; ebeveyn beraberlik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için tek yönlü MANOVA teknikleri uygulanmıştır. Merkezi limit teoremine göre örneklem büyüklüğü ($N \geq 30$) olduğunda normallik varsayımının sağlandığı kabul edilmektedir (Hair vd., 2014; Tabachnick ve Fidell, 2019), dolayısıyla analizler parametrik teknikler kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Antisosyal davranışların cinsiyete göre incelenmesi. Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz varsayımlarından olan varyansların homojenliği varsayımı fiziksel ve ilişkisel saldırganlık alt ölçekleri için karşılanmış ancak kural dışı davranışlar alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı karşılanmamıştır. Analiz sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18

Antisosyal Davranışların Cinsiyete Göre Farklılığına İlişkin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

Değişken	Kız		Erkek		T (880,1)	p	Cohen'd
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS			
Fiziksel	22.07	8.57	21.29	8.37	1.28	.20	.09
İlişkisel	19.33	6.50	17.92	5.79	3.13	.00	.23
Kural dışı	12.53	2.08	12.93	2.71	-2.14	.03	.16

Tablo 18'deki sonuçlara göre fiziksel saldırgan davranışlarda cinsiyetler arası anlamlı fark bulunmazken, kız ergenlerin ($\bar{X} = 19.33$, $SS = 6.50$) ilişkisel saldırgan davranışlarının erkek ergenlere göre ($\bar{X} = 17.92$, $SS = 5.79$) daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir, $t(880) = 3.47$, $p < .01$, $d = .23$. Ayrıca, erkek ergenler ($\bar{X} = 12.53$, $SS = 2.08$) ile kız ergenlerin ($\bar{X} = 12.93$, $SS = 2.71$) kural dışı davranışları arasında erkekler lehine anlamlı fark bulunmuştur, $t(429.23) = -2.14$, $p < .05$, $d = .16$. Bu sonuçlara göre erkek ergenler daha fazla kural dışı davranış gösterirken, kız ergenler daha fazla ilişkisel saldırgan davranışlar göstermektedirler.

Antisosyal davranışların sınıf düzeylerine göre incelenmesi. Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Tek yönlü ANOVA'nın varsayımlarından olan varyansların homojenliği şartı fiziksel ve ilişkisel saldırganlık alt ölçekleri için karşılanmış ancak kural dışı davranışlar alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı sağlanamamıştır. Tek yönlü ANOVA sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19

Antisosyal Davranışların Sınıf Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	9. sınıf		10. sınıf		11. sınıf		12. sınıf		F (3, 878)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	19.88	7.85	22.8	8.68	22.18	8.79	24.28	8.49	11.62***	.04
İlişkisel	17.97	6.05	19.44	6.76	19.01	6.31	19.88	5.92	4.30**	.01
Kural dışı	12.20	1.98	12.75	2.08	12.92	2.42	13.26	2.32	8.85***	.03

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 19'daki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık, $F(3,878) = 11.62$, $p < .001$, $\eta^2 = .04$, ilişkisel saldırganlık, $F(3,878) = 4.302$, $p < .01$, $\eta^2 = .02$, ve kural dışı davranışlar, $F(3,878) = 8.85$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$, sınıf düzeylerine göre anlamlı fark göstermektedir. Yapılan karşılaştırmalarda I. tip hatanın kontrol altına alınması için Bonferroni düzeltmesi kullanılmış, önem düzeyi ($\alpha = .05$) serbestlik derecesine bölünerek önem düzeyi belirlenmiştir ($\alpha = .0125$).

Varyansların homojen olduğu fiziksel ve ilişkisel saldırganlık için Hochberg GT2 karşılaştırma testi, varyansların homojen dağılmadığı kural dışı davranışlar için Games-Howell testleri uygulanmıştır (Field vd., 2012). Grup sayısındaki örneklem farklılıklarını kontrol etmesi nedeniyle Hochberg GT2 karşılaştırma testi kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkları belirlemek için yapılan karşılaştırma analizi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık 10. sınıf ($p = .00$, $d = -2.92$), 12. sınıf ($p = .00$, $d = -4.40$) düzeyleri ile 9. sınıf düzeyinde fark göstermektedir. Bu sonuçlara göre iki sınıf düzeyindeki fiziksel saldırgan davranışlar 9. sınıf düzeyine göre daha yüksektir. Benzer şekilde, ilişkisel saldırganlık puanları 9. sınıf ile 12. sınıf düzeyleri arasında fark göstermektedir ($p = .01$, $d = -1.91$). Son olarak, kural dışı davranışlar 9. sınıf ile 10. Sınıf ($d = -.56$), 11. sınıf ($d = -.72$), 12. sınıf ($d = -1.06$) arasında anlamlı fark göstermektedir. Bu sonuçlara göre dokuzuncu sınıf düzeyindeki kural dışı davranışlar diğer sınıf düzeylerine göre daha düşük seyretmektedir.

Antisosyal davranışların okul başarı düzeylerine göre incelenmesi.

Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların okul başarı düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20

Antisosyal Davranışların Okulların Başarı Durumlarına Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	Yüksek Düzey Başarı		Orta Düzey Başarı		Düşük Düzey Başarı		F (2, 879)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	21.22	7.22	21.96	8.79	22.05	8.93	.67	
İlişkisel	20.82	6.11	18.93	6.43	17.47	5.92	17.38***	.04
Kural dışı	12.73	2.41	12.53	2.18	12.77	2.43	.37	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 20’deki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre ilişkisel saldırganlık puanları, $F(2,879) = 17.38$, $p < .001$, $\eta^2 = .04$, okulların başarı düzeylerine göre fark gösterirken, fiziksel saldırganlık, $F(2,879) = .67$, $p > .05$, ve kural dışı davranışlar, $F(2,879) = .37$, $p > .05$, okul başarı düzeylerine göre fark göstermemektedir. Yapılan

karşılaştırmalarda I. tip hatanın kontrol altına alınması için Bonferroni düzeltmesi kullanılmış ve önem düzeyi ($\alpha = .05$) serbestlik derecesine bölünerek önem düzeyi belirlenmiştir ($\alpha = .017$). İlişkisel saldırganlık için yapılan Hochberg GT2 testi sonucuna göre yüksek başarı düzeyine sahip okullar ile düşük ($d = 3.36$) ve orta düzeyde ($d = 1.89$) başarıya sahip okullar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca, orta düzeyde başarıya sahip okullar ile düşük başarıya sahip okullar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($d = 1.47$). Bu sonuçlara göre orta ve yüksek başarı düzeyindeki okullardaki ilişkisel saldırgan davranışların düşük başarı düzeyindeki okullara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Antisosyal davranışların anne eğitim düzeylerine göre incelenmesi.

Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların anne eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü ANOVA uygulanmıştır. Varyansların homojenliği varsayımı ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışlar için sağlanmış, fiziksel saldırgan davranışlar alt ölçeği için karşılanmamıştır. Tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21

Antisosyal Davranışların Anne Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	İlkokul ve altı		Ortaokul		Lise		Üniversite		F (3, 878)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	21.43	8.98	22.08	8.59	22.41	8.16	21.85	7.47	.6	
İlişkisel	18.05	6.23	18.48	6.15	19.88	6.18	20.40	6.48	6.81***	.023
Kural dışı	12.60	2.27	12.46	2.07	12.99	2.65	12.65	2.33	1.68	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 21’deki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre anne eğitim düzeyine göre ilişkisel saldırgan davranışlarda anlamlı bir fark bulunurken, $F(3,878) = 6.81$, $p < .001$, $\eta^2 = .023$, fiziksel saldırganlık, $F(3,878) = .61$, $p > .05$, ve kural dışı davranışlarda, $F(3,878) = .17$, $p > .05$, fark bulunmamıştır. Yapılan karşılaştırmalarda I. tip hatanın kontrol altına alınması için Bonferroni düzeltmesi

kullanılmış ve önem düzeyi ($\alpha = .05$) serbestlik derecesine bölünerek önem düzeyi belirlenmiştir ($\alpha = .0125$). Gruplar arası farklılıkları belirlemek için yapılan Hochberg GT2 karşılaştırma analizi sonuçları, ilişkisel saldırganlığın ilkökul ve altı eğitim düzeyinde olan grup ile lise ve dengi ($p = .01$, $d = -1.84$), lisans ve üstü ($p = 00$, $d = -2.35$) eğitim seviyesine sahip olan gruplar arasında olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre anne eğitim düzeyi lise ve üstü olan ergenlerin ilişkisel saldırgan davranışlarının anne eğitim seviyesi ilkökul ve altı olanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Antisosyal davranışların baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi.

Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların baba eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Tek yönlü ANOVA'nın varsayımlarından olan varyansların homojenliği şartı ilişkisel saldırganlık ve kural dışı alt ölçekleri için karşılanmış ancak fiziksel saldırganlık alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı sağlanmamıştır. Tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22

Antisosyal Davranışların Baba Eğitim Düzeylerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	İlkokul ve altı		Ortaokul		Lise		Üniversite		F (3, 878)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	21.70	9.02	22.23	8.91	21.63	8.25	21.91	7.89	.2	
İlişkisel	17.96	6.09	18.95	6.14	18.93	6.69	19.90	6.05	3.5*	.012
Kural dışı	12.49	2.04	12.78	2.42	12.70	2.40	12.71	2.46	.62	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 22'deki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre ilişkisel saldırganlık, $F(3,878) = 3.5$, $p < .05$, $\eta^2 = .012$, baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark göstermektedir. Fiziksel saldırganlık, $F(3,878) = .2$, $p > .05$, ve kural dışı davranışlar, $F(3,878) = .62$, $p > .05$, baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark göstermemektedir. Yapılan karşılaştırma analizinde I. tip hatanın kontrol altına

alınması için Bonferroni düzeltmesi kullanılmış ve önem düzeyi ($\alpha = .05$) serbestlik derecesine bölünerek önem düzeyi belirlenmiştir ($\alpha = .0125$). Gruplar arası farklılıkları belirlemek için yapılan Hochberg GT2 karşılaştırma analizi sonuçları, ilişkisel saldırganlığın ilkökul ve altı eğitim düzeyinde olan grup ile lisans ve üstü eğitime sahip ($p = .01$, $d = -1.93$) gruplar arasında olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre baba eğitim düzeyi ile lisans ve üstü olan ergenler daha fazla ilişkisel saldırgan davranış göstermektedirler.

Antisosyal davranışların kardeş sayısına göre incelenmesi. Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Tek yönlü ANOVA'nın varsayımlarından olan varyansların homojenliği şartı fiziksel ve ilişkisel saldırganlık alt ölçekleri için karşılanmış, ancak kural dışı davranışlar alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı sağlanamamıştır. Tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 23

Antisosyal Davranışların Kardeş Sayısına Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	Tek çocuk		1 kardeş		2 kardeş		3 kardeş ve üstü		F (3, 878)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	21.30	8.54	22.35	8.50	21.42	8.62	21.13	8.21	1.08	
İlişkisel	19.61	6.55	19.44	6.45	18.53	6.25	17.23	5.41	4.28**	.01
Kural dışı	12.63	2.16	12.73	2.41	12.71	2.39	12.26	1.79	1.26	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 23'teki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre ilişkisel saldırganlık kardeş sayısına göre fark gösterirken, $F(3,878) = 4.279$, $p < .01$, $\eta^2 = .01$, fiziksel saldırganlık, $F(3,878) = .36$, $p > .05$, ve kural dışı davranışlar, $F(3,878) = .29$, $p > .05$, puanları fark göstermemektedir. Yapılan karşılaştırmalarda I. tip hatanın kontrol altına alınması için Bonferroni düzeltmesi kullanılmış ve önem düzeyi ($\alpha = .05$) serbestlik derecesine bölünerek önem düzeyi belirlenmiştir ($\alpha = .0125$). Gruplar arası farklılıkları belirlemek için yapılan Hochberg GT2 karşılaştırma analizi

sonuçları, gruplar arası farkın tek kardeş ile üç ve daha fazla kardeşi olan grup arasında olduğunu göstermektedir ($p = .01$, $d = -2.22$). Bu sonuçlara göre tek kardeş olanların ilişkisel saldırganlık puanlarının üç ve daha fazla kardeşi olanların oluşturduğu gruba göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Antisosyal davranışların gelir düzeyine göre incelenmesi. Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tek yönlü ANOVA'nın varsayımlarından olan varyansların homojenliği şartı ilişkisel saldırganlık ve kural dışı alt ölçekleri için karşılanmış ancak fiziksel saldırganlık alt ölçeği için varyansların homojenliği varsayımı sağlanmamıştır. Tek yönlü ANOVA sonuçları Tablo 24'te sunulmuştur.

Tablo 24

Antisosyal Davranışların Gelir Düzeyine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	Alt		Orta		Üst		F (2, 879)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	22.65	9.43	21.54	8.31	21.66	7.01	1.37	
İlişkisel	18.72	6.82	18.86	6.10	19.48	6.45	.41	
Kural dışı	12.66	2.32	12.65	2.28	12.71	2.66	.03	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 24'teki tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık, $F(2,879) = .25$, $p > .05$, ilişkisel saldırganlık, $F(2,879) = .405$, $p > .05$, ve kural dışı davranışlar, $F(2,879) = 4.279$, $p > .05$, gelir düzeyine göre fark göstermemiştir.

Antisosyal davranışların ebeveyn beraberlik durumuna göre incelenmesi. Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların ebeveyn beraberlik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü MANOVA uygulanmıştır. Levene testi sonuçlarına göre çok değişkenli varyans analizi için gerekli olan şartlardan varyansların eşitliği varsayımı sağlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda kovaryans matris değerleri anlamlı düzeyde bulunmamıştır (Box M Test = 7.84, $p = .26$).

Tablo 25

Antisosyal Davranışların Ebeveyn Beraberlik Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü MANOVA Sonuçları

Değişken	Beraber		Ayrı		F (1, 880)	η^2
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Fiziksel	21.50	8.42	24.54	8.79	10.689**	.012
İlişkisel	18.81	6.34	19.41	6.04	0.74	
Kural dışı	12.61	2.31	13.01	2.42	2.43	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Tablo 25'teki sonuçlara göre ergenlerin antisosyal davranışları ebeveyn beraberlik durumuna göre fark göstermektedir (Pillai's Trace = .015, F(1, 880) = 4.33, p<.05; η^2 = .015). Ebeveynleri ayrı olan ergenlerin fiziksel saldırgan davranışlarının ebeveynleri beraber olan ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Değişkenler Arası Korelasyonlara İlişkin Bulgular

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler için korelasyon katsayıları hesaplanmış ve sonuçlara EK-B'de (Tablo 32) yer verilmiştir. Tablo 32'deki sonuçlara göre antisosyal davranışlar ile katılık ($r = .43$, $p < .01$), olumsuz başa çıkma ($r = .49$, $p < .01$), zayıf ebeveyn izleme ($r = .45$, $p < .01$) arasında orta düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur. Antisosyal davranışlar ile duyarsızlık ($r = .33$, $p < .01$), kaçınan başa çıkma ($r = .18$, $p < .01$), tutarsız disiplin ($r = .30$, $p < .01$), dayakla cezalandırma ($r = .21$, $p < .01$) ve mahalle sorunları ($r = .23$, $p < .01$) arasında düşük düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur. Öte yandan, antisosyal davranışlar ile psikolojik sağlamlık ($r = -.46$, $p < .01$), aktif başa çıkma ($r = -.35$, $p < .01$) arasında orta düzeyde negatif ilişki, antisosyal davranışlar ile anne ilgilenme ($r = -.23$, $p < .01$), baba ilgilenme ($r = -.26$, $p < .01$), olumlu ebeveynlik ($r = -.28$, $p < .01$), mahalle sarginliği ($r = -.25$, $p < .01$) arasında düşük düzeyde negatif ilişki bulunmuştur.

Antisosyal Davranışların Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (Tablo 32) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografik özellikler (yaş, anne eğitim durumu, ebeveyn beraberlik durumu, kardeş sayısı), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlamlık, katılık, duyarsızlık, aktif baş çıkma, olumsuz başa çıkma, kaçınan başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma), dördüncü adımında akran ilişkileri (bağlılık, güven, sadakat) ve son adımda mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir. Regresyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 26'da sunulmuştur. Ayrıca, hiyerarşik regresyon analizi cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre birinci adımdaki demografik değişkenlerden yaş ($\beta = .15$, $p < .001$), anne eğitim düzeyi ($\beta = .08$, $p < .05$) ve kardeş sayısı ($\beta = -.07$, $p < .05$) antisosyal davranışlardaki varyansın %4'ünü açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık ($\beta = -.18$, $p < .01$), katılık ($\beta = .18$, $p < .01$), duyarsızlık ($\beta = .08$, $p < .05$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .32$, $p < .001$), antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %36'sını açıklamaktadır. Üçüncü modelde eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .23$, $p < .001$) ve tutarsız disiplin ($\beta = .11$, $p < .001$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %6'sını açıklamaktadır. Dördüncü adımda eklenen bağlılık ($\beta = .00$, $p > .05$), güven ve özdeşim ($\beta = -.01$, $p > .05$), sadakat ($\beta = .00$, $p > .05$) ve beşinci adımda eklenen mahalle sargınlığı ($\beta = -.02$, $p > .05$), mahalle sorunları ($\beta = -.01$, $p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansı açıklamada etkilerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 26

Ergen Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	25.70	6.12		32.26	6.8		22.61	6.68		22.70	6.92		23.53	7.02	
Yaş	1.74	.38	.15***	1.29	.30	.11***	1.06	.30	.09***	1.06	.30	.09***	1.06	.30	.09***
Anne eğitim	1.09	.44	.08*	.55	.35	.04	.67	.35	.05	.67	.35	.05	.60	.36	.05
Ebeveyn beraberlik	3.07	1.60	.06	1.84	1.28	.04	.76	1.26	.02	.75	1.26	.02	.72	1.27	.01
Kardeş sayısı	-1.26	.62	-.07*	-1.48	.50	-.08**	-1.55	.47	-.08**	-1.54	.48	-.08**	-1.54	.48	-.08**
Psikolojik sağlamlık				-.32	.07	-.18**	-.29	.07	-	-.29	.07	-	-.28	.07	-
Katılık				.65	.11	.18**	.43	.11	.12***	.44	.11	.12***	.44	.11	.12***
Duyarsızlık				.22	.10	.08*	.16	.09	.06	.16	.10	.06	.16	.10	.06
Aktif başa çıkma				-.29	.19	-.05	-.42	.19	-.08*	-.42	.19	-.08*	-.42	.19	-.08*
Olumsuz başa				2.64	.25	.32***	2.23	.25	.27***	2.23	.25	.27***	2.24	.25	.27***
Kaçınan başa çıkma				.25	.20	.04	.16	.19	.02	.16	.19	.02	.16	.19	.02
Anne ilgi							.12	.06	.08	.11	.06	.08	.12	.06	.08
Baba ilgi							-.01	.05	-.01	-.01	.05	.01	-.01	.05	.00
Olumlu ebeveynlik							-.02	.09	-.01	-.02	.09	-.01	-.02	.09	-.01
Zayıf ebeveyn izleme							.53	.07	.23***	.53	.07	.23***	.53	.07	.23***
Disiplin							.38	.10	.11***	.38	.10	.11***	.38	.10	.11***
Ceza							.15	.21	.02	.15	.21	.02	.17	.21	.02
Akran bağlılık										.00	.06	.00	.00	.06	.00
Akran güven										-.01	.14	.00	-.01	.14	.00
Akran sadakat										.00	.11	.00	.00	.11	.00
Mahalle sargınlık													-.03	.04	-.02
Mahalle sorunları													-.02	.08	-.01
R		.20			.63			.68			.68			.68	
ΔR ²		.04			.40			.46			.46			.46	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Kız ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (EK-C) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografik özellikler (yaş, ebeveyn beraberlik durumu), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlamlık, katılık, duyarsızlık, aktif baş çıkma, olumsuz başa çıkma, kaçınan başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma), dördüncü adımında akran ilişkileri (bağlılık, güven, kendini açma) ve son adımında mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre birinci adımdaki demografik değişkenlerden yaş ($\beta = .11$, $p < .01$) ve ebeveyn beraberlik durumu ($\beta = .10$, $p < .05$) antisosyal davranışlardaki varyansın %3'ünü açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık ($\beta = -.15$, $p < .001$), katılık ($\beta = .23$, $p < .001$), duyarsızlık ($\beta = .15$, $p < .001$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .31$, $p < .001$), antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %43'ünü açıklamaktadır. Üçüncü modelde eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .25$, $p < .001$) ve tutarsız disiplin ($\beta = .09$, $p < .05$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %6'sını açıklamaktadır. Dördüncü adımda eklenen bağlılık ($\beta = .03$, $p > .05$), güven ve özdeşim ($\beta = -.04$, $p > .05$), kendini açma ($\beta = .03$, $p > .05$) ve beşinci adımda eklenen mahalle sargınlığı ($\beta = -.04$, $p > .05$), mahalle sorunları ($\beta = -.01$, $p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansı açıklamada etkilerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 27

Kız Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	32.79	7.33		26.24	7.88		12.26	7.8		12.15	7.93		13.13	8.01	
Yaş	1.33	.47	.11**	1.04	.36	.09**	.93	.35	.08**	.93	.35	.08**	.96	.35	.08**
Ebeveyn beraberlik	5.09	2.02	.10*	2.51	1.54	0.05	2.16	1.49	.04	2.06	1.51	.04	1.99	1.51	.04
Psikolojik sağlamlık				-.28	.08	-.15***	-.25	.08	-.14**	-.26	.08	-.14**	-.23	.09	-.13**
Katılık				.83	.13	.23***	.59	.13	.16***	.59	.13	.16***	.59	.13	.16***
Duyarsızlık				.46	.12	.15***	.46	.11	.15***	.45	.11	.15***	.44	.11	.15***
Aktif başa çıkma				-.15	.23	-.03	-.36	.22	-.07	-.35	.23	-.06	-.36	.23	-.06
Olumsuz başa çıkma				2.60	.29	.31***	2.07	.29	.25***	2.09	.29	.25	2.08	.29	.25***
Kaçınan başa çıkma				.42	.24	.06	.34	.22	.05	.34	.23	.05	.34	.23	.05
Anne ilgi							.13	.07	.09	.13	.07	.09	.13	.07	.09
Baba ilgi							-.01	.06	.00	-.01	.06	-.01	-.01	.06	.00
Olumlu ebeveynlik							.06	.11	.03	.06	.11	.03	.07	.11	.03
Zayıf ebeveyn izleme							.67	.09	.25***	.67	.09	.25***	.67	.09	.25**
Disiplin							.30	.12	.09*	.29	.12	.08*	.30	.12	.09*
Ceza							.16	.24	.02	.14	.24	.02	.18	.24	.02
Akran bağlılık										.04	.06	.03	.03	.06	.02
Akran güven										-.12	.17	-.04	-.11	.17	-.03
Akran kendini açma										.11	.15	.03	.13	.16	.03
Mahalle sargınlık													-.07	.05	-.04
Mahalle sorunları													-.03	.09	-.01
R		.16			.68			.72			.72			.73	
ΔR ²		.03			.46			.52			.53			.53	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Erkek ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (EK-Ç) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografik özellikler (yaş, anne ve baba eğitim durumu), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlık, katılık, duyarsızlık, aktif baş çıkma, olumsuz başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma), dördüncü adımında akran ilişkileri (kendini açma, sadakat) ve son adımında mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizinin sonuçlarına göre birinci adımdaki demografik değişkenlerden yaş ($\beta = .24, p < .001$) ve anne eğitim düzeyi ($\beta = .14, p < .05$) antisosyal davranışlardaki varyansın %8'ini açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen bireysel özelliklerden psikolojik sağlık ($\beta = -.17, p < .05$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .31, p < .001$), antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Üçüncü modelde eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .27, p < .001$) ve tutarsız disiplin ($\beta = .17, p < .01$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %9'unu açıklamaktadır. Dördüncü adımda eklenen değişkenlerden kendini açma ($\beta = -.11, p < .05$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %2'ini açıklamaktadır. Dördüncü adımda eklenen sadakat ($\beta = -.02, p > .05$) ve beşinci adımda eklenen mahalle sargınlığı ($\beta = -.02, p > .05$), mahalle sorunları ($\beta = .01, p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansta açıklayıcı etkilerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 28

Erkek Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	6.24	10.21		25.32	12.33		16.63	12.14		24.45	12.68		25.10	13.08	
Yaş	2.59	.63	.24***	2.11	.56	.19***	1.41	.57	.13*	1.34	.57	.12*	1.32	.57	.12*
Anne eğitim	1.78	.84	.14*	.83	.76	.07	.90	.74	.07	.85	.74	.07	.82	.77	.07
Baba eğitim	.75	.85	.06	1.13	.77	.09	1.44	.73	.12*	1.40	.74	.11	1.39	.74	.11
Psikolojik sağlamlık				-.30	.12	-.17*	-.18	.13	-.10	-.22	.13	-.12	-.21	.14	-.12
Katılık				.35	.21	.10	.13	.20	.04	.15	.20	.04	.15	.21	.04
Duyarsızlık				-.18	.19	-.07	-.20	.18	-.07	-.21	.18	-.07	-.21	.18	-.08
Aktif başa çıkma				-.57	.34	-.11	-.68	.33	-.13*	-.62	.33	-.12	-.60	.34	-.11
Olumsuz başa çıkma				2.69	.46	.32***	2.09	.44	.25***	2.16	.44	.26***	2.17	.45	.26***
Anne ilgi							-.01	.12	-.01	-.02	.12	-.02	-.02	.12	-.02
Baba ilgi							.07	.10	.05	.08	.10	.06	.09	.10	.06
Olumlu ebeveynlik							-.11	.17	-.05	-.08	.17	-.04	-.09	.17	-.04
Zayıf ebeveyn izleme							.55	.12	.27***	.52	.12	.26***	.52	.12	.26***
Disiplin							.59	.19	.17**	.55	.19	.16**	.55	.19	.16**
Ceza							.02	.39	.00	-.02	.39	.00	-.03	.40	.00
Akran kendini açma										-.44	.22	-.11*	-.44	.22	-.11*
Akran sadakat										-.11	.23	-.02	-.11	.24	-.03
Mahalle sargınlık													-.02	.08	-.01
Mahalle sorunları													.01	.13	.01
R		.28			.55			.63			.65			.65	
ΔR ²		.08			.31			.40			.42			.42	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Öncelikle, düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışları yordamıştır. Sonrasında orta ve yüksek düzeyde başarı gösteren okullardaki öğrencilerin antisosyal davranışlarını yordayan değişkenler incelenmiştir. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (EK-D) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografik özellikler (cinsiyet), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlamlık, katılık, duyarsızlık, aktif başa çıkma, olumsuz başa çıkma, kaçınan başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma) ve son adımında mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre birinci adımdaki demografik değişkenlerden cinsiyet ($\beta = -.20$, $p < .001$) antisosyal davranışlardaki varyansın %4'ünü açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık ($\beta = -.14$, $p < .05$), katılık ($\beta = .18$, $p < .01$), aktif başa çıkma ($\beta = -.15$, $p < .05$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .34$, $p < .001$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %33'ünü açıklamaktadır. Üçüncü modelde eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .28$, $p < .001$) ve tutarsız disiplin ($\beta = .12$, $p < .05$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %8'ini açıklamaktadır. Dördüncü adımda eklenen değişkenlerden mahalle sargınlığı ($\beta = .00$, $p > .05$), mahalle sorunları ($\beta = .07$, $p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansta açıklayıcı etkilerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 29

Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	55.6	1.30		62.85	7.48		54.78	7.37		56.1	7.62	
Cinsiyet	-5.85	1.73	-.20***	-3.72	1.48	-.12*	-6.46	1.59	-.22***	-6.84	1.61	-.23***
Psikolojik sağlamlık				-.25	.12	-.14*	-.24	.12	-.13	-.26	.13	-.15*
Katılık				.62	.21	.18**	.48	.20	.14*	.54	.20	.16**
Duyarsızlık				-.26	.17	-.09	-.37	.17	-.13*	-.37	.17	-.13*
Aktif başa çıkma				-.82	.33	-.15*	-.92	.32	-.17**	-.87	.33	-.16**
Olumsuz başa çıkma				2.84	.47	.34***	2.08	.46	.25***	2.15	.47	.26***
Kaçınan başa çıkma				-.11	.35	-.02	-.25	.34	-.04	-.30	.34	-.05
Anne ilgi							.14	.11	.09	.13	.11	.09
Baba ilgi							-.06	.09	-.04	-.06	.09	-.04
Olumlu ebeveynlik							-.09	.17	-.04	-.05	.17	-.02
Zayıf ebeveyn izleme							.62	.12	.28***	.65	.12	.30***
Disiplin							.41	.19	.12*	.39	.19	.11*
Ceza							-.41	.39	-.05	-.34	.39	-.04
Mahalle sargınlık										-.01	.08	.00
Mahalle sorunları										-.18	.12	-.07
R		.20			.61			.67			.67	
ΔR ²		.04			.37			.45			.45	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Orta düzey başarıya sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (EK-E) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografi bilgileri (yaş, anne eğitim düzeyi, ebeveyn beraberlik durumu), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlamlık, katılık, duyarsızlık, aktif baş çıkma, olumsuz başa çıkma, kaçınan başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma), dördüncü adımında akran özellikleri ilişkileri değişkenleri (bağlılık, güven) ve son adımında mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre birinci adımdaki demografik değişkenlerden yaş ($\beta = .21, p < .001$) antisosyal davranışlardaki varyansın %4'ünü açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık ($\beta = -.18, p < .01$), katılık ($\beta = .16, p < .001$), duyarsızlık ($\beta = .20, p < .001$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .29, p < .001$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %37'sini açıklamaktadır. Üçüncü modelde eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .28, p < .001$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %8'ini açıklamaktadır. Dördüncü ve beşinci adımlarda eklenen değişkenlerden bağlılık ($\beta = .07, p > .05$), güven ($\beta = -.03, p > .05$), mahalle sargınlığı ($\beta = .01, p > .05$), mahalle sorunları ($\beta = .05, p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansta açıklayıcı etkilerinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 30

Orta Düzey Başarıya Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			Model 5		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	9.72	9.58		9.25	10.72		-36	10.43		.28	10.64		-1.49	10.9	
Yaş	2.63	.62	.21***	2.15	.49	.17***	1.52	.48	.12**	1.45	.48	.12**	1.45	.48	.12**
Anne eğitim	1.29	.69	.09	.75	.55	.05	.75	.54	.05	.73	.55	.05	.77	.56	.06
Ebeveyn beraberlik	3.16	2.52	.06	2.28	1.99	.05	.82	1.92	.02	.85	1.93	.02	.80	1.93	.02
Psikolojik sağlamlık				-.34	.10	-.18**	-.24	.11	-.13*	-.23	.11	-.13*	-.22	.11	-.12*
Katılık				.60	.18	.16***	.35	.17	.09*	.34	.17	.09	.33	.17	.09
Duyarsızlık				.60	.16	.20***	.57	.15	.19***	.55	.15	.18***	.53	.15	.18***
Aktif başa çıkma				.13	.31	.02	-.08	.29	-.01	-.10	.30	-.02	-.12	.30	-.02
Olumsuz başa çıkma				2.38	.37	.29***	2.08	.37	.25***	.08	.37	.25***	2.03	.37	.25***
Kaçınan başa çıkma				.37	.31	.05	.23	.29	.03	.22	.29	.03	.24	.30	.03
Anne ilgi							.11	.09	.07	.11	.09	.07	.09	.09	.06
Baba ilgi							.00	.08	.00	-.01	.08	.00	.00	.08	.00
Olumlu ebeveynlik							.02	.14	.01	.03	.14	.01	.03	.14	.01
Zayıf ebeveyn izleme							.74	.12	.28***	.74	.12	.28***	.72	.12	.27***
Disiplin							.25	.15	.07	.25	.15	.07	.24	.15	.07
Ceza							.32	.30	.04	.31	.30	.04	.24	.30	.03
Akran bağlılık										.09	.08	.07	.09	.08	.06
Akran güven										-.09	.20	-.03	-.07	.20	-.02
Mahalle sargınlık													.01	.07	.01
Mahalle sorunları													.14	.12	.05
R		.25			.66			.71			.71			.72	
ΔR ²		.06			.43			.51			.51			.51	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Yüksek başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik, bireysel, ebeveyn davranışları, akran ilişkileri ve mahalli şartlar arasındaki ilişkileri incelemek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde yordayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiş (EK-F) ve bağımlı değişkenle anlamlı düzeyde ilişki göstermeyen değişkenler regresyon analizine dahil edilmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinin birinci adımında demografik özellikler (cinsiyet), ikinci adımında bireysel özellikler (psikolojik sağlamlık, katılık, duyarsızlık, aktif baş çıkma, olumsuz başa çıkma, kaçınan başa çıkma) üçüncü adımında ebeveyn davranışları (anne ilgilenme, baba ilgilenme, zayıf ebeveyn izleme, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma) ve son adımda mahalli özellikler (mahalle sargınlığı, mahalle sorunları) analize eklenmiştir.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre birinci adımdaki bireysel özelliklerden psikolojik sağlamlık ($\beta = -.21, p < .01$), katılık ($\beta = .24, p < .001$), duyarsızlık ($\beta = -.14, p < .05$) ve olumsuz başa çıkma becerileri ($\beta = .34, p < .001$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %46'sını açıklamaktadır. İkinci adımda eklenen ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ($\beta = .27, p < .001$) ve tutarsız disiplin ($\beta = .13, p < .05$) antisosyal davranışlardaki toplam varyansın %10'unu açıklamaktadır. Son adımda eklenen değişkenlerden mahalle sargınlığı ($\beta = -.09, p > .05$) ve mahalle sorunları ($\beta = -.04, p > .05$) ergen antisosyal davranışlarını anlamlı düzeyde yordamadığı ve antisosyal davranışlardaki toplam varyansın yaklaşık %1'ini açıkladığı görülmektedir.

Tablo 31

Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullardaki Ergenlerin Antisosyal Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Sabit	46.13	8.27		24.06	8.73		28.41	9.12	
Psikolojik sağlamlık	-.35	.12	-.21**	-.38	.13	-.23**	-.36	.13	-.22**
Katılık	.79	.20	.24***	.51	.20	.15*	.52	.20	.15*
Duyarsızlık	.36	.18	.14*	.40	.17	.16*	.37	.17	.14*
Aktif başa çıkma	-.02	.37	.00	-.13	.35	-.02	-.09	.35	-.02
Olumsuz başa çıkma	.86	.49	.34***	2.38	.47	.28***	2.37	.47	.28***
Kaçınan başa çıkma	.48	.38	.07	.55	.35	.08	.54	.35	.08
Anne ilgi				-.08	.12	-.05	-.05	.12	-.04
Baba ilgi				.17	.11	.13	.17	.11	.13
Olumlu ebeveynlik				.33	.18	.15	.32	.18	.15
Zayıf ebeveyn izleme				.60	.13	.27***	.62	.13	.28***
Disiplin				.42	.17	.13*	.43	.17	.13*
Ceza				.69	.49	.07	.74	.49	.08
Mahalle sargınlık							-.14	.08	-.09
Mahalle sorunları							-.12	.17	-.04
R		.67			.75			.75	
ΔR ²		.46			.56			.57	

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı ergenlerin antisosyal davranışları ile demografik ve bireysel özellikleri, ebeveyn davranışları, arkadaş ilişkileri ve mahalli şartları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaçla, antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve kural dışı davranışların demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Sonrasında, ergenlerin antisosyal davranışları ile yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla hiyerarşik doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarının özetlenmesinden sonra araştırmanın sonuçları, sınırlılıkları ve alanyazın dikkate alınarak tartışılmış ve araştırmacılara ve uygulamacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Fiziksel saldırganlık sınıf düzeyi ve ebeveyn beraberlik durumuna göre fark göstermiştir. Dokuzuncu sınıftaki ergenler diğer sınıf düzeyindeki ergenlere göre daha az fiziksel saldırgan davranış gösterirken, tek ebeveynle yaşayan ergenler daha fazla fiziksel saldırgan davranış göstermişlerdir.
2. Kural dışı davranışlar cinsiyet ve sınıf düzeyine göre fark göstermiştir. Erkek ergenler daha kızlara göre daha fazla kural dışı davranış göstermiştir. Ayrıca, dokuzuncu sınıftaki ergenler üst sınıfta yer alanlara göre daha az kural dışı davranış sergilemiştir.
3. İlişkisel saldırganlık cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısına fark göstermiştir. Kız ergenler, erkek ergenlere göre daha fazla ilişkin saldırgan davranış göstermiştir. Benzer şekilde, annesi veya babası üniversite mezunu ve annesi lise mezunu olan ergenlerin ilişkisel saldırgan davranışlarının ilkökul ve altı eğitim düzeyinde olanlara göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Son olarak, 12. sınıfların ilişkisel saldırgan davranışlarının 9. sınıftakilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
4. Psikolojik sağlamlık hem genel analizde hem de cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde antisosyal davranışları yordamıştır.
5. Katı ve duygusuz özellikler ergen antisosyal davranışlarını yordamıştır, ancak erkek ergenlerin davranışlarını yordamamıştır. Benzer şekilde,

duyarsızlık alt boyutu orta düzey başarıya sahip okullardaki ergenlerin davranışlarını yordamamıştır.

6. Başa çıkma becerilerinden olumsuz başa çıkma becerileri hem genel analizde hem de cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde antisosyal davranışları yordamaktadır. Öte yandan, aktif başa çıkma becerileri sadece düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamıştır.
7. Ebeveyn davranışlarından olumlu ebeveyn ve dayakla cezalandırma davranışlarının ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamadığı, zayıf ebeveyn izleme ve disiplin davranışlarının antisosyal davranışları yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.
8. Arkadaş ilişkileri ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamamıştır. Ergen antisosyal davranışlarının yordandığı genel analizde ve cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde sonuçlar farklılık göstermemiştir. Kendini açma davranışı erkeklerin antisosyal davranışlarını yordamıştır.
9. Mahalli şartlar ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamamıştır.

Gruplar arası karşılaştırmaların sonuçlarına göre tek ebeveynle yaşama ve sınıf düzeyi göre fiziksel saldırganlık davranışlarında; cinsiyet ve sınıf düzeyine göre kural dışı davranışlarda; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısına göre ilişkisel saldırgan davranışlarında farklılıklar olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçları fiziksel saldırganlığın demografik özelliklerden cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, okul başarı düzeyi, kardeş sayısı ve sosyoekonomik düzeye göre fark olmadığını, tek ebeveynle yaşama ve sınıf düzeyine göre fiziksel saldırgan davranışlarda gruplar arası fark olduğunu göstermektedir. Alanyazındaki sonuçlarla paralel olarak tek ebeveynle yaşayan ergenler her iki ebeveynle yaşayanlara göre daha fazla fiziksel saldırgan davranış göstermektedir (Pardini vd., 2008; Yockey vd., 2019). Boşanma ya da ebeveyn ölümü sonrasında yaşanan yas ve kriz, ebeveyn izleme ve süpervizyon davranışlarındaki düşüş (Yockey vd., 2013) ve arkadaşlık ilişkilerine yönelme gibi nedenler bu farklılığın nedenleri olarak sıralanabilir. Benzer şekilde, antisosyal davranışlarda sınıf düzeylerine göre fark gözlenmektedir. Gruplar arası farkın sadece dokuzuncu sınıf ile diğer sınıf

düzeylerindeki ergenler arasında olması farkın yaş faktörü ile ilişki olmayabileceği şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda, liseye yeni başlayan ergenlerin uyum sürecinde olması dolayısıyla arkadaş gruplarına dahil olmaması ve üst sınıftakilerin olumlu deneyimlerinin fazla olması gibi nedenler sınıf düzeyleri arasındaki farkı açıklayabilir (Schwartz vd., 2016). Fiziksel saldırgan davranışların yaşla beraber düşüş göstermesi veya durağan olması beklenirken (Patterson vd., 2005), antisosyal davranışların sınıf düzeylerine göre fark göstermesi bu sebeple manidar bir sonuç olmayabilir.

Fiziksel saldırgan davranışlarda cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, okul başarı düzeyi, kardeş sayısı ve sosyoekonomik düzeye göre fark gözlenmemesi genetik, çevre ve gelişim seyri dikkate alınarak yorumlanabilir. Antisosyal davranışların gelişiminde biyolojik altyapının etkisi dikkate alındığında (Henry vd., 2018a) demografik özelliklere ilişkin grup farklılıklarının olmaması olası bir neden olarak sunulabilir. Ayrıca, genetik faktörlerin yanı sıra antisosyal davranışları etkileyen ebeveyn davranışları (Fosco vd., 2012; Silva ve Stattin, 2016; Willoughby ve Hamza, 2011), akran ilişkileri (Kornienko vd., 2018; Van Ryzin ve Dihion, 2013), vb. çevresel özelliklerin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisinin belirleyici olması fiziksel saldırganlığın demografik değişkenlere göre farklılaşmamasının nedenleri olarak sunulabilir. Fiziksel saldırganlığın gelişim seyri demografik değişkenlere ilişkin farkın olmamasını açıklayan bir diğer faktör olabilir. Çocukluk döneminde yaygın olan fiziksel saldırgan davranışlarda ergenliğe geçişle beraber düşüşün meydana gelmesi (Moffitt, 2018; Odgers vd., 2008; Sentse vd., 2017), fiziksel saldırganlığın demografik özelliklere göre fark olmamasının diğer bir nedeni olduğu ileri sürülebilir. Örneğin, fiziksel saldırgan davranışlar çocukluk döneminde erkekler için yaygın bir davranış olmakla beraber ergenlik döneminde bu davranışlarda düşüş meydana gelmesi cinsiyetler arası fark olmamasının nedeni olarak gösterilebilir.

Fiziksel saldırgan davranışlarda olduğu gibi kural dışı davranışlar da anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, okul başarı düzeyi, kardeş sayısı ve sosyoekonomik düzeye göre fark gözlenmezken, cinsiyet ve sınıf düzeyine göre fark bulunmuştur. Kuraldışı davranışların ergenlik döneminde artış göstermesine rağmen demografik özelliklere göre farklılaşmaması fiziksel saldırgan davranışlarda olduğu gibi genetik ve çevresel faktörlerin belirleyici rolüyle açıklanabilir. Öte

yandan, kural dışı davranışlarda cinsiyet ve sınıf düzeyine göre anlamlı fark bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre çocukluk ve ergenlik döneminde genel olarak erkeklerin kızlara göre daha fazla kural dışı davranış gösterdiği bilinmektedir (Sentse vd., 2017). Kural dışı davranışlarda sınıf düzeylerine göre fark olması alanyazındaki bulgularla örtüşmektedir. Kural dışı davranışlar çocukluk döneminde daha az gözlenmekte, ergenlik döneminde ise bu davranışlarda artış meydana gelmektedir (Stanger vd., 1997). Dolayısıyla, ergenlik döneminde kural dışı davranışlarda gözlenen artışa bağlı olarak sınıf düzeylerine göre fark gözlenmesi beklenebilir. Gruplar arası farkın sadece 9. sınıftaki ergenler ile diğer sınıf düzeylerindeki ergenler arasında olması bu farkın uyum süreci ile ilişki olabileceğini de işaret etmektedir. Liseye yeni başlayan ergenlerin uyum sürecinde olması, henüz arkadaş gruplarına dahil olmaması gibi nedenler sınıf düzeyleri arasındaki farkı açıklayabilir.

Fiziksel saldırganlık ve kural dışı davranışlardan farklı olarak araştırma sonuçları ilişkisel saldırganlığın demografik özelliklere göre farklılaştığını göstermiştir. İlişkisel saldırgan davranışlarda cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı gibi özellikler bakımından gruplara göre fark gözlenmiştir. İlişkisel saldırgan davranışlarda ebeveyn beraberlik durumuna ve sosyoekonomik düzeye göre fark gözlenmiştir. İlişkisel saldırganlığa ilişkin öncül çalışmalar cinsiyetler arası farklılığı destekleyen sonuçlara ulaşırken (Crick ve Grotpeter, 1995; Crick vd., 2006; Tackett ve Ostrov, 2010), son yıllarda yapılan çalışmalar (Burt ve Donnellan, 2009; Keenan vd., 2008) önceki bulgularla örtüşmeyen sonuçlar ortaya koymuştur. Card ve diğerlerinin (2008) yaptığı meta-analiz çalışmasının sonuçları kızların ilişkisel saldırgan davranışlarının erkeklere oranla kısmen daha yüksek olduğunu ancak etki düzeyinin düşük olduğunu göstermiştir. İlişkisel saldırgan davranışların sınıf düzeylerine göre fark olması önceki araştırma bulgularını desteklemektedir. Çocukluk döneminde düşük bir seyir izleyen ilişkisel saldırgan davranışlar ergenlik dönemine geçişle beraber dramatik bir artış göstermektedir (Keenan vd., 2008; Smith vd., 2010; Tackett vd., 2014). Dolayısıyla, ilişkisel saldırganlığın sınıf düzeylerine göre artış göstermesi alanyazındaki sonuçlarla tutarlılık göstermektedir. Anne ve babanın eğitim düzeyi ilişkisel davranışlarda gruplar arası farkın kaynağı olan diğer özelliklerdir. Anne ve babanın eğitim düzeyinin artmasıyla ebeveynlik davranışlarının farklılaşması

ilişkisel saldırgan davranışlara ilişkin grup farklılıklarına neden olabilmektedir (McCoy vd., 1999). Fiziksel saldırgan ve kural dışı davranışlar yerine norm davranış olarak algılanan ilişkisel saldırgan davranışların sergilenmesi olası bir sonuçtur. Üç ve daha fazla kardeşi olanların tek kardeşi olanlara göre daha az ilişkisel saldırgan davranış göstermesi kardeşlerin sosyalleşme davranışları ve antisosyal davranışlar göstermesine bağlı olarak açıklanabilir. Daha fazla kardeşi olanların farklı davranış, problem çözme becerileri ve sosyalleşme biçimlerine maruz kalması ilişkin saldırgan davranışların tek kardeşi olanlara göre daha düşük seyretmesinin nedeni olabilir. Son olarak, ilişkisel saldırgan davranışlarda okul başarı düzeylerine göre fark gözlenmesi grup farklılıklarına ilişkin sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Okul başarı düzeylerine göre ilişkisel saldırgan davranışlarda fark ortaya çıkması bu davranışların normatif davranışlar kapsamında algılanması, ergenlerin bireysel özellikleri ve ebeveyn davranışları gibi dolaylı faktörlerin etkisiyle açıklanabilir.

Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara göre yaş, anne eğitim ve kardeş sayısı antisosyal davranışları yordamaktadır. Cinsiyete göre yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre yaş ve ebeveyn beraberlik durumu kız ergenlerin antisosyal davranışlarını, yaş ve anne eğitim durumu erkeklerin antisosyal davranışlarını, cinsiyet düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını, yaş ise orta düzeyde başarıya sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamaktadır.

Ergenlerin antisosyal davranışlarının yordandığı genel analizin ve cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre ayrı ayrı yapılan hiyerarşik regresyon analizlerinin sonuçları demografik değişkenlerin antisosyal davranışları yordadığını göstermiştir. Regresyon analizlerinden elde edilen sonuçların alanyazındaki bulgularla örtüştüğü söylenebilir. Öncelikli olarak, yaş ergenlik döneminde antisosyal davranışların yaygınlığını belirleyen değişkenlerin başında gelmektedir (Moffitt, 2018; Oders vd., 2008). Ergenlik döneminde fiziksel saldırgan davranışlarda düşüş gözlenmesine rağmen (Patterson vd., 2005), çocukluk döneminde hafif düzeyde seyreden kural dışı ve ilişkisel saldırgan davranışların ergenlik döneminde artış göstermesi, yaşın bu dönemde antisosyal davranışları etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Stanger vd., 1997). Ergenlik dönemine geçişle beraber ergenin özerkliğini kazanması (Spaeth vd., 2017), ebeveyn izleme davranışının azalması (Laird vd., 2009; Moilanen vd., 2009), akran ilişkilerinin önem kazanmasıyla dışarıda

daha fazla zaman geçirilmesi (Kerr vd., 2010) gibi nedenler yaşla beraber antisosyal davranışlardaki artış üzerinde rol oynayan faktörlerdir.

Kız ve erkek ergenler için yapılan hiyerarşik regresyon analizlerine göre yaş ve ebeveyn beraberlik durumu kızların antisosyal davranışlarını, yaş ve anne eğitim durumu ise erkeklerin antisosyal davranışlarını yordamaktadır. Alanyazındaki sonuçlara göre tek ebeveynle yaşamak (Pardini vd., 2008; Yockey vd., 2013) ve anne eğitim düzeyi (Côté vd., 2007) antisosyal davranışların sıklığını etkilemektedir. Her iki ebeveynle daha fazla zaman geçirmek antisosyal davranışlar için koruyucu bir işlev gösterirken, boşanma ya da ebeveyn ölümü sonrasında yaşanan yas ve kriz, ebeveyn izleme ve süpervizyon davranışlarındaki düşüş antisosyal davranışları etkileyebilmektedir (Yockey vd., 2013). Ayrıca, tek ebeveynle yaşayan ergenlerin antisosyal davranışlarındaki artış arkadaşlık ilişkilerine yönelmesi ile ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerle geçirilen sürenin azalması ve izleme/süpervizyon davranışlarındaki düşüş ergenin problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmesine zemin hazırlamaktadır. Anne eğitim düzeyinin yüksek olması ergenlerin antisosyal davranışlarının önlenmesinde etkili olmaktadır. Annenin eğitim düzeyi ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişki dolaylı olarak açıklanabilir (McCoy vd., 1999). Annenin eğitim seviyesinin yüksek olması neticesinde olumlu ebeveynlik davranışlarının gösterilmesi, eğitim düzeyi düşük olan ailelerde ise ebeveynlik davranışlarının yetersiz olması ve akran ilişkilerinin önem kazanması bu antisosyal davranışlardaki artışı açıklayabilir (Cook vd., 2009; Johnson vd., 2016). Sonuç olarak, yaş, anne eğitim düzeyi ve tek ebeveynle yaşamanın antisosyal davranışlar ile ilişkili olması alanyazındaki sonuçları desteklemektedir.

Okul başarı düzeylerine ilişkin yapılan hiyerarşik regresyon analizlerine göre cinsiyet düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını, yaş ise orta düzeyde başarıya sahip okullardaki ergenlerin davranışlarını yordamaktadır. Düşük başarı düzeyinin olduğu okullarda erkeklerin daha fazla antisosyal davranış gösterdiği (McEachern ve Snyder, 2012; Tremblay vd., 2004) ve bu sonucun alanyazındaki bulgular ile paralel olduğu söylenebilir. Başarı düzeyinin düşük olduğu okullarda daha fazla problem davranışın gözlenmesi ve erkeklerin daha fazla antisosyal davranış göstermesi araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Orta düzey başarıya sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarının yaş ile ilişkili olması anlamlı bir sonuç olup bir önceki paragrafta

genel tartışmada yaş ve antisosyal davranışlar arasındaki ilişki açıklanmıştır. Yüksek başarı düzeyine sahip okullarda ise demografik değişkenler ile antisosyal davranışlar arasında ilişki bulunmamıştır. Yüksek başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin demografik değişkenlerinin antisosyal davranışlarla ilişkili olmaması ergenlerin duygu düzenleme (Barry vd., 2013; Falc3n vd., 2021) ve ebeveyn davranışları (Fosco vd., 2012) gibi diğer 3zellikleriyle ilişkilendirilebilir.

Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara g3re psikolojik sağlamlık, katı-duygusuz 3zellikler ve başa çıkma becerileri gibi bireysel 3zellikler antisosyal davranışları yordamaktadır. Psikolojik sağlamlık hem genel analizde hem de cinsiyet ve okul başarı düzeylerine g3re yapılan analizlerde antisosyal davranışları yordamaktadır. Katı ve duygusuz 3zellikler ergen antisosyal davranışlarını yordamakta ancak erkek ergenlerin davranışlarını yordamadığı g3rlmektedir. Benzer şekilde, duyarsızlık alt boyutu orta düzey başarıya sahip okullardaki ergenlerin davranışlarını yordamamaktadır. Başa ıkma becerilerinden olumsuz başa çıkma becerileri hem genel analizde hem de cinsiyet ve okul başarı düzeylerine g3re yapılan analizlerde antisosyal davranışları yordamaktadır. Okul başarı düzeyine g3re yapılan analizlerde de aktif başa çıkma becerilerinin, düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordadığı bulunmuştur.

Ergenlerin antisosyal sosyal davranışlarının yordandığı genel analiz ve cinsiyet ve okul başarı düzeylerine g3re yapılan regresyon analizleri psikolojik sağlamlığın antisosyal davranışları yordadığını g3stermektedir. Psikolojik sağlamlığın temelinde stres ve olumsuz yaşam olaylarına karşı verilen olumlu ve yapıcı tepki olması (Rutter, 1987) antisosyal davranışların gelişiminde koruyucu bir fakt3r olmasının gerekçesi olabilir. Meta-analiz çalışmalarından elde edilen sonuçlara g3re psikolojik sağlamlık genel olarak psikolojik bozuklukların ortaya çıkmasında koruyucu bir işlev g3stermektedir (Hu vd., 2015; Lee vd., 2013). Psikolojik sağlamlığın bileşenlerini temsil eden bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu fakt3rler ve risk fakt3rleri antisosyal davranışların gelişimini etkileyen bir başka neden olabilir. Psikolojik sağlamlık kapsamında ele alınan bireysel (Eisenbarth vd., 2016; Frick vd., 2014b), ailesel (Fosco vd., 2012; Odgers vd., 2012) ve çevresel 3zellikler (Kretschmer vd., 2014; Tung ve Lee, 2018) antisosyal davranışların gelişiminde koruyucu fakt3r olabilir. 3rneğin, ergenlerin psikolojik

sağlamlık düzeyinin yüksek olması (Lee ve Cranford, 2008), istismar (Arslan ve Balkıs, 2016; Cui vd., 2020), olumsuz akran davranışları (Gardner vd., 2008) ve olumsuz yaşam olayları (Zinn vd., 2020) karşısında antisosyal davranışlarda ve suça sürüklenme davranışlarında koruyucu bir işlev göstermektedir. Sonuç olarak, psikolojik sağlamlık antisosyal davranışların gelişiminde koruyucu bir işleve sahip olan bireysel faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Katı ve duygusuz özellikler ergenlerin antisosyal davranışlarını etkileyen bireysel risk faktörlerinden biridir (Frick vd., 2014a). Araştırma bulgularına göre katı ve duygusuz özelliklerin ergenlerin antisosyal davranışlarını yordadığı ancak erkek ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamadığı görülmektedir. Antisosyal davranış gösterip katı-duygusuz özelliklere sahip olan çocuk ve ergenlerde şiddetli, saldırgan ve kalıcı suçluluk davranışları gözlenmektedir (Eisenbarth vd., 2016; Hawes vd., 2014). Katı-duygusuz özellikler gösteren ergenlerin biyolojik altyapı, aile, duygusal, sosyal ve bilişsel özellikler gibi bir dizi değişken bakımından farklılaşması (Frick vd., 2014b; Goffin vd., 2018) antisosyal davranışların sıklığını ve şiddetini etkilemektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada katı ve duygusuz özelliklerin ergen antisosyal davranışlarını yordaması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Katı-duygusuz özelliğe sahip ergenlere ilişkin amaçlı saldırgan davranışlar (Urban vd., 2018), dürtüsel olma (Frick vd., 2003a), düşük seviyede kaygı (Herpers vd., 2016), öz-düzenleme ve planlama gibi yürütücü faaliyetlerde yetersizlik (Wall vd., 2016), korku duymama (Pardini, 2006), heyecan ve korku arama (Frick vd., 2003b) katı-duygusuz özellikler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Ayrıca, tutarsız disiplin (Childs vd., 2014) ve zorlayıcı ebeveyn davranışlarına (Frick ve Wall Myers, 2018) maruz kalan ergenlerde katı-duygusuz özelliklerde artış gözlenmekte, ve bu artışa bağlı olarak antisosyal davranışlarında da artış meydana gelmektedir. Katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmesi (Carlo vd., 2014; Ray vd., 2017) antisosyal davranışları dolaylı olarak etkileyen bir diğer neden olabilir. Erkek ergenlerin katı-duygusuz özellikleri ile antisosyal davranışları arasındaki ilişki olmaması dikkatli bir şekilde yorumlanmalıdır. Genel olarak erkeklerin kızlara göre daha fazla antisosyal davranış gösterdiği ve aynı şekilde daha yüksek düzeyde katı duygusuz özelliklere sahip olduğu yönündedir (Kimonis vd., 2014; Van Leeuwen vd., 2014; Wall vd., 2016). Katı-duygusuz özellikler ile antisosyal davranışlar arasında ilişkili olmaması

çalışma grubunun yapısına atfedilebilir. Çalışma grubundaki erkek sayısının az olması ve ileri düzey antisosyal davranış gösteren ergenlerin çalışmaya katılmamış olma ihtimali bu sonucun gerekçesi olarak gösterilebilir. Bu sonuçla benzer olarak, geçmişte yapılan araştırmalar duyarsızlık ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak, bu çalışmada duyarsızlık boyutunun düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamaması çalışma grubunun özelliğe ile ilişkilendirilebilir.

Başta çıkma becerileri ergenlerin antisosyal davranışlarını etkileyen bireysel faktörlerden biridir. Araştırma bulgularına göre başta çıkma becerileri arasında olumsuz başta çıkma becerileri antisosyal davranışları yordayan tek değişkendir. Aktif başta çıkma becerileri ise sadece düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamaktadır. Alanyazındaki araştırma sonuçlarına göre duygu düzenleme (Barry vd., 2013), öz-düzenleme (de Kemp vd., 2009; Hadjicharalambous ve Fanti, 2017), problem çözme (Farrington, 2005) ve sosyal destek (Katzmann vd., 2019) antisosyal davranışları etkileyen temel başta çıkma stratejileri olarak kabul edilmektedir. Aktif başta çıkma becerileri kapsamında ele alınabilecek başta çıkma becerilerinin antisosyal davranışları yordamaması alanyazındaki sonuçlardan farklılaşırken, başarı düzeyi düşük okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordaması ilgili araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Aktif başta çıkma becerilerinin sadece düşük başarı düzeyine sahip okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordaması ergenlerin özellikleri ve okulların bağlamları özelinde değerlendirilmesi uygun olacaktır. Bu grupta yer alan ergenlerin stres yaratan olaylara veya olumsuz yaşam olaylarına maruz kalması, okullardaki problem davranışların daha yaygın olması gibi nedenlerden ötürü aktif başta çıkma becerilerinin antisosyal davranışları yordaması beklenebilir. Kaçınan başta çıkma becerilerinin antisosyal davranışları yordamaması beklenen bir sonuçtur çünkü kaçınan başta çıkma becerileri altında tanımlanan stratejiler (dikkat dağıtma, çekilme, sosyal uzaklaşma, çekilme ve arzu giderici düşünme) antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerin kullanmadığı stratejilerdendir. Öte yandan, olumsuz başta çıkma becerilerinin (kendini eleştirme ve başkalarını suçlama) antisosyal davranışları yordaması anlamlı bir sonuçtur. Olumsuz başta çıkma becerilerinin problem çözme becerileri ile ilişkilendirilmesi olumsuz başta çıkma becerileri ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi anlamlı kılmaktadır. Antisosyal davranış

gösteren ergenlerin genel olarak amaçlı saldırganlık göstermesi (Urban vd., 2018), diğerlerinden gelen yansız uyaranları olumsuz algılaması (Dadds vd., 2006) ve duyguları tanımakta güçlük yaşamaları (Martin-Key vd., 2017) saldırganlığı kabul edilebilir ve etkili bir strateji olarak görmelerine neden olmaktadır (Dolan ve Fullam, 2010). Dolayısıyla, ergenlerin başa çıkma stratejisi olarak kendini eleştirmeme ve başkalarını suçlama eğiliminde olmaları antisosyal davranışları etkilemektedir.

Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara göre ebeveyn davranışları antisosyal davranışları yordamaktadır. Ergen antisosyal davranışlarının yordandığı genel analizde ve cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde olumlu ebeveyn davranışları ve dayakla cezalandırma antisosyal davranışı ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamadığı, zayıf ebeveyn izleme ve disiplin davranışlarının antisosyal davranışları yordadığı görülmektedir.

Ergen antisosyal davranışlarını etkileyen faktörlerden bir diğeri de ebeveyn davranışlarıdır. İlgilenme, bilgi paylaşımı gibi olumlu ebeveyn davranışları antisosyal davranışlar için koruyucu işlev gösterirken, disiplin, zayıf ebeveyn izleme gibi olumsuz ebeveyn davranışları antisosyal davranışlar için risk faktörü olabilmektedir (Goldstein vd., 2005). Bu çalışmada, olumlu ebeveyn davranışlarından olan olumlu ebeveynlik ve çocukla ilgilenme davranışlarının antisosyal davranışları yordamadığı görülmektedir. Alanyazındaki sonuçlara göre olumlu ebeveyn davranışları antisosyal davranışların önlenmesinde etkili olmaktadır (Criss vd., 2015; Fosco vd., 2012). Ebeveyn ile ergen arasındaki ilişkide ebeveynin etkili kontrol davranışı ve yakın ilişki ergenlerin ebeveynleriyle paylaşımda bulunmalarını sağlamakta ve antisosyal davranışları gelişimini engellemektedir (Vieno vd., 2009). Benzer şekilde, ebeveyn ile çocuk arasında yakın bir ilişki olması ve etkili ebeveyn davranışları ergenlerin problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmesini engellemekte ve dolayısıyla antisosyal davranışları önlemektedir (Henry vd., 2001). Bu çalışmada, olumlu ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışları yordamaması hem olumsuz ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışları yordamadaki rolünün daha belirleyici olması hem de demografik değişkenler ve bireysel özelliklerin analizlere eklenmesi edilmesi ile açıklanabilir. İlgili alanyazın incelendiğinde, sadece ebeveyn davranışlarının ya da ebeveyn davranışları ile bireysel özellikler, akran ilişkileri, mahalli özellikler arasındaki ilişkilerin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisinin ayrı ayrı incelendiği çalışmalara

ağırlık verildiği görülmektedir. Olumlu ve olumsuz ebeveyn davranışlarının beraber incelendiği veya düzenleyici etkilerin incelendiği çalışmalarda olumlu ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışları yordadığı görülmektedir. Bu sebeplerden ötürü olumlu ebeveyn davranışlarının bu çalışma kapsamında yordamaması olası bir sonuçtur. Sonuç olarak, bu çalışmada olumlu ebeveyn davranışlarının antisosyal davranışları yordamadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre ergen antisosyal davranışlarının yordanmasında olumsuz ebeveyn davranışlarından zayıf ebeveyn izleme ve tutarsız disiplin davranışları etkili olurken dayakla cezalandırma davranışının antisosyal davranışları yordamadığı görülmektedir. Ayrıca, antisosyal davranışların cinsiyet ve okul başarı türüne göre yordandığı analizlerde sonuçların farklılaşmadığı görülmektedir. Ebeveyn izleme ve süpervizyon davranışı çocuk ve ergenlerin antisosyal davranışlarının gelişimini etkileyen ebeveyn davranışlarının başında gelmektedir (Low vd., 2018; Rekker vd., 2017). Çocuk ve ergenlerin davranışlarına ilişkin bilgi elde edilmesi çocukların bilgi paylaşımında bulunması ya da ebeveynlerin bilgi talep etmesi ve kontrol sağlaması aracılığıyla gerçekleşmektedir (Kerr ve Stattin, 2000). Antisosyal davranışların önlenmesinde çocuk ya da ergenin kendini açma davranışı ebeveyn kontrolü ve bilgi talebine göre daha etkili olmaktadır (Kerr ve Stattin, 2000; Kerr vd., 2010) ancak bu çalışma kapsamında ebeveyn izleme davranışlarından hangisinin daha etkili olduğuna dair bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Ergenlik dönemine geçiş ile beraber gerçekleşen değişimler ebeveyn izleme davranışı ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin açıklanmasında faydalı olmaktadır. Çocukluk ve ön-ergenlik döneminde yüksek düzeyde seyreden ebeveyn izleme davranışı ergenliğin sonuna doğru kademeli bir şekilde azalması antisosyal davranışları etkileyen ana faktör olarak gösterilebilir (Laird vd., 2009; Moilanen vd., 2009). Ebeveyn izleme davranışlarının azalması neticesinde ergenin bilgi paylaşmaması veya ebeveyn kontrolü ve bilgi talebinin antisosyal davranışları önlemede etkisinin azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Ergenlerin duygusal ve davranışsal özerkliklerini kazanmaları (Spaeth vd., 2017) ebeveyn izleme davranışları ile antisosyal davranışları arasındaki ilişkiyi açıklayan değişimlerden biri olarak gösterilebilir. Duygusal ve davranışsal özerkliğini kazanmaya çalışan ergenlerin ebeveynleriyle daha az paylaşımda bulunması, akran ilişkilerine yönelmesi ve dışarıda daha fazla zaman geçirmesi ebeveyn izleme davranışlarının

etkisinin azalmasına ve dolayısıyla antisosyal davranışlarda artışa neden olabilir. Akran ilişkilerinin önem kazanması ve akranların temel bağlanma figürleri olması (Kretschmer vd., 2014; Van Ryzin ve Dishion, 2013) ebeveyn izleme davranışının antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini dolaylı olarak açıklayan bir diğer faktördür. Ergenlik döneminde akranlar tarafından reddedilme (Sentse vd., 2010) ve problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşme (Carlo vd., 2014; Patterson vd., 2000) gibi sonuçların ortaya çıkmasında zayıf ebeveyn izleme etkili olabilmektedir.

Katı ve tutarsız disiplin davranışları, ergenlik dönemi antisosyal davranışlarını etkileyen diğer bir ebeveyn davranışıdır (Duncombe vd., 2012). Cinsiyet ve okul başarı türüne göre yapılan regresyon analizleri ebeveyn disiplin davranışlarının önemli bir yordayıcı değişken olduğunu göstermektedir. Katı ve tutarsız disiplin davranışları ile ergen antisosyal davranışları arasındaki ilişkide çoklu faktörlerin rolünden söz edilebilir. Öncelikli olarak, çocuk ya da ergene ilişkin yaş, tek ebeveynle yaşamak ve yüksek düzeyde katı-duygusuz özelliklere sahip olma gibi özellikler tutarsız disiplin davranışlarını arttıran risk faktörleridir (Hawes vd., 2011). Çalışma grubunun geç ergenlik döneminde olan kişilerden oluşması, tek yönlü varyans analizi sonucunda tek ebeveynle yaşayanların daha fazla fiziksel saldırgan davranış göstermesi ve katı-duygusuz özelliklerin regresyon analizlerindeki etkisi dikkate alındığında tutarsız disiplin davranışlarının antisosyal davranışları yordaması manidar bir sonuçtur. İkincisi, ebeveynlerin antisosyal davranış riskini arttıracakları gerekçesiyle disiplin davranışlarından kaçınması ya da antisosyal davranış gösteren ergenlere uygulanan disiplin davranışları bu davranışlarda artışa neden olmaktadır (Burke vd., 2008). Çocuk ve ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin katı ve tutarsız disiplin davranışlarına maruz kalması antisosyal davranışların riskini dolaylı olarak etkileyen bir başka nedendir (Duncombe vd., 2012). Duygu düzenleme becerileri ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çok sayıda araştırma (Burt vd., 2012; Dandreaux ve Frick, 2009; Falcón vd., 2021; Kohls vd., 2020; O'Connor vd., 2016; Schoorl vd., 2016) dolaylı ilişkiyi doğrular niteliktedir. Dolayısıyla, duygu düzenleme becerilerinin ebeveyn disiplin davranışları ile antisosyal davranışlar arasında aracılık etkisinin olabileceği söylenebilir. Son olarak, ergenlik dönemi antisosyal davranışlarını etkileyen ebeveyn disiplin davranışları sadece ergenlik dönemi ile sınırlı olmayıp çocukluk döneminden itibaren antisosyal davranışların seyrini etkilemektedir (Kim ve

Kochanska, 2012; Pardini vd., 2008; Viding vd., 2009a). Ebeveyn disiplin davranışlarının sadece orta düzeyde başarıya sahip okullardaki ergenlerin davranışlarını yordamadığı görülmektedir. Ebeveyn davranışları ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi okul başarı düzeylerine göre inceleyen çalışmalar olmamakla birlikte disiplin davranışlarının orta düzeyde başarıya sahip okullardaki ergenlerin davranışlarını neden yordamadığı dolaylı olarak açıklanabilir. Piquart'ın (2006) yaptığı meta-analiz çalışmasının sonuçlarına göre davranışsal kontrol, otoriter ebeveynlik, sıcaklık gibi özellikler yüksek akademik başarı ile ilişkilirken sıkı kontrol, psikolojik kontrol ve ihmal edici ebeveyn davranışları düşük akademik başarı ile ilişkilidir. Bir diğer çalışmaya göre ise etkili olmayan ebeveyn disiplin davranışları akademik başarıyı yordamaktadır (DeBaryshe vd., 1993). Bu sonuçlardan yola çıkarak ebeveyn disiplin davranışlarının özellikle yüksek ve düşük başarıya sahip ergenlerin davranışlarını etkilemesi beklenirken, orta düzey başarı gösteren grubu daha az etkilemesi olası bir sonuçtur. Sonuç olarak, ebeveyn disiplin davranışları doğrudan ya da dolaylı olarak ergenlerin antisosyal davranışları için önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir.

Dayakla cezalandırma davranışı çocuk ve ergen antisosyal davranışlarını yordayan ebeveyn davranışlarından biridir (Duncombe vd., 2012). İlgili alanyazındaki bulgulardan farklı olarak hiyerarşik regresyon analizi sonuçları dayakla cezalandırma davranışının ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamadığı göstermektedir. Alanyazındaki sonuçlara göre dayakla cezalandırma davranışı çocukluk döneminden başlayarak ergenlik döneminin başına kadar antisosyal davranışları yordamaktadır (Barker vd., 2011; Frick vd., 1999; Pardini vd., 2008). Erkek olmak (Hawes ve Dadds, 2006) ve tek ebeveynle yaşamak (Hawes vd., 2011) dayakla cezalandırma davranışı ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Dayakla cezalandırma davranışı özellikle çocukluk döneminde etkili olduğu (Frick vd., 1999), ergenlikle beraber dayakla cezalandırma davranışının düşüş gösterdiği bilinmektedir. Ergenliğe geçişle beraber dayakla cezalandırma davranışlarında meydana gelen değişimin sonucu olarak bu davranışın ergen antisosyal davranışları yordamaması alanyazındaki sonuçlarla benzeşmektedir.

Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara göre arkadaş ilişkileri ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamamaktadır. Ergen antisosyal

davranışlarının yordandığı genel analizde ve cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde sonuçlar farklılık göstermemiştir. Sadece kendini açma davranışı erkeklerin antisosyal davranışlarını yordamaktadır.

Alanyazındaki sonuçlardan farklı olarak akran ilişkilerinin ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamadığı görülmektedir. Erkek ergenlerin antisosyal davranışlarına ilişkin yapılan analizlerde sadece kendini açma davranışı, antisosyal davranışları yordamaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçların aksine alanyazındaki bulgular akran ilişkilerinin ergenlik döneminde antisosyal davranışları etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir (Dishion ve Patterson, 2016). Ergenlerin duygusal ve davranışsal özerkliklerini kazanmaları (Spaeth vd., 2017), arkadaşların temel bağlanma figürleri olması (Kretschmer vd., 2014) ve ebeveynlerin ergenler üzerindeki kontrolü ve izleme davranışlarının azalması (Laird vd., 2009; Moilanen vd., 2009) arkadaş ilişkilerinin bu dönemde artan etkisinin göstergesidir. Arkadaş ilişkilerinin ergen antisosyal davranışları üzerindeki etkisi akran kabulü/reddi, arkadaşların seçimi, arkadaş grubundaki etkileşim ve pekiştirme davranışları (Dishion vd., 1994), bireysel özellikler (Hirschi, 1969; Akt. Mrug ve Windle, 2009) aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ergenin akranları tarafından reddedilmesi (Brauer ve De Coster, 2015; Sentse vd., 2010), problem davranış gösteren diğer ergenlerle sosyalleşmesi (Carlo vd., 2014; Lacourse vd., 2003; Monahan vd., 2009; Patterson vd., 2000) ve arkadaş grubundaki etkileşim ve pekiştirme davranışları (Dijkstra vd., 2013; Dishion vd., 1994) ergen antisosyal davranışlarını etkileyen arkadaş ilişkilerine ilişkin özelliklerdir. Erkek ergenler için yapılan analizler neticesinde kendini açma davranışı ile antisosyal davranışlar arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kendini açma davranışı sonucunda kazanılan duygusal desteğin (Simpkins vd., 2006), olumlu sosyal davranışların (Carlo vd., 2014), çeşitli beceri, tutum ve deneyimlerin (Rubin vd., 2006) antisosyal davranışları önlemede etkili olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışma kapsamında arkadaş ilişkilerinin antisosyal davranışları yordamaması çalışma grubu özellikleri, değişkenlerin yordama gücü ve ölçme aracı ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca, antisosyal davranışlar üzerinde yapılan çalışmaların genel olarak riskli gruplar, suça sürüklenmiş ergenler, klinik gruplar gibi örneklemeler üzerinden yapılmasına rağmen bu çalışmada normal gelişim gösteren ergenlerden oluşan bir grubun tercih edilmesi bu sonucun bir neden olabilir. İkincisi, demografik, bireysel ve ailesel özelliklerin

antisosyal davranışlar üzerindeki akran ilişkilerine göre daha belirleyici rolünün olması bir diğer neden olarak gösterilebilir. Veri toplama sürecinin pandemi döneminde gerçekleştirilmesi akran ilişkilerinin yordayıcı rolünü sınırlandıran diğer bir etken olarak sunulabilir. Pandemi döneminde diğer suç davranışlarında olduğu gibi antisosyal davranışlarda da düşüş eğiliminin olması (Langton vd., 2021), davranışsal ve psikolojik kontrol, izleme, beraber zaman geçirme, empati gibi ebeveyn beceri ve davranışlarında artış (Bülow vd., 2021; Wissemann vd., 2021; Yamaoka vd., 2021) ve akran ilişkilerinin kısıtlanması gibi nedenlerden ötürü akran ilişkilerinin antisosyal davranışları yordamaması manidar bir sonuçtur. Sapkın arkadaş ilişkilerini ölçmeye yönelik bir ölçme aracı yerine arkadaş ilişkilerini genel bir şekilde ölçen bir ölçme aracının kullanılması bir neden olarak sunulabilir. Akran ilişkilerini ölçmek amacıyla kullanılan ölçme aracının güven, sadakat gibi genel psikoloji yapıları ölçmesi bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Bunların yerine, ergenin yakın arkadaşlarının kural dışı davranışlar, madde kullanma gibi problem davranışlarını ölçmeye yönelik bir ölçme aracının kullanılması sapkın akran ilişkilerinin etkisini görmek açısından daha faydalı olabilir.

Hiyerarşik regresyon analizlerinden elde edilen sonuçlara göre mahalli şartlar ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamamaktadır. Ergen antisosyal davranışlarının yordandığı genel analizde, cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde sonuçlar farklılık göstermemiştir.

Mahalli şartlar, ergenlerin antisosyal davranışlar için koruyucu bir faktör ya da risk faktörü olarak işlev gösterebilmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçların aksine alanyazındaki bulgular mahalli şartların ergenlik döneminde antisosyal davranışları etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir (Caspi vd., 2000; Clampet-Lundquist vd., 2011; Davis vd., 2015; Odgers vd., 2009). Orta kesim ve refah düzeyi yüksek olan mahalli şartlar (Aneshensel ve Succo, 1996; Odgers vd., 2009; Odgers vd., 2012), yoksulluk (Eamon, 2002; Odgers vd., 2009; Odgers vd., 2015), tehlikeli mahalli şartlar (Colder vd., 2000; Criss vd., 2017; Slattery ve Meyers, 2014), düşük sosyo-ekonomik düzey (Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000), mahalli şartlara ilişkin dezavantajlar/riskler (Burt vd., 2016; Chauhan ve Reppucci, 2009; Chung ve Steingberg, 2006; Galán vd., 2017; Goodnight vd., 2012; Ingoldsby vd., 2006; Zalot vd., 2007), algılanan mahalli güven ve aidiyet (Edwards ve Bromfield, 2009), ortak yarar (Odgers vd., 2009) ve mahalledeki sosyal bağlılık (Jaggers vd., 2018) mahalle

sarginliğı ve sorunları ile ilişkili olup antisosyal davranışları yordayan mahalli özelliklerdir. Bu alışma kapsamında mahalli şartların antisosyal davranışları yordamaması çalışma grubunun özellikleri, değişkenlerin önem düzeyi ve lme aracı ile ilişkilendirilebilir. Öncelikle, araştırmanın yapıldığı ilin şartları dikkate alındığında, çalışma grubunun demografik çeşitliliğine rağmen mahalli şartlar bakımından homojen bir yapıda olması mahalli şartlar ile antisosyal davranışlar arasında ilişki olmamasını açıklayabilir. Mahalli şartlar ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda mahalli şartlara ilişkin daha somut ve ayırt edici verinin kullanılması (Burt vd., 2016), mahalli şartların daha bariz gözlenebildiği örneklemlerle çalışılması (Odgers vd., 2015) ve sadece mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerindeki etkisinin incelenmesi (Jaggers vd., 2018) gibi nedenler mahalli şartların etkisini gözlemek açısından daha etkili olmaktadır. Örneğin, okul başarı düzeylerine göre yapılan analizlerde mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerinde yordayıcı gücünün olmaması merkezi sınav sistemine göre ğrenci seçimiyle de ilişkilendirilebilir. Mahalli şartları farklı olan öğrencilerin merkezi sınav sistemi ile liselere yerleşmesi, okul başarı türlerine göre mahalli şartların antisosyal davranışları yordamadığı sonucuna da ulaşılabilir. Demografik, bireysel ve ailesel özelliklerin antisosyal davranışlar üzerindeki etkisinin mahalli şartlara göre daha belirleyici rolünün olması bir diğer neden olarak gösterilebilir. Antisosyal davranışlar üzerine yapılan çalışmaların bireysel ve ailesel özellikler ve akran ilişkileri eksenli olması ve bu değişkenlerin antisosyal davranışları daha gcl bir Şekilde yordaması, mahalli şartların bu çalışmada neden yordayıcı olmadığına ilişkin açıklama sunabilir. Bu alışma kapsamında kullanılan lme aracının sadece mahalle sarginliğı ve sorunlarını kapsamaması mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini gözlemek açısından yeterli olamayabilir. Mahalli şartları ölçmeye yönelik somut ve ayırt edici verilerin ya da lme aracının kullanılması mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerindeki etkisini görmek açısından yararlı olabilir. Son olarak, mahalli şartların antisosyal davranışlar üzerinde yordayıcı etkisinin olmaması pandemiye özgü faktörler ile ilişkilendirilebilir. Pandemi döneminde antisosyal davranışlarda düşüş eğilimi (Langton vd., 2021), davranışsal ve psikolojik kontrol gibi ebeveyn davranışlarında artış (Wissemann vd., 2021) gibi faktörler mahalli şartlara ilişkin ölümleri sınırlandırmış olabilir.

Sonuç olarak, araştırma sonuçları ergenlik dönemi antisosyal davranışlarını etkileyen çoklu faktörlerin olduğunu göstermektedir. Antisosyal davranışlara yönelik önleme ve müdahale çalışmalarında: Tek ebeveynle yaşama, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi demografik değişkenler; katı-duygusuz özellik ve psikolojik sağlamlık gibi bireysel özellikler; izleme ve disiplin gibi ebeveyn davranışlarının dikkate alınmasında yarar vardır. Öte yandan, araştırmanın sonuçları akran ilişkileri ve mahalli özellikler ile antisosyal davranışları arasında ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç demografik, bireysel ve ailesel özelliklerin antisosyal davranışları yordama gücünün daha yüksek olduğunu göstermekle beraber alanyazındaki sonuçlara göre akran ilişkileri ve mahalli özellikler antisosyal davranışları yordamaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler cinsiyet ve okul başarı düzeylerine göre antisosyal davranışları yordamasına rağmen antisosyal davranışların gelişimini açıklayabilecek bireysel gelişim seyri, antisosyal davranış türleri gibi farklı özelliklere göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, araştırma kapsamında yer almayan ancak antisosyal davranışları etkileyebilecek duygu düzenleme, ebeveyn-çocuk ilişki niteliği gibi farklı değişkenlerin incelenmesinde yarar vardır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Antisosyal davranışların alt türleri olan fiziksel saldırganlık, sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışların gelişim seyirlerinin farklılaşması her bir boyutun bağımsız bir şekilde incelenebileceğini göstermektedir. Ergenlik dönemiyle beraber artış gösteren ilişkisel saldırgan ve kural dışı davranışların hem ergenlik hem de genç yetişkinlik dönemindeki gelişim seyri ve duygusal, davranışsal sonuçlarının incelenmesinde yarar vardır. Antisosyal davranışların demografik özelliklere göre incelenmesi neticesinde, özellikle ilişkisel saldırganlığın demografik özelliklere göre fark göstermesi ergenlik döneminde bu davranışlara yönelik araştırmalara olan ihtiyacı göstermektedir.
- Bu çalışma kapsamında incelenen bireysel özelliklerin (başta çıkma becerileri, psikolojik sağlamlık ve katı-duygusuz özellik) antisosyal davranışları yordayan temel değişkenler olduğu gözlenmektedir. Bireysel özelliklerin yordayıcı etkisi dikkate alındığında, bu konuda benzer nitelikte

çalışmalar gerçekleştirilebilir. Örneğin, olumsuz başa çıkma beceri yapılan bütün analizlerde antisosyal davranışları yordarken, aktif başa çıkma becerilerinin sadece düşük başarı düzeyindeki okullardaki ergenlerin antisosyal davranışlarını yordamıştır. Bu sonuçtan hareketle, ergenlerin antisosyal davranışlarını yordayan aktif başa çıkma becerisi gibi olumlu bireysel özelliklerin araştırılması yararlı olabilir.

- Ebeveyn davranışlarından tutarsız disiplin ve düşük izleme ve süpervizyon davranışlarının antisosyal davranışları yordadığı görülmektedir. Öte yandan, olumlu ebeveyn davranışları ve dayakla cezalandırma davranışları antisosyal davranışları yordamamaktadır. Bu bulgudan hareketle, sonraki araştırmalarda disiplin ve izleme davranışları ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen benzer nitelikte araştırmalar gerçekleştirilebilir. Örneğin, ebeveyn izleme davranışının alt boyutlarından hangilerinin daha etkili olduğunun belirlenmesi izleme davranışı ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi açısından yarar sağlayabilir.
- Araştırma çerçevesinde demografik, bireysel ve ailesel faktörler, arkadaş ilişkileri ve mahalli şartlar ile ergen antisosyal davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda akran ilişkileri ve mahalli şartların ergen antisosyal davranışlarını yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda, özellikle akran ilişkileri ve mahalli özellikler ile antisosyal davranışlar arasındaki ilişkilerin farklı örneklerde incelenmesi akran ilişkileri ve mahalli özelliklerin yordayıcı rolünü görmek açısından yararlı olabilir.
- Bu çalışmanın kesitsel bir çalışma olmasından ötürü antisosyal davranışların gelişimine ilişkin bilgi sunmamaktadır. Antisosyal davranışların gelişim seyrindeki farklılıklar, geniş bir yelpazede yer alan davranışları kapsamı, kalıcı ve uzun süreli etkilerinin olması gibi nedenlerden ötürü boylamsal çalışmaların tercih edilmesi antisosyal davranışların ergenlik dönemi ve sonrasındaki gelişimini ve sonuçlarını anlamak açısından daha faydalı olabilir.

- Araştırmanın çalışma grubunu lise öğrencileri oluşturmuştur. Bu konuyla ilgili olarak yapılacak çalışmalarda klinik örneklem, suça sürüklenmiş ergenler veya risk grubunda yer alan ergenlerin tercih edilmesi antisosyal davranışların nedenleri, gelişimi ve sonuçlarının anlaşılması açısından yararlı olabilir. Türkiye'nin yakın tarihteki iç göç hareketleri ve güncel göç hareketliliği dikkate alındığında bu gruplarla yapılacak çalışmalar alanyazına katkı ve uygulamacılara yarar sağlayabilir.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarından Arkadaş İlişkileri Ölçeği ve Mahalle Ölçeği yerine amaç davranışların ölçülmesine hizmet edebilecek ölçme araçlarının kullanılması yararlı olabilir. Örneğin, arkadaş ilişkileri yerine sapkın akran davranışlarını ölçen bir ölçme aracının kullanılması araştırma sonuçlarını etkileyebilir. Sonraki çalışmalarda hem mahalli şartları ve akran ilişkilerini ölçmeye yönelik ölçme araçlarının uyarlanması ya da geliştirilmesi hem de yordayıcı nitelikte çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Antisosyal davranışların ev, okul, arkadaş ortamlarında çeşitlilik göstermesi antisosyal davranışların incelenmesinde çoklu veri kaynaklarının önemine işaret etmektedir. Örneğin, ilişkisel saldırgan davranışların rapor edilmesinde ebeveynler ile çocuklar arasındaki bildirimlerde gözlenen farklılık sonraki çalışmalarda çoklu veri kaynaklarının kullanımını desteklemektedir. Dolayısıyla, çoklu veri kaynaklarının kullanımı antisosyal davranışlar ve alt türlerinin açıklanmasına katkı sağlayabilir.
- Araştırmanın veri toplama süreci çevrimiçi form kullanılarak gerçekleştirilmiştir ve bu sürecin analiz sonuçlarına etki ettiği düşünülmektedir. Örneğin, çevrimiçi uygulamanın sonucu olarak erkeklerin düşük katılım göstermesi ve homojen bir dağılım sağlanmaması sonucunda katı-duygusuz özelliklerin erkeklerin antisosyal davranışlarını yordamaması sonucu ortaya çıkmış olabilir. Dolayısıyla, sonraki çalışmalarda çevrim içi uygulamalar ile yüz yüze veri toplama sürecindeki farklılık olup olmadığının incelenmesinde yarar vardır.

- Araştırma kapsamında uyarlanan Antisosyal Davranış Ölçeği'nin psikometrik özellikleri klinik, suça sürüklenmiş ve normal gelişim gösteren diğer ergenlerle yapılacak çalışmalarda tekrarlanabilir.
- Araştırma kapsamında uyarlanan Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin psikometrik özellikleri klinik, suça sürüklenmiş ve normal gelişim gösteren diğer ergenlerle yapılacak çalışmalarda tekrarlanabilir. Ayrıca, ölçeğin ebeveyn formu da kullanılarak çoklu özellik-çoklu yöntem aracılığıyla yapı geçerliğine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Psikolojik Yardım Hizmeti Sunan Uzmanlara Yönelik Öneriler

- Antisosyal davranışlar, okullarda en yaygın gözlenen problem davranışların başında gelmektedir. Aynı zamanda, antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenler psikolojik yardım hizmeti sunan birim ve merkezlere en fazla yönlendirilen grupların başında gelmektedir. Antisosyal davranışların yaygınlığı, türleri, gelişim seyri, davranışlardaki çeşitlilik, fiziksel ve psikolojik sağlık üzerindeki etkisi gibi nedenlerden ötürü uygulamacıların kapsamlı değerlendirme yapmaları sunulan psikolojik hizmetlerin etkililiği açısından yararlı olacaktır.
- Antisosyal davranışları değiştirmenin güç olması ve antisosyal davranış gösteren ergenlerin psikolojik danışmaya dirençli olmaları önleme ve müdahale faaliyetlerinin erken dönemden başlayarak planlanması gerektiğini göstermektedir. Psikolojik danışmaya dirençli olmalarının yanı sıra antisosyal davranışların gelişim seyrindeki farklılıklar, geniş düzlemde yer alan davranışları kapsamaması ve antisosyal davranışlar üzerinde çoklu faktörlerin etkisinin olması gibi nedenlerden ötürü psikolojik yardım sunan uzmanların bu değişkenleri dikkate alarak uygulama faaliyetlerini planlamalarında yarar vardır.
- Demografik değişkenler kullanılarak yapılan gruplar arası karşılaştırmalar ve regresyon analizlerine ilişkin sonuçlar ergen antisosyal davranışlarının demografik değişkenlere göre farklılaştığını göstermiştir. Antisosyal davranış gösteren ergenlerle çalışan uygulamacıların yaş, cinsiyet, anne eğitim durumu ve ebeveyn beraberlik durumu gibi faktörleri dikkate

almasında yarar vardır. Örneğin, çocukluk döneminde ve ergenlik döneminin başında fiziksel saldırganlığın yaygın olmasından ötürü fiziksel saldırganlık odaklı önleme ve müdahale çalışmalarına, ergenlik döneminde ise sosyal saldırganlık ve kural dışı davranışlara yönelik çalışmalara öncelik verilebilir. Demografik değişkenlere ilişkin farklılıklar gözetilerek önleme ve müdahale çalışmaları hedef grubun özelliklerine göre yapılandırılabilir. Örneğin, boşanma ve ebeveyn kaybı sonrasında yaşanan travma ve ebeveyn izleme davranışlarındaki düşüşe bağlı olarak ergenlere yönelik özel müdahaleler planlanabilir.

- Alanyazındaki sonuçlarla uyumlu olan araştırma bulguları, bireysel özelliklerin antisosyal davranışları yordadığını göstermiştir. Antisosyal davranış gösteren çocuk ve ergenlerle çalışan uzmanların bireysel özelliklere yönelik önleme ve müdahale planlamaları olumlu sonuçlar almalarını sağlayabilir. Bu doğrultuda psikolojik sağlamlığı ve başa çıkma becerilerini güçlendirmeye yönelik uygulamaların planlanması yararlı olabilir. Katı-duygusuz özelliklere sahip ergenlerin antisosyal davranışlar gösteren diğer ergenlerden duygusal ve bilişsel empati, saldırganlık, suça sürüklenme, vb. özellikler bakımından farklılaşmasından dolayı önleme ve müdahale çalışmalarının bu grupta yer alan ergenlere özel olarak planlanmasında yarar vardır.
- Ebeveyn davranışları çocuk ve ergen antisosyal davranışları üzerinde etkili olan faktörlerden biridir. Ebeveyn davranışlarından özellikle disiplin ve izleme ve süpervizyon davranışları etkili olmaktadır. Bu sonuçlar ışığında ebeveynlere yönelik çalışmalarda disiplin ve izleme davranışlarını hedef olan uygulamalara önem verilmesi yararlı olabilir. Ayrıca, ebeveynlere yönelik eğitimler çocuk ve ergen antisosyal davranışlarının ebeveyn eğitim ve beraberlik durumlarına göre farklılaşması dikkate alınarak yapılandırılabilir.
- Ergenlik döneminde akran ilişkilerinin önem kazanmasından dolayı uygulamacıların, özellikle okullarda çalışan psikolojik danışmanların, akran ilişkilerine yönelik uygulamaları çeşitlendirmesi önleme ve müdahale açısından faydalı olabilir.

- Mahalli şartların çocuk ve ergen antisosyal davranışlarını etkileyen bir diğer değişken olduğu alanyazındaki sonuçlar tarafından desteklenmektedir. Bu çalışma kapsamında yordayıcı bir değişken olmamasına rağmen uzmanların mahalli şartların kimler için risk faktörü olabileceğini değerlendirmesi uygulamaların etkililiğine katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

- Achenbach, T. M., Bird, H. R., Canino, G., Phares, V., Gould, M. S., & Rubio-Stipec, M. (1990). Epidemiological comparisons of Puerto Rican and US mainland children: Parent, teacher, and self-reports. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 29*(1), 84-93.
- Achenbach, T. M., Verhulst, F. C., Baron, G. D., & Akkerhuis, G. W. (1987a). Epidemiological comparisons of American and Dutch children: I. Behavioral/emotional problems and competencies reported by parents for ages 4 to 16. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 26*(3), 317-325.
- Achenbach, T. M., Verhulst, F. C., Edelbrock, C., Akkerhuis, G. W., & Baron, G. D. (1987b). Epidemiological comparisons of American and Dutch children: II. Behavioral/emotional problems reported by teachers for ages 6 to 11. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 26*(3), 326-332.
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2019). Adli İstatistikler. Ulaşıldı: 15 Eylül 2020 <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2182019155518i-statistik2018.pdf>
- Alikaşifoğlu, M., & Ercan, O. (2009). Ergenlerde riskli davranışlar. *Türk Pediatri Arşivi, 44*, 1-6.
- Anderson, S., Donlan, A. E., McDermott, E. R., & Zaff, J. F. (2015). Ecology matters: Neighborhood differences in the protective role of self-control and social support for adolescent antisocial behavior. *American Journal of Orthopsychiatry, 85*(6), 536-549.
- Andrade, B. F., Sorge, G. B., Djordjevic, D., & Naber, A. R. (2015). Callous–unemotional traits influence the severity of peer problems in children with impulsive/overactive and oppositional/defiant behaviors. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 2183-2190.
- Aneshensel, C. S., & Succo, C. A. (1996). The neighborhood context of adolescent mental health. *Journal of Health and Social Behavior, 37*, 293–310.
- APA. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association.

- Arslan, G. (2015). Yetişkin Psikolojik Sağlamlık leği'nin (YPS) psikometrik zellikleri: Geçerlik ve güvenirlik alışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 344-357.
- Arslan, G., & Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, z-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 8-22.
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C., & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37, 217-230.
- Barker, E. D., & Maughan, B. (2009). Differentiating early-onset persistent versus childhood-limited conduct problem youth. *American Journal of Psychiatry*, 166, 900-908.
- Barker, E. D., Oliver, B. R., & Maughan, B. (2010). Co-occurring problems of early onset persistent, childhood limited, and adolescent onset conduct problem youth. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(11), 1217-1226.
- Barker, E. D., Oliver, B. R., Viding, E., Salekin, R. T., & Maughan, B. (2011). The impact of prenatal maternal risk, fearless temperament and early parenting on adolescent callous-unemotional traits: A 14-year longitudinal investigation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(8), 878-888.
- Barker, E. D., & Salekin, R. T. (2012). Irritable oppositional defiance and callous unemotional traits: is the association partially explained by peer victimization?. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(11), 1167-1175.
- Barnes, G. M., Hoffman, J. H., Welte, J. W., Farrell, M. P., & Dintcheff, B. A. (2006). Effects of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1084-1104.
- Barry, C. T., Golmaryami, F. N., Rivera-Hudson, N., & Frick, P. J. (2013). Evidence-based assessment of conduct disorder: Current considerations and preparation for DSM-5. *Professional Psychology: Research and Practice*, 44(1), 56-63.

- Bartusch, D. R. J., Lynam, D. R., Moffitt, T. E., & Silva, P. A. (1997). Is age important? Testing a general versus a developmental theory of antisocial behavior. *Criminology*, 35(1), 13-48.
- Bayhan, G., & Dalgıç, G. (2012). Liseyi terk eden öğrencilerin tecrübelerine göre okul terki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 107-130.
- Bedel, A., Işık, E., & Hamarta, E. (2014). Ergenler için başa çıkma ölçeğinin (EBÇÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 227-235.
- Beelmann, A., & Raabe, T. (2009). The effects of preventing antisocial behavior and crime in childhood and adolescence: Results and implications of research reviews and meta-analyses. *European Journal of Developmental Science*, 3(3), 260–281.
- Bjørknes, R., Kjøbli, J., Manger, T., & Jakobsen, R. (2012). Parent training among ethnic minorities: Parenting practices as mediators of change in child conduct problems. *Family Relations*, 61(1), 101-114.
- Bjørknes, R., & Manger, T. (2013). Can parent training alter parent practice and reduce conduct problems in ethnic minority children? A randomized controlled trial. *Prevention Science*, 14(1), 52-63.
- Blair, R. J. R., & Coles, M. (2000). Expression recognition and behavioural problems in early adolescence. *Cognitive Development*, 15, 421–434.
- Blair, R. J. R., Leibenluft, E., & Pine, D. S. (2014). Conduct disorder and callous–unemotional traits in youth. *New England Journal of Medicine*, 371(23), 2207-2216.
- Bor, W., McGee, T. R., Hayatbakhsh, R., Dean, A., & Najman, J. M. (2010). Do antisocial females exhibit poor outcomes in adulthood? An Australian cohort study. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 44(7), 648-657.
- Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A., South, S., & Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behaviour in adolescents and adults: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 27, 30–41.

- Brauer, J. R., & De Coster, S. (2015). Social relationships and delinquency: Revisiting parent and peer influence during adolescence. *Youth & Society, 47*(3), 374-394.
- Brody, G. H., Ge, X., Kim, S. Y., Murry, V. M., Simons, R. L., Gibbons, F. X., ... & Conger, R. D. (2003). Neighborhood disadvantage moderates associations of parenting and older sibling problem attitudes and behavior with conduct disorders in African American children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*(2), 211-222.
- Brody, G. H., Kogan, S. M., Chen, Y. F., & Murry, V. M. (2008). Long-term effects of the strong African American families program on youths' conduct problems. *Journal of Adolescent Health, 43*, 474-481.
- Brody, G. H., Yu, T., Miller, G. E., & Chen, E. (2016). Resilience in adolescence, health, and psychosocial outcomes. *Pediatrics, 138*(6), 1-8.
- Bronfenbrenner, U. (Ed.). (2005). *Making human beings human, bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternate ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136–162). Sage.
- Burke, J. D., Pardini, D. A., & Loeber, R. (2008). Reciprocal relationships between parenting behavior and disruptive psychopathology from childhood through adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 679-692.
- Burnette, M. L., & Cicchetti, D. (2012). Multilevel approaches toward understanding antisocial behavior: Current research and future directions. *Development and Psychopathology, 24*, 703-704.
- Burnette, M. L., Oshri, A., Lax, R., Richards, D., & Ragbeer, S. N. (2012). Pathways from harsh parenting to adolescent antisocial behavior: A multi-domain test of gender moderation. *Development and Psychopathology, 24*, 857-870.
- Burt, S. A. (2012). How do we optimally conceptualize the heterogeneity within antisocial behavior? An argument for aggressive versus non-aggressive behavioral dimensions. *Clinical Psychology Review, 32*(4), 263-279.

- Burt, S. A., & Donnellan, M. B. (2009). Development and validation of the Subtypes of Antisocial Behavior Questionnaire. *Aggressive Behavior, 35*, 376-398.
- Burt, S. A., Donnellan, M. B., & Tackett, J. L. (2012). Should social aggression be considered “antisocial”? *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 34*, 153-163.
- Burt, S. A., Klump, K. L., Gorman-Smith, D., & Neiderhiser, J. M. (2016). Neighborhood disadvantage alters the origins of children’s nonaggressive conduct problems. *Clinical Psychological Science, 4*(3), 511-526.
- Bülow, A., Keijsers, L., Boele, S., van Roekel, E., & Denissen, J. J. (2021). Parenting adolescents in times of a pandemic: Changes in relationship quality, autonomy support, and parental control?. *Developmental Psychology, 57*(10), 1582.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.
- Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2009). Developmental origins of early antisocial behavior. *Development and Psychopathology, 21*, 1095-1109.
- Canino, G., Polanczyk, G., Bauermeister, J. J., Rohde, L. A., & Frick, P. J. (2010). Does the prevalence of CD and ODD vary across cultures?. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 45*, 695-704.
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development, 79*(5), 1185-1229.
- Carlo, G., Mestre, M. V., McGinley, M. M., Tur-Porcar, A., Samper, P., & Opal, D. (2014). The protective role of prosocial behaviors on antisocial behaviors: The mediating effects of deviant peer affiliation. *Journal of Adolescence, 37*, 359-366.
- Caspi, A., Taylor, A., Moffitt, T. E., & Plomin, R. (2000). Neighborhood deprivation affects children's mental health: Environmental risks identified in a genetic design. *Psychological Science, 11*(4), 338-342.

- Cenkseven-Önder, F., ve Yılmaz, Y. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen kuraldışı davranışları yordamada yaşam doyumu ve anne-baba stillerinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1737-1748.
- Centifanti, L., Fanti, K., Thomson, N., Demetriou, V., & Anastassiou-Hadjicharalambous, X. (2015). Types of relational aggression in girls are differentiated by callous-unemotional traits, peers and parental overcontrol. *Behavioral Sciences*, 5, 518-536.
- Centifanti, L. C. M., & Modecki, K. (2013). Throwing caution to the wind: Callous-unemotional traits and risk taking in adolescents. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(1), 106-119.
- Chauhan, P., & Reppucci, N. D. (2009). The impact of neighborhood disadvantage and exposure to violence on self-report of antisocial behavior among girls in the juvenile justice system. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 401-416.
- Chen, D., Drabick, D. A., & Burgers, D. E. (2015). A developmental perspective on peer rejection, deviant peer affiliation, and conduct problems among youth. *Child Psychiatry & Human Development*, 46, 823-838.
- Childs, A. W., Fite, P. J., Moore, T. M., Lochman, J. E., & Pardini, D. A. (2014). Bidirectional associations between parenting behavior and child callous-unemotional traits: does parental depression moderate this link?. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42, 1141-1151.
- Christian, R. E., Frick, P. J., Hill, N. L., Tyler, L., & Frazer, D. R. (1997). Psychopathy and conduct problems in children: II. Implications for subtyping children with conduct problems. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(2), 233-241.
- Chronis, A. M., Lahey, B. B., Pelham Jr, W. E., Williams, S. H., Baumann, B. L., Kipp, H., ... & Rathouz, P. J. (2007). Maternal depression and early positive parenting predict future conduct problems in young children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Developmental Psychology*, 43(1), 70-82.
- Chung, H. L., & Steinberg, L. (2006). Relations between neighborhood factors, parenting behaviors, peer deviance, and delinquency among serious juvenile offenders. *Developmental Psychology*, 42(2), 319-331.

- Clampet-Lundquist, S., Edin, K., Kling, J. R., & Duncan, G. J. (2011). Moving teenagers out of high-risk neighborhoods: How girls fare better than boys. *American Journal of Sociology*, 116(4), 1154-89.
- Clark, J. E., & Frick, P. J. (2016). Positive parenting and callous-unemotional traits: their association with school behavior problems in young children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 47(1), 1-13.
- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G., & Aiken, L. S. (2015). *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences* (3rd ed.). Routledge.
- Colder, C. R., Mott, J., Levy, S., & Flay, B. (2000). The relation of perceived neighborhood danger to childhood aggression: A test of mediating mechanisms. *American Journal of Community Psychology*, 28(1), 83-103.
- Cook, E. C., Buehler, C., & Henson, R. (2009). Parents and peers as social influences to deter antisocial behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 1240-1252.
- Côté, S. M., Boivin, M., Nagin, D. S., Japel, C., Xu, Q., Zoccolillo, M., ... & Tremblay, R. E. (2007). The role of maternal education and nonmaternal care services in the prevention of children's physical aggression problems. *Archives of General Psychiatry*, 64(11), 1305-1312.
- Côté, S., Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Zoccolillo, M., & Vitaro, F. (2002). Childhood behavioral profiles leading to adolescent conduct disorder: Risk trajectories for boys and girls. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(9), 1086-1094.
- Côté, S., Zoccolillo, M., Tremblay, R. E., Nagin, D., & Vitaro, F. (2001). Predicting girls' conduct disorder in adolescence from childhood trajectories of disruptive behaviors. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(6), 678-684.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722.

- Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Cullerton-Sen, C., Jansen-Yeh, E., & Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Journal of Applied Developmental Psychology, 27*, 254-268.
- Crick, N. R., Ostrov, J. M., & Werner, N. E. (2006). A longitudinal study of relational aggression, physical aggression, and children's social–psychological adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology, 34*(2), 127-138.
- Criss, M. M., Shaw, D. S., Moilanen, K. L., Hitchings, J. E., & Ingoldsby, E. M. (2009). Family, neighborhood, and peer characteristics as predictors of child adjustment: A longitudinal analysis of additive and mediation models. *Social Development, 18*(3), 511-535.
- Criss, M. M., Smith, A. M., Morris, A. S., Liu, C., & Hubbard, R. L. (2017). Parents and peers as protective factors among adolescents exposed to neighborhood risk. *Journal of Applied Developmental Psychology, 53*, 127-138.
- Criss, M. M., Lee, T. K., Morris, A. S., Cui, L., Bosler, C. D., Shreffler, K. M., & Silk, J. S. (2015). Link between monitoring behavior and adolescent adjustment: An analysis of direct and indirect effects. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 668-678.
- Crocetti, E., Van der Graaff, J., Moscatelli, S., Keijsers, L., Koot, H. M., Rubini, M., ... & Branje, S. (2016). A longitudinal study on the effects of parental monitoring on adolescent antisocial behaviors: The moderating role of adolescent empathy. *Frontiers in Psychology, 7*, 1-10.
- Crum, K. I., Waschbusch, D. A., Bagner, D. M., & Coxe, S. (2015). Effects of callous–unemotional traits on the association between parenting and child conduct problems. *Child Psychiatry & Human Development, 46*, 967-980.
- Cui, Z., Oshri, A., Liu, S., Smith, E. P., & Kogan, S. M. (2020). Child maltreatment and resilience: the promotive and protective role of future orientation. *Journal of Youth and Adolescence, 49*(10), 2075-2089.
- Cutrín, O., Gómez-Fraguela, J. A., & Sobral, J. (2017). Gender differences in the influence of parenting on youth antisocial behavior through deviant peers. *The Spanish Journal of Psychology, 20*, 1-10.

- Çavuş, F. Ö., Görpelioğlu, S., & Çavuş, U. Y. (2017). Ankara ilindeki ergenlerde riskli davranışların sıklığı, dağılımı. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21(1), 2-16.
- Dadds, M. R., Allen, J. L., Oliver, B. R., Faulkner, N., Legge, K., Moul, C., ... & Scott, S. (2012). Love, eye contact and the developmental origins of empathy v. psychopathy. *The British Journal of Psychiatry*, 200(3), 191-196.
- Dadds, M. R., Hawes, D. J., Frost, A. D., Vassallo, S., Bunn, P., Hunter, K., & Merz, S. (2009). Learning to 'talk the talk': The relationship of psychopathic traits to deficits in empathy across childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(5), 599-606.
- Dadds, M. R., Perry, Y., Hawes, D. J., Merz, S., Riddell, A. C., Haines, D. J., ... & Abeygunawardane, A. I. (2006). Attention to the eyes and fear-recognition deficits in child psychopathy. *The British Journal of Psychiatry*, 189(3), 280-281.
- Dandreaux, D. M., & Frick, P. J. (2009). Developmental pathways to conduct problems: A further test of the childhood and adolescent-onset distinction. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 375-385.
- Davis, T., Ammons, C., Dahl, A., & Kliewer, W. (2015). Community violence exposure and callous-unemotional traits in adolescents: Testing parental support as a promotive versus protective factor. *Personality and Individual Differences*, 77, 7-12.
- DeBaryshe, B. D., Patterson, G. R., & Capaldi, D. M. (1993). A performance model for academic achievement in early adolescent boys. *Developmental Psychology*, 29(5), 795-804.
- de Kemp, R. A., Vermulst, A. A., Finkenauer, C., Scholte, R. H., Overbeek, G., Rommes, E. W., & Engels, R. C. (2009). Self-control and early adolescent antisocial behavior: A longitudinal analysis. *The Journal of Early Adolescence*, 29(4), 497-517.
- Deković, M., Wissink, I. B., & Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497-514.

- DeMarte, J. A. (2008). *The heterogeneity of antisocial behavior: Evidence for distinct dimensions of physical aggression, rule-breaking, and social aggression*. [Doctoral dissertation] Michigan State University.
- Demirtaş, H., & Pehlivan, F. (2020). Devlet ortaokulu ve liselerinde yaşanan disiplin problemleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 166-197.
- Dishion, T. J., Capaldi, D., Spracklen, K. M., & Li, F. (1995). Peer ecology of male adolescent drug use. *Development and Psychopathology*, 7, 803-824.
- Dishion, T. J., Ha, T., & Véronneau, M. H. (2012). An ecological analysis of the effects of deviant peer clustering on sexual promiscuity, problem behavior, and childbearing from early adolescence to adulthood: An enhancement of the life history framework. *Developmental Psychology*, 48(3), 703-717.
- Dishion, T.J & Patterson, G.R. (2016). The development and ecology of antisocial behavior: Linking etiology, prevention, and treatment. In D. Cicchetti (Ed.). *Developmental psychopathology, volume 3, maladaptation and psychopathology* (pp. 647–678). Wiley.
- Dishion, T. J., Patterson, G. R., & Griesler, P. C. (1994). Peer adaptations in the development of antisocial behavior. In L. R. Huesmann (Ed.) *Aggressive Behavior* (pp. 65–91). Springer.
- Dishion, T. J., Patterson, G. R., Stoolmiller, M., & Skinner, M. L. (1991). Family, school, and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology*, 27(1), 172-180.
- Dishion, T.J. & Racer, K. H. (2013). Development of adult antisocial behavior. In T. P. Beauchaine & S. P. Hinshaw (Eds.), *Child and adolescent psychopathology* (pp. 453-489). Wiley.
- Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R., & Price, J. M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74(2), 374-393.
- Dolan, M. C., & Fullam, R. S. (2010). Moral/conventional transgression distinction and psychopathy in conduct disordered adolescent offenders. *Personality and Individual Differences*, 49(8), 995-1000.

- Duncombe, M. E., Havighurst, S. S., Holland, K. A., & Frankling, E. J. (2012). The contribution of parenting practices and parent emotion factors in children at risk for disruptive behavior disorders. *Child Psychiatry & Human Development, 43*, 715-733.
- Durmuş, E. (2013). Ergen bakış açısıyla okulda şiddet ve çözüm önerileri. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 41-57.
- Eamon, M. K. (2002). Poverty, parenting, peer, and neighborhood influences on young adolescent antisocial behavior. *Journal of Social Service Research, 28*(1), 1-23.
- Edens, J. F., Skopp, N. A., & Cahill, M. A. (2008). Psychopathic features moderate the relationship between harsh and inconsistent parental discipline and adolescent antisocial behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 37*, 472–476.
- Edwards, B., & Bromfield, L. M. (2009). Neighborhood influences on young children's conduct problems and pro-social behavior: Evidence from an Australian national sample. *Children and Youth Services Review, 31*, 317-324.
- Eisenbarth, H., Demetriou, C. A., Kyranides, M. N., & Fanti, K. A. (2016). Stability subtypes of callous–unemotional traits and conduct disorder symptoms and their correlates. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(9), 1889-1901.
- Eneçcan, F. N., Şahin, E. M., Erdal, M., Aktürk, Z., & Kara, M. (2011). Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 10*(6), 687-700.
- Erskine, H. E., Ferrari, A. J., Nelson, P., Polanczyk, G. V., Flaxman, A. D., Vos, T., ... & Scott, J. G. (2013). Research Review: Epidemiological modelling of attention-deficit/hyperactivity disorder and conduct disorder for the Global Burden of Disease Study 2010. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 54*(12), 1263-1274.
- Eskin, M. (2017). Gençler arasında intihar düşüncesi, girişimi ve tutumları. *Türk Psikoloji Dergisi, 32*(80), 93-111.

- Fabrigar, L. R., & Wegener, D. T. (2011). *Exploratory factor analysis*. Oxford University Press.
- Falcón, A. K., Dobbins, A. E., & Stickle, T. R. (2021). Gendered associations among callous-unemotional traits, emotion regulation, and antisocial behavior. *Personality and Individual Differences, 179*, 110944.
- Falk, A. E., & Lee, S. S. (2012). Parenting behavior and conduct problems in children with and without attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD): Moderation by callous-unemotional traits. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 34*, 172-181.
- Fanti, K. A., & Centifanti, L. C. M. (2014). Childhood callous-unemotional traits moderate the relation between parenting distress and conduct problems over time. *Child Psychiatry & Human Development, 45*, 173-184.
- Fanti, K. A., Demetriou, C. A., & Kimonis, E. R. (2013). Variants of callous-unemotional conduct problems in a community sample of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 42*(7), 964-979.
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 12*, 177-190.
- Farrington, D. P., Gaffney, H., Lösel, F., & Ttofi, M. M. (2017). Systematic reviews of the effectiveness of developmental prevention programs in reducing delinquency, aggression, and bullying. *Aggression and Violent Behavior, 33*, 91-106.
- Feilhauer, J., Cima, M., Benjamins, C., & Muris, P. (2013). Knowing right from wrong, but just not always feeling it: relations among callous-unemotional traits, psychopathological symptoms, and cognitive and affective morality judgments in 8-to 12-year-old boys. *Child Psychiatry & Human Development, 44*(6), 709-716.
- Fergusson, D. M., Woodward, L. J., & Horwood, L. J. (1999). Childhood peer relationship problems and young people's involvement with deviant peers in adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 27*, 357-370.
- Field, A., Miles, J., & Field, Z. (2012). *Discovering statistics using R*. Sage Publications.

- Fontaine, N. M., Hanscombe, K. B., Berg, M. T., McCrory, E. J., & Viding, E. (2018). Trajectories of callous-unemotional traits in childhood predict different forms of peer victimization in adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 47*(3), 458-466.
- Forgatch, M. S., & Patterson, G. R. (2010). Parent Management Training—Oregon Model: An intervention for antisocial behavior in children and adolescents. In J. R. Weisz & A. E. Kazdin (Eds.), *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 159–177). The Guilford Press.
- Fosco, G. M., Stormshak, E. A., Dishion, T. J., & Winter, C. E. (2012). Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 41*(2), 202-213.
- Fragkaki, I., Cima, M., & Meesters, C. (2016). The association between callous–unemotional traits, externalizing problems, and gender in predicting cognitive and affective morality judgments in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(9), 1917-1930.
- Frick, P. J. (1991). *The Alabama Parenting Questionnaire*. Unpublished rating scale, University of Alabama.
- Frick, P. J. (1998a). *Conduct disorders and severe antisocial behavior*. Plenum Press.
- Frick, P. J. (1998b). Conduct disorders. In T. H. Ollendick & M. Hersen (Eds.), *Handbook of child psychopathology* (3rd ed. pp. 213-239). Springer.
- Frick, P.J. (2004). *The inventory of callous-unemotional traits*. Unpublished rating scale, University of New Orleans.
- Frick, P. J. (2006). Developmental pathways to conduct disorder. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics, 15*, 311-331.
- Frick, P. J. (2012). Developmental pathways to conduct disorder: Implications for future directions in research, assessment, and treatment. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 41*(3), 378-389.
- Frick, P. J. (2016a). Current research on conduct disorder in children and adolescents. *South African Journal of Psychology, 46*(2), 160-174.

- Frick, P. J. (2016b). Early identification and treatment of antisocial behavior. *Pediatric Clinics*, 63, 861-871
- Frick, P. J., Christian, R. E., & Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification*, 23(1), 106-128.
- Frick, P. J., Cornell, A. H., Barry, C. T., Bodin, S. D., & Dane, H. E. (2003a). Callous-unemotional traits and conduct problems in the prediction of conduct problem severity, aggression, and self-report of delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 457-470.
- Frick, P. J., Cornell, A. H., Bodin, S. D., Dane, H. E., Barry, C. T., & Loney, B. R. (2003b). Callous-unemotional traits and developmental pathways to severe conduct problems. *Developmental Psychology*, 39(2), 246-260.
- Frick, P. J., Lahey, B. B., Loeber, R., Tannenbaum, L., Van Horn, Y., Christ, M. A. G., ... & Hanson, K. (1993). Oppositional defiant disorder and conduct disorder: A meta-analytic review of factor analyses and cross-validation in a clinic sample. *Clinical Psychology Review*, 13, 319-340.
- Frick, P. J. & McMahon, R. J. (2008). Child and adolescent conduct problems. In: J. Hunsley & E.J. Mash (Eds.). *A guide to assessments that work* (pp. 41–66). Oxford University Press.
- Frick, P. J., O'Brien, B. S., Wootton, J. M., & McBurnett, K. (1994). Psychopathy and conduct problems in children. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(4), 700-707.
- Frick, P. J., & Ray, J. V. (2015). Evaluating callous-unemotional traits as a personality construct. *Journal of Personality*, 83(6), 710-722.
- Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C., & Kahn, R. E. (2014a). Annual research review: A developmental psychopathology approach to understanding callous-unemotional traits in children and adolescents with serious conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 532-548.
- Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C., & Kahn, R. E. (2014b). Can callous-unemotional traits enhance the understanding, diagnosis, and treatment of

serious conduct problems in children and adolescents? A comprehensive review. *Psychological Bulletin*, 140(1), 1-57.

- Frick, P. J., & Silverthorn, P. (2001). Psychopathology in children. In P. B. Sutker, H. E. Adams, P. B. Sutker, & H. E. Adams (Eds.), *Comprehensive handbook of psychopathology* (3rd ed., pp. 881–920). Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Frick, P. J., & Wall Myers, T. D. (2018). Conduct disorder and callous-unemotional traits. In J. E. Lochman, & W. Matthys (Eds.). *The Wiley handbook of disruptive and impulse-control disorders* (pp. 37–54). Wiley-Blackwell.
- Frick, P. J., & White, S. F. (2008). Research review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 359-375.
- Galán, C. A., Shaw, D. S., Dishion, T. J., & Wilson, M. N. (2017). Neighborhood deprivation during early childhood and conduct problems in middle childhood: Mediation by aggressive response generation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45, 935-946.
- Gardner, T. W., Dishion, T. J., & Connell, A. M. (2008). Adolescent self-regulation as resilience: Resistance to antisocial behavior within the deviant peer context. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 273-284.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Goffin, K. C., Boldt, L. J., Kim, S., & Kochanska, G. (2018). A unique path to callous-unemotional traits for children who are temperamentally fearless and unconcerned about transgressions: a longitudinal study of typically developing children from age 2 to 12. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46, 769-780.
- Goldstein, S. E., Davis-Kean, P. E., & Eccles, J. S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: a longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41(2), 401-413.

- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581–586.
- Goodnight, J. A., Lahey, B. B., Van Hulle, C. A., Rodgers, J. L., Rathouz, P. J., Waldman, I. D., & D'Onofrio, B. M. (2012). A quasi-experimental analysis of the influence of neighborhood disadvantage on child and adolescent conduct problems. *Journal of Abnormal Psychology*, 121(1), 95-108.
- Graziano, P. A., Ros, R., Haas, S., Hart, K., Slavec, J., Waschbusch, D., & Garcia, A. (2016). Assessing callous-unemotional traits in preschool children with disruptive behavior problems using peer reports. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 45(2), 201-214.
- Güler, G. (2017). Suça sürüklenen çocukların biyopsikososyal değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri*, 3(3), 220-224.
- Güler, N., Güler, G., Ulusoy, H., & Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31, 340-345.
- Güvenir, T., Özbek, A., Baykara, B., Arkar, H., Şentürk, B. ve İncekaş, S. (2008). Güçler ve Güçlükler Anketinin (GGA) Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 65-74.
- Haas, S. M., Becker, S. P., Epstein, J. N., & Frick, P. J. (2018). Callous-unemotional traits are uniquely associated with poorer peer functioning in school-aged children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46, 781-793.
- Hadjicharalambous, M. Z., & Fanti, K. A. (2017). Self regulation, cognitive capacity and risk taking: investigating heterogeneity among adolescents with callous-unemotional traits. *Child Psychiatry & Human Development*, 49, 1-10.
- Hair, J. F., Black, J. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.
- Harrington, D. (2008). *Confirmatory factor analysis*. Oxford University Press.
- Hawes, S. W., Byrd, A. L., Waller, R., Lynam, D. R., & Pardini, D. A. (2017). Late childhood interpersonal callousness and conduct problem trajectories interact to predict adult psychopathy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(1), 55-63.

- Hawes, D. J., & Dadds, M. R. (2006). Assessing parenting practices through parent-report and direct observation during parent-training. *Journal of Child and Family Studies, 15*(5), 555-568.
- Hawes, D. J., Dadds, M. R., Frost, A. D. J., & Hasking, P. A. (2011). Do childhood callous-unemotional traits drive change in parenting practices? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 40*, 507– 518.
- Hawes, D. J., Price, M. J., & Dadds, M. R. (2014). Callous-unemotional traits and the treatment of conduct problems in childhood and adolescence: A comprehensive review. *Clinical Child and Family Psychology Review, 17*, 248-267.
- Henggeler, S. W., Melton, G. B., Smith, L. A., Schoenwald, S. K., & Hanley, J. H. (1993). Family preservation using multisystemic treatment: Long-term follow-up to a clinical trial with serious juvenile offenders. *Journal of Child and Family Studies, 2*(4), 283-293.
- Henry, J., Dionne, G., Viding, E., Petitclerc, A., Feng, B., Vitaro, F., ... & Boivin, M. (2018a). A longitudinal twin study of callous-unemotional traits during childhood. *Journal of Abnormal Psychology, 127*(4), 374.
- Henry, J., Dionne, G., Viding, E., Vitaro, F., Brendgen, M., Tremblay, R. E., & Boivin, M. (2018b). Early warm-rewarding parenting moderates the genetic contributions to callous–unemotional traits in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 59*(12), 1282-1288.
- Henry, D. B., Tolan, P. H., & Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology, 30*(1), 172-186.
- Herpers, P. C., Klip, H., Rommelse, N. N., Greven, C. U., & Buitelaar, J. K. (2016). Associations between high callous–unemotional traits and quality of life across youths with non-conduct disorder diagnoses. *European Child & Adolescent psychiatry, 25*(5), 547-555.
- Hinshaw, S. P., Lahey, B. B., & Hart, E. L. (1993). Issues of taxonomy and comorbidity in the development of conduct disorder. *Development and Psychopathology, 5*, 31-49.

- Hinshaw, S. P., & Lee, S. S. (2003). Conduct and oppositional defiant disorders. In E. J. Mash & R. A. Barkley (Eds.), *Child psychopathology* (pp. 113–149). Guilford Press.
- Hipwell, A. E., Pardini, D. A., Loeber, R., Sembover, M., Keenan, K., & Stouthamer-Loeber, M. (2007). Callous-unemotional behaviors in young girls: Shared and unique effects relative to conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 36*(3), 293-304.
- Horzum, M. B., Ayas, T., & Padır, M. A. (2017). Adaptation of big five personality traits scale to Turkish culture. *Sakarya University Journal of Education, 7*, 398-408.
- Hoyle, R. H. (1995). *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications*. Sage.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Fit indices in covariance structure modeling: Sensitivity to underparameterized model misspecification. *Psychological Methods, 3*(4), 424-453.
- Hu, T., Zhang, D., & Wang, J. (2015). A meta-analysis of the trait resilience and mental health. *Personality and Individual Differences, 76*, 18-27.
- Hyde, L. W., Shaw, D. S., & Hariri, A. R. (2013). Understanding youth antisocial behavior using neuroscience through a developmental psychopathology lens: Review, integration, and directions for research. *Developmental Review, 33*(3), 168-223.
- IBM (2017). *IBM SPSS statistics for Windows* (Version 25.0.) [Computer Software]. <https://www.ibm.com/analytics/spss-statistics-software>.
- Ingoldsby, E. M., & Shaw, D. S. (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review, 5*(1), 21-55.
- Ingoldsby, E. M., Shaw, D. S., Winslow, E., Schonberg, M., Gilliom, M., & Criss, M. M. (2006). Neighborhood disadvantage, parent–child conflict, neighborhood peer relationships, and early antisocial behavior problem trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology, 34*, 293-309.

- Jaffee, S. R., Belsky, J., Harrington, H., Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2006). When parents have a history of conduct disorder: How is the caregiving environment affected?. *Journal of Abnormal Psychology, 115*(2), 309-319.
- Jagers, J. W., Bolland, A. C., Tomek, S., Bolland, K. A., Hooper, L. M., Church, W. T., & Bolland, J. M. (2018). The longitudinal impact of distal, non-familial relationships on parental monitoring: implications for delinquent behavior. *Youth & Society, 50*(2), 160-182.
- Johnson, W. L., Giordano, P. C., Longmore, M. A., & Manning, W. D. (2016). Parents, identities, and trajectories of antisocial behavior from adolescence to young adulthood. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology, 2*, 442-465.
- Jolliffe, D., Farrington, D. P., Piquero, A. R., MacLeod, J. F., & van de Weijer, S. (2017). Prevalence of life-course-persistent, adolescence-limited, and late-onset offenders: A systematic review of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior, 33*, 4-14.
- Jose, R., Hipp, J. R., Butts, C. T., Wang, C., & Lakon, C. M. (2016). Network structure, influence, selection, and adolescent delinquent behavior: Unpacking a dynamic process. *Criminal Justice and Behavior, 43*(2), 264-284.
- Jöreskog, K., & Sörbom, D. (2000). *LISREL* [Computer Software]. Lincolnwood, IL: Scientific Software, Inc.
- Jung, J., Krahé, B., Bondü, R., Esser, G., & Wyschkon, A. (2018). Dynamic progression of antisocial behavior in childhood and adolescence: A three-wave longitudinal study from Germany. *Applied Developmental Science, 22*(1), 74-88.
- Kahn, R. E., Frick, P. J., Golmaryami, F. N., & Marsee, M. A. (2017). The moderating role of anxiety in the associations of callous-unemotional traits with self-report and laboratory measures of affective and cognitive empathy. *Journal of Abnormal Child Psychology, 45*, 583-596.
- Kahn, R. E., Frick, P. J., Youngstrom, E., Findling, R. L., & Youngstrom, J. K. (2012). The effects of including a callous–unemotional specifier for the diagnosis of

conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(3), 271-282.

Kaner, S. (2000). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33, (1-2), 77-89.

Kara, B., Hatun, Ş., Aydoğan, M., Babaoğlu, K., & Gökalp, A. S. (2003). Kocaeli ilindeki lise öğrencilerinde sağlık açısından riskli davranışların değerlendirilmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 30-37.

Karacabey, M. F., & Boyacı, A. (2018). Okulu terkeden ortaöğretim öğrencilerinin okulu terk etme nedenleri ve sosyo-ekonomik profilleri: Şanlıurfa örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(2), 247-293.

Kararımk, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.

Katzmann, J., Goertz-Dorten, A., Hautmann, C., & Doepfner, M. (2019). Social skills training and play group intervention for children with oppositional-defiant disorders/conduct disorder: Mediating mechanisms in a head-to-head comparison. *Psychotherapy Research*, 29(6), 784-798.

Kazdin, A. E. (1992). Overt and covert antisocial behavior: Child and family characteristics among psychiatric inpatient children. *Journal of Child and Family Studies*, 1(1), 3-20.

Kazdin, A. E. (2018). Implementation and evaluation of treatments for children and adolescents with conduct problems: Findings, challenges, and future directions. *Psychotherapy Research*, 28(1), 3-17.

Kazdin, A. E., Glick, A., Pope, J., Kaptchuk, T. J., Lecza, B., Carrubba, E., ... & Hamilton, N. (2018). Parent management training for conduct problems in children: Enhancing treatment to improve therapeutic change. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 18, 91-101.

Kazdin, A. E., Siegel, T. C., & Bass, D. (1992). Cognitive problem-solving skills training and parent management training in the treatment of antisocial behavior in children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(5), 733-747.

- Keenan, K., Coyne, C., & Lahey, B. B. (2008). Should relational aggression be included in DSM-V?. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 47*(1), 86-93.
- Keenan, K., Loeber, R., Zhang, Q., Stouthamer-Loeber, M., & Van Kammen, W.B (1995). The influence of deviant peers on the development of boys' disruptive and delinquent behavior: A temporal analysis. *Development and Psychopathology, 7*, 715-726.
- Keenan, K., Wroblewski, K., Hipwell, A., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2010). Age of onset, symptom threshold, and expansion of the nosology of conduct disorder for girls. *Journal of Abnormal Psychology, 119*(4), 689-698.
- Keijsers, L., Branje, S. J., VanderValk, I. E., & Meeus, W. (2010). Reciprocal effects between parental solicitation, parental control, adolescent disclosure, and adolescent delinquency. *Journal of Research on Adolescence, 20*(1), 88-113.
- Keith, T. Z. (2019). *Multiple regression and beyond: An introduction to multiple regression and structural equation modeling* (3rd ed.). Routledge.
- Kerr, M., & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology, 36*(3), 366-380.
- Kerr, M., Stattin, H., & Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence, 20*(1), 39-64.
- Kerr, M., Van Zalk, M., & Stattin, H. (2012). Psychopathic traits moderate peer influence on adolescent delinquency. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 53*(8), 826-835.
- Kindap-Tepe, Y., ve Sayıl, M. (2012). Ebeveyn kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 27*(70), 119-132.
- Kiesner, J., & Pastore, M. (2005). Differences in the relations between antisocial behavior and peer acceptance across contexts and across adolescence. *Child Development, 76*(6), 1278-1293.

- Kimonis, E. R., Fanti, K., Goldweber, A., Marsee, M. A., Frick, P. J., & Cauffman, E. (2014). Callous-unemotional traits in incarcerated adolescents. *Psychological Assessment, 26*(1), 227-237.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., & Barry, C. T. (2004). Callous-unemotional traits and delinquent peer affiliation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*(6), 956-966.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Boris, N. W., Smyke, A. T., Cornell, A. H., Farrell, J. M., & Zeanah, C. H. (2006). Callous-unemotional features, behavioral inhibition, and parenting: independent predictors of aggression in a high-risk preschool sample. *Journal of Child and Family Studies, 15*(6), 741-752.
- Kimonis, E. R., Frick, P. J., Cauffman, E., Goldweber, A., & Skeem, J. (2012). Primary and secondary variants of juvenile psychopathy differ in emotional processing. *Development and Psychopathology, 24*(3), 1091-1103.
- Kimonis, E. R., Skeem, J. L., Cauffman, E., & Dmitrieva, J. (2011). Are secondary variants of juvenile psychopathy more reactively violent and less psychosocially mature than primary variants?. *Law and Human Behavior, 35*(5), 381-391.
- Kjøbli, J., Hukkelberg, S., & Ogden, T. (2013). A randomized trial of group parent training: Reducing child conduct problems in real-world settings. *Behaviour Research and Therapy, 51*(3), 113-121.
- Klahr, A. M., Burt, S. A., Leve, L. D., Shaw, D. S., Ganiban, J. M., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2017). Birth and adoptive parent antisocial behavior and parenting: A study of evocative gene–environment correlation. *Child Development, 88*(2), 505-513.
- Klahr, A. M., Rueter, M. A., McGue, M., Iacono, W. G., & Burt, S. A. (2011). The relationship between parent-child conflict and adolescent antisocial behavior: Confirming shared environmental mediation. *Journal of Abnormal Child Psychology, 39*, 683-694.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.

- Kling, J. R., Ludwig, J., & Katz, L. F. (2005). Neighborhood effects on crime for female and male youth: Evidence from a randomized housing voucher experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, *120*, 87-130.
- Kochanska, G., & Kim, S. (2012). Toward a new understanding of legacy of early attachments for future antisocial trajectories: Evidence from two longitudinal studies. *Development and Psychopathology*, *24*, 783-806.
- Kohls, G., Baumann, S., Gundlach, M., Scharke, W., Bernhard, A., Martinelli, A., ... & Konrad, K. (2020). Investigating sex differences in emotion recognition, learning, and regulation among youths with conduct disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *59*(2), 263-273.
- Kornienko, O., Dishion, T. J., & Ha, T. (2018). Peer network dynamics and the amplification of antisocial to violent behavior among young adolescents in public middle schools. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, *26*(1), 21-30.
- Köse, S., Kalyoncu, T., Eylen Özyurt, B. & Özbaran, B. (2017). "Katı-duygusuz özellikleri tarama ölçeği-gençlik formu" Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri. *The Journal of Pediatric Research*, *4*(3), 123-130.
- Kretschmer, T., Sentse, M., Dijkstra, J. K., & Veenstra, R. (2014). The interplay between peer rejection and acceptance in preadolescence and early adolescence, serotonin transporter gene, and antisocial behavior in late adolescence: The TRAILS study. *Merrill-Palmer Quarterly*, *60*(2), 193-216.
- Kritzas, N., & Grobler, A. A. (2005). The relationship between perceived parenting styles and resilience during adolescence. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, *17*(1), 1-12.
- Kroneman, L. M., Hipwell, A. E., Loeber, R., Koot, H. M., & Pardini, D. A. (2011). Contextual risk factors as predictors of disruptive behavior disorder trajectories in girls: The moderating effect of callous-unemotional features. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *52*(2), 167-175.
- Kroneman, L., Loeber, R., & Hipwell, A. E. (2004). Is neighborhood context differently related to externalizing problems and delinquency for girls

compared with boys?. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(2), 109-122.

- Ksinan, A. J., & Vazsonyi, A. T. (2016). Longitudinal associations between parental monitoring discrepancy and delinquency: an application of the latent congruency model. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 2369-2386.
- Lacourse, E., Nagin, D., Tremblay, R. E., Vitaro, F., & Claes, M. (2003). Developmental trajectories of boys' delinquent group membership and facilitation of violent behaviors during adolescence. *Development and Psychopathology*, 15, 183-197.
- Lacourse, E., Nagin, D. S., Vitaro, F., Côté, S., Arseneault, L., & Tremblay, R. E. (2006). Prediction of early-onset deviant peer group affiliation: A 12-year longitudinal study. *Archives of General Psychiatry*, 63, 562-568.
- Lahey, B. B., Schwab-Stone, M., Goodman, S. H., Waldman, I. D., Canino, G., Rathouz, P. J., ... & Jensen, P. S. (2000). Age and gender differences in oppositional behavior and conduct problems: a cross-sectional household study of middle childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(3), 488-500.
- Lahey, B. B., Van Hulle, C. A., Waldman, I. D., Rodgers, J. L., D'Onofrio, B. M., Pedlow, S., ... & Keenan, K. (2006). Testing descriptive hypotheses regarding sex differences in the development of conduct problems and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 730-748.
- Laird, R. D., Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2009). Developmental trajectories and antecedents of distal parental supervision. *The Journal of Early Adolescence*, 29(2), 258-284.
- Laird, R. D., Jordan, K. Y., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2001). Peer rejection in childhood, involvement with antisocial peers in early adolescence, and the development of externalizing behavior problems. *Development and Psychopathology*, 13(2), 337-354.
- Laird, R. D., Pettit, G. S., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (1999). Best friendships, group relationships, and antisocial behavior in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 19(4), 413-437.

- Laird, R. D., Pettit, G. S., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2003). Change in parents' monitoring knowledge: Links with parenting, relationship quality, adolescent beliefs, and antisocial behavior. *Social Development, 12*(3), 401-419.
- Langton, S., Dixon, A., & Farrell, G. (2021). Six months in: pandemic crime trends in England and Wales. *Crime Science, 10*(6), 1-16.
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2010). Developmental cascades of peer rejection, social information processing biases, and aggression during middle childhood. *Development and Psychopathology, 22*(3), 593-602.
- Larsson, H., Viding, E., & Plomin, R. (2008). Callous—unemotional traits and antisocial behavior: genetic, environmental, and early parenting characteristics. *Criminal Justice and Behavior, 35*(2), 197-211.
- Lee, H. H., & Cranford, J. A. (2008). Does resilience moderate the associations between parental problem drinking and adolescents' internalizing and externalizing behaviors?: A study of Korean adolescents. *Drug and Alcohol Dependence, 96*(3), 213-221.
- Lee, J. H., Nam, S. K., Kim, A. R., Kim, B., Lee, M. Y., & Lee, S. M. (2013). Resilience: a meta-analytic approach. *Journal of Counseling & Development, 91*(3), 269-279.
- Leist, T., & Dadds, M. R. (2009). Adolescents' ability to read different emotional faces related to their history of maltreatment and type of psychopathology. *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 14*, 237–250.
- Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: the effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin, 126*(2), 309-337.
- Liebenberg, L., Ungar, M., & LeBlanc, J. C. (2013). The CYRM-12: A brief measure of resilience. *Canadian Journal of Public Health, 104*(2), 131-135.
- Light, J. M., & Dishion, T. J. (2007). Early adolescent antisocial behavior and peer rejection: A dynamic test of a developmental process. *New Directions for Child and Adolescent Development, 118*, 77-89.

- Loeber, R., Burke, J. D., Lahey, B. B., Winters, A., & Zera, M. (2000). Oppositional defiant and conduct disorder: a review of the past 10 years, part I. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(12), 1468-1484.
- Loeber, R., & Schmalzing, K. B. (1985). Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13, 337-353.
- Lotze, G. M., Ravindran, N., & Myers, B. J. (2010). Moral emotions, emotion self-regulation, callous-unemotional traits, and problem behavior in children of incarcerated mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 19(6), 702-713.
- Low, S. K., Tan, S. A., Nainee, S., Viapude, G. N., & Kailsan, R. (2018). The association of parental monitoring and peer rejection on antisocial behavior among Malaysian juvenile offenders. *Residential Treatment for Children & Youth*, 35(2), 155-171.
- Luthar, S. S., & Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857-885.
- Lynam, D. R. (1996). Early identification of chronic offenders: Who is the fledgling psychopath?. *Psychological Bulletin*, 120(2), 209-234.
- Lynam, D. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2007). Longitudinal evidence that psychopathy scores in early adolescence predict adult psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(1), 155-165.
- Lynam, D. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Wikström, P. O., Loeber, R., & Novak, S. (2000). The interaction between impulsivity and neighborhood context on offending: the effects of impulsivity are stronger in poorer neighborhoods. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(4), 563-574.
- Mann, E. A., & Reynolds, A. J. (2006). Early intervention and juvenile delinquency prevention: Evidence from the Chicago longitudinal study. *Social Work Research*, 30(3), 153-167.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227.

- Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development, 85*(1), 6-20.
- Masten, A. S., & Obradovic, J. (2006). Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1094*(1), 13-27.
- Masten, A. S. ve Reed, M. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez, *The handbook of positive psychology*. Oxford University Press.
- Martin-Key, N., Brown, T., & Fairchild, G. (2017). Empathic accuracy in male adolescents with conduct disorder and higher versus lower levels of callous-unemotional traits. *Journal of Abnormal Child Psychology, 45*, 1385-1397.
- Matthys, W., & Lochman, J. E. (2010). *Oppositional defiant disorder and conduct disorder in childhood*. Wiley-Blackwell.
- Maughan, B., Pickles, A., Rowe, R., Costello, E. J., & Angold, A. (2000). Developmental trajectories of aggressive and non-aggressive conduct problems. *Journal of Quantitative Criminology, 16*, 199-221.
- Maughan, B., Rowe, R., Messer, J., Goodman, R., & Meltzer, H. (2004). Conduct disorder and oppositional defiant disorder in a national sample: developmental epidemiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(3), 609-621.
- McCoy, M. G., Frick, P. J., Loney, B. R., & Ellis, M. L. (1999). The potential mediating role of parenting practices in the development of conduct problems in a clinic-referred sample. *Journal of Child and Family Studies, 8*(4), 477-494.
- McEachern, A. D., & Snyder, J. (2012). Gender differences in predicting antisocial behaviors: Developmental consequences of physical and relational aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 40*, 501-512.
- McMahon, R. J., & Frick, P. J. (2007). Conduct and oppositional disorders. In E. J. Mash & R. A. Barkley (Eds.), *Assessment of childhood disorders*, (4th ed. pp. 132 – 183). Guilford.
- Merikangas, K. R., He, J. P., Burstein, M., Swanson, S. A., Avenevoli, S., Cui, L., ... & Swendsen, J. (2010). Lifetime prevalence of mental disorders in US adolescents: results from the National Comorbidity Survey Replication–

Adolescent Supplement (NCS-A). *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(10), 980-989.

- Milledge, S. V., Cortese, S., Thompson, M., McEwan, F., Rolt, M., Meyer, B., ... & Eisenbarth, H. (2018). Peer relationships and prosocial behaviour differences across disruptive behaviours. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28, 781-793.
- Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M. T., Garrett-Peters, P., Wagner, N., Vernon-Feagans, L., & Family Life Project Key Investigators. (2016). The interplay among socioeconomic status, household chaos, and parenting in the prediction of child conduct problems and callous–unemotional behaviors. *Development and Psychopathology*, 28(3), 757-771.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Moffitt, T. E. (2006). Life course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In D. Cicchetti (Ed.). *Developmental psychopathology, volume 3, maladaptation and psychopathology* (pp. 570-598). Wiley.
- Moffitt, T. E. (2018). Male antisocial behaviour in adolescence and beyond. *Nature Human Behaviour*, 2, 177–186.
- Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13, 355-375.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., & Stanton, W. (1996). Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years. *Development and Psychopathology*, 8, 399-424.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Harrington, H., & Milne, B. J. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.
- Moilanen, K. L., Shaw, D. S., Criss, M. M., & Dishion, T. J. (2009). Growth and predictors of parental knowledge of youth behavior during early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 29(6), 800-825.

- Monahan, K. C., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology, 45*(6), 1520-1530.
- Moore, A. A., Silberg, J. L., Roberson-Nay, R., & Mezuk, B. (2017). Life course persistent and adolescence limited conduct disorder in a nationally representative US sample: prevalence, predictors, and outcomes. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 52*, 435-443.
- Morsünbül, Ü. (2014). Hızlı büyük beşli kişilik testi Türkçe versiyonu geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Düşünen Adam-Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 27*(4), 316-322.
- Mrug, S., & Windle, M. (2009). Moderators of negative peer influence on early adolescent externalizing behaviors: Individual behavior, parenting, and school connectedness. *The Journal of Early Adolescence, 29*(4), 518-540.
- Muñoz, L. C., Kerr, M., & Besic, N. (2008). The peer relationships of youths with psychopathic personality traits: A matter of perspective. *Criminal Justice and Behavior, 35*(2), 212-227.
- Muratori, P., Lochman, J. E., Lai, E., Milone, A., Nocentini, A., Pisano, S., ... & Masi, G. (2016). Which dimension of parenting predicts the change of callous unemotional traits in children with disruptive behavior disorder?. *Comprehensive Psychiatry, 69*, 202-210.
- Nelson, W.M., Finch, A.J., & Hart, K.J. (2006). *A practitioner's guide to comparative treatments*. Springer.
- Newman, J. P., MacCoon, D. G., Vaughn, L. J., & Sadeh, N. (2005). Validating a distinction between primary and secondary psychopathy with measures of Gray's BIS and BAS constructs. *Journal of Abnormal Psychology, 114*(2), 319-323.
- Neumann, A., Barker, E. D., Koot, H. M., & Maughan, B. (2010). The role of contextual risk, impulsivity, and parental knowledge in the development of adolescent antisocial behavior. *Journal of Abnormal Psychology, 119*, 534-545.

- Nock, M. K., Kazdin, A. E., Hiripi, E., & Kessler, R. C. (2006). Prevalence, subtypes, and correlates of DSM-IV conduct disorder in the National Comorbidity Survey Replication. *Psychological Medicine*, *36*, 699-710.
- O'Connor, T. G., Humayun, S., Briskman, J. A., & Scott, S. (2016). Sensitivity to parenting in adolescents with callous/unemotional traits: Observational and experimental findings. *Journal of Abnormal Psychology*, *125*, 502-513.
- Ogders, C. L., Caspi, A., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Moffitt, T. E. (2007a). Prediction of differential adult health burden by conduct problem subtypes in males. *Archives of General Psychiatry*, *64*, 476-484.
- Ogders, C. L., Caspi, A., Russell, M. A., Sampson, R. J., Arseneault, L., & Moffitt, T. E. (2012). Supportive parenting mediates neighborhood socioeconomic disparities in children's antisocial behavior from ages 5 to 12. *Development and Psychopathology*, *24*, 705-721.
- Ogders, C. L., Donley, S., Caspi, A., Bates, C. J., & Moffitt, T. E. (2015). Living alongside more affluent neighbors predicts greater involvement in antisocial behavior among low-income boys. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *56*(10), 1055-1064.
- Ogders, C. L., Milne, B. J., Caspi, A., Crump, R., Poulton, R., & Moffitt, T. E. (2007b). Predicting prognosis for the conduct-problem boy: can family history help?. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *46*(10), 1240-1249.
- Ogders, C. L., Moffitt, T. E., Broadbent, J. M., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Caspi, A. (2008). Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology*, *20*, 673-716.
- Ogders, C. L., Moffitt, T. E., Tach, L. M., Sampson, R. J., Taylor, A., Matthews, C. L., & Caspi, A. (2009). The protective effects of neighborhood collective efficacy on British children growing up in deprivation: a developmental analysis. *Developmental Psychology*, *45*(4), 942-957.

- Ogden, T., & Hagen, K. A. (2008). Treatment effectiveness of Parent Management Training in Norway: a randomized controlled trial of children with conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*(4), 607-621.
- Olson, S. L. (1992). Development of conduct problems and peer rejection in preschool children: A social systems analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology, 20*, 327-350.
- Ostrov, J. M. (2010). Prospective associations between peer victimization and aggression. *Child Development, 81*(6), 1670-1677.
- Oxford, M., Cavell, T. A., & Hughes, J. N. (2003). Callous/unemotional traits moderate the relation between ineffective parenting and child externalizing problems: A partial replication and extension. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*(4), 577-585.
- Özdoğan, A. Ç., Haspolat, N. K., Çelik, O., & Yalçın, R. Ü. (2021). Ergenlerde reaktif-proaktif saldırganlık ve bilişsel esneklik: Öfkenin aracı rolü. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, 11*(2), 826-851.
- Özdoğan, A. Ç., & Önder, F. C. (2018). Ergenlerde reaktif-proaktif saldırganlık ile ebeveyn duygusal erişilebilirliği: Duygu düzenleme güçlüğü'nün aracı rolü. *Eğitim ve Bilim, 43*(194), 207-223.
- Özer, A., Gençtanırım, D., & Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim, 36*(161), 302-317.
- Pardini, D. A. (2006). The callousness pathway to severe violent delinquency. *Aggressive Behavior, 32*(6), 590-598.
- Pardini, D. A., Fite, P. J., & Burke, J. D. (2008). Bidirectional associations between parenting practices and conduct problems in boys from childhood to adolescence: The moderating effect of age and African-American ethnicity. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 647-662.
- Park, N. S., Lee, B. S., Bolland, J. M., Vazsonyi, A. T., & Sun, F. (2008). Early adolescent pathways of antisocial behaviors in poor, inner-city neighborhoods. *The Journal of Early Adolescence, 28*(2), 185-205.

- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk?. *Psychological Bulletin*, *102*(3), 357-389.
- Pasalich, D. S., Dadds, M. R., & Hawes, D. J. (2014). Cognitive and affective empathy in children with conduct problems: Additive and interactive effects of callous-unemotional traits and autism spectrum disorders symptoms. *Psychiatry Research*, *219*(3), 625-630.
- Pasalich, D. S., Dadds, M. R., Hawes, D. J., & Brennan, J. (2011). Do callous unemotional traits moderate the relative importance of parental coercion versus warmth in child conduct problems? An observational study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *52*(12), 1308-1315.
- Pasalich, D. S., Dadds, M. R., Hawes, D. J., & Brennan, J. (2012). Attachment and callous-unemotional traits in children with early-onset conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *53*(8), 838-845.
- Pasalich, D. S., Witkiewitz, K., McMahon, R. J., Pinderhughes, E. E., & Conduct Problems Prevention Research Group. (2016). Indirect effects of the fast track intervention on conduct disorder symptoms and callous-unemotional traits: distinct pathways involving discipline and warmth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *44*, 587-597.
- Patterson, G. R. (1993). Orderly change in a stable world: The antisocial trait as a chimera. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *61*, 911–919.
- Patterson, G. R. (2016). Coercive theory: The study of change. In T. J. Dishion & J. J. Snyder (Eds.), *The Oxford handbook of coercive relationship dynamics* (pp. 7-22). Oxford University Press.
- Patterson, G., DeBaryshe, B., & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, *44*, 329–335.
- Patterson, G. R., Dishion, T. J., & Yoerger, K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: Macro-and micro-peer dynamics. *Prevention Science*, *1*(1), 3-13.
- Patterson, G. R., Shaw, D. S., Snyder, J. J., & Yoerger, K. (2005). Changes in maternal ratings of children's overt and covert antisocial behavior. *Aggressive Behavior*, *31*, 473-484.

- Pekel-Uludağlı, N. (2011). *Suça karışmış ve karışmamış ergenlerin aile, akran, mahalle özellikleri ile psikolojik ve akademik niteliklerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Phillips, K. F. V., & Power, M. J. (2007). A new self-report measure of emotion regulation in adolescents: The Regulation of Emotions Questionnaire. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 14(2), 145-156.
- Pinquart, M. (2016). Associations of parenting styles and dimensions with academic achievement in children and adolescents: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 28(3), 475-493.
- Piquero, A. R., & Brezina, T. (2001). Testing Moffitt's account of adolescence-limited delinquency. *Criminology*, 39(2), 353-370.
- Poulin, F., Dishion, T. J., & Haas, E. (1999). The peer influence paradox: Friendship quality and deviancy training within male adolescent friendships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45(1), 42-61.
- Powell, N. P., Boxmeyer, C. L., Baden, R., Stromeyer, S., Minney, J. A., Mushtaq, A., & Lochman, J. E. (2011). Assessing and treating aggression and conduct problems in schools: Implications from the Coping Power program. *Psychology in the Schools*, 48(3), 233-242.
- Powers, C. J., & Bierman, K. L. (2013). The multifaceted impact of peer relations on aggressive–disruptive behavior in early elementary school. *Developmental Psychology*, 49(6), 1174-1186.
- R Core Team. (2017). *R: A language and environment for statistical computing* [R]. R Foundation for Statistical Computing. <https://www.r-project.org/>
- Raine, A., Moffitt, T. E., Caspi, A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Lynam, D. (2005). Neurocognitive impairments in boys on the life-course persistent antisocial path. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(1), 38-49.
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203-212.

- Ray, J. V., & Frick, P. J. (2018). Assessing callous-unemotional traits using the total score from the inventory of callous-unemotional traits: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 49*(2), 1-10.
- Ray, J. V., Frick, P. J., Thornton, L. C., Wall Myers, T. D., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2017). Callous–unemotional traits predict self-reported offending in adolescent boys: The mediating role of delinquent peers and the moderating role of parenting practices. *Developmental Psychology, 53*(2), 319-328
- Rekker, R., Keijsers, L., Branje, S., Koot, H., & Meeus, W. (2017). The interplay of parental monitoring and socioeconomic status in predicting minor delinquency between and within adolescents. *Journal of Adolescence, 59*, 155-165.
- Revelle, W. (2014). *Psych: Procedures for personality and psychological research*. Northwestern University: R package version.
- Roisman, G. I., Monahan, K. C., Campbell, S. B., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2010). Is adolescence-onset antisocial behavior developmentally normative?. *Development and Psychopathology, 22*, 295-311.
- Roose, A., Bijttebier, P., Claes, L., & Liliensfeld, S. O. (2011). Psychopathic traits in adolescence: Associations with the revised reinforcement sensitivity theory systems. *Personality and Individual Differences, 50*, 201–205.
- Rosseel, Y. (2012). *lavaan: An R package for structural equation modeling*. *Journal of Statistical Software, 48*(2), 1–36.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In W. Damon, R. M. Lerner, & (Series Eds.) N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology, Volume 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 571–645). Wiley
- Ruiz-Ortiz, R., Braza, P., Carreras, R., & Muñoz, J. M. (2017). Differential effects of mother's and father's parenting on prosocial and antisocial behavior: Child sex moderating. *Journal of Child and Family Studies, 26*, 2182-2190.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry, 57*(3), 316-331.

- Sagone, E., & Caroli, M. E. (2015). Positive personality as a predictor of high resilience in adolescence. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 3(2), 45-53.
- Sakai, J. T., Dalwani, M. S., Gelhorn, H. L., Mikulich-Gilbertson, S. K., & Crowley, T. J. (2012). A behavioral test of accepting benefits that cost others: Associations with conduct problems and callous-unemotionality. *PLoS One*, 7(4), e36158.
- Salekin, R. T., Debus, S. A., & Barker, E. D. (2010). Adolescent psychopathy and the five-factor model: Domain and facet analysis. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32, 501–514.
- Sawyer, A. M., Borduin, C. M., & Dopp, A. R. (2015). Long-term effects of prevention and treatment on youth antisocial behaviour: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 42, 130–144.
- Schwartz, D., & Proctor, L. J. (2000). Community violence exposure and children's social adjustment in the school peer group: The mediating roles of emotion regulation and social cognition. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(4), 670-683.
- Schwartz, A. E., Stiefel, L., & Rothbart, M. W. (2016). Do top dogs rule in middle school? Evidence on bullying, safety, and belonging. *American Educational Research Journal*, 53(5), 1450-1484.
- Schoorl, J., van Rijn, S., de Wied, M., Van Goozen, S., & Swaab, H. (2016). Emotion regulation difficulties in boys with oppositional defiant disorder/conduct disorder and the relation with comorbid autism traits and attention deficit traits. *PloS One*, 11(7), e0159323
- Schofield, T. J., Conger, R. D., Conger, K. J., Martin, M. J., Brody, G., Simons, R., & Cutrona, C. (2012). Neighborhood disorder and children's antisocial behavior: The protective effect of family support among Mexican American and African American families. *American Journal of Community Psychology*, 50(1-2), 101-113.

- Schonberg, M. A., & Shaw, D. S. (2007). Do the predictors of child conduct problems vary by high-and low-levels of socioeconomic and neighborhood risk?. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *10*, 101-136.
- Sciandra, M., Sanbonmatsu, L., Duncan, G. J., Gennetian, L. A., Katz, L. F., Kessler, R. C., ... & Ludwig, J. (2013). Long-term effects of the Moving to Opportunity residential mobility experiment on crime and delinquency. *Journal of Experimental Criminology*, *9*(4), 451-489.
- semTools Contributors. (2016). *semTools: Useful tools for structural equation modeling* (0.4-14) [R].
- Sentse, M., Kretschmer, T., de Haan, A., & Prinzie, P. (2017). Conduct problem trajectories between age 4 and 17 and their association with behavioral adjustment in emerging adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, *46*, 1633-1642.
- Sentse, M., Lindenberg, S., Omvlee, A., Ormel, J., & Veenstra, R. (2010). Rejection and acceptance across contexts: Parents and peers as risks and buffers for early adolescent psychopathology. The TRAILS study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *38*, 119-130.
- Shaw, D. S., Dishion, T. J., Supplee, L., Gardner, F., & Arnds, K. (2006). Randomized trial of a family-centered approach to the prevention of early conduct problems: 2-year effects of the family check-up in early childhood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *74*(1), 1-9.
- Sijtsema, J. J., & Lindenberg, S. M. (2018). Peer influence in the development of adolescent antisocial behavior: Advances from dynamic social network studies. *Developmental Review*, *50*, 140-154
- Silberg, J. L., Maes, H., & Eaves, L. J. (2012). Unraveling the effect of genes and environment in the transmission of parental antisocial behavior to children's conduct disturbance, depression and hyperactivity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *53*(6), 668-677.
- Silberg, J. L., Rutter, M., Tracy, K., Maes, H. H., & Eaves, L. (2007). Etiological heterogeneity in the development of antisocial behavior: The Virginia Twin

- Study of Adolescent Behavioral Development and the Young Adult Follow-Up. *Psychological Medicine*, 37(8), 1193-1202.
- Silva, T. C., & Stattin, H. (2016). The moderating role of parenting on the relationship between psychopathy and antisocial behavior in adolescence. *Development and Psychopathology*, 28, 505-515.
- Silverthorn, P., & Frick, P. J. (1999). Developmental pathways to antisocial behavior: The delayed-onset pathway in girls. *Development and Psychopathology*, 11, 101-126.
- Silverthorn, P., Frick, P. J., & Reynolds, R. (2001). Timing of onset and correlates of severe conduct problems in adjudicated girls and boys. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23(3), 171-181.
- Simonoff, E., Elander, J., Holmshaw, J., Pickles, A., Murray, R., & Rutter, M. (2004). Predictors of antisocial personality: Continuities from childhood to adult life. *The British Journal of Psychiatry*, 184, 118-127.
- Simpkins, S. D., Parke, R. D., Flyr, M. L., & Wild, M. N. (2006). Similarities in children's and early adolescents' perceptions of friendship qualities across development, gender, and friendship qualities. *The Journal of Early Adolescence*, 26(4), 491-508.
- Skeem, J., Johansson, P., Andershed, H., Kerr, M., & Louden, J. E. (2007). Two subtypes of psychopathic violent offenders that parallel primary and secondary variants. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(2), 395-409.
- Slattery, T. L., & Meyers, S. A. (2014). Contextual predictors of adolescent antisocial behavior: the developmental influence of family, peer, and neighborhood factors. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 31, 39-59.
- Smith, R. L., Rose, A. J., & Schwartz-Mette, R. A. (2010). Relational and overt aggression in childhood and adolescence: Clarifying mean-level gender differences and associations with peer acceptance. *Social Development*, 19(2), 243-269.
- Sng, K. I., Hawes, D. J., Raine, A., Ang, R. P., Ooi, Y. P., & Fung, D. S. (2018). Callous unemotional traits and the relationship between aggressive parenting

- practices and conduct problems in Singaporean families. *Child Abuse & Neglect*, 81, 225-234.
- Snyder, J., Horsch, E., & Childs, J. (1997). Peer relationships of young children: Affiliative choices and the shaping of aggressive behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26(2), 145-156.
- Snyder, J., Schrepferman, L., McEachern, A., Barner, S., Johnson, K., & Provines, J. (2008). Peer deviancy training and peer coercion: Dual processes associated with early-onset conduct problems. *Child Development*, 79(2), 252-268.
- Snyder, J., Schrepferman, L., Oeser, J., Patterson, G., Stoolmiller, M., Johnson, K., & Snyder, A. (2005). Deviancy training and association with deviant peers in young children: Occurrence and contribution to early-onset conduct problems. *Development and Psychopathology*, 17, 397-413.
- Spaeth, M., Weichold, K., & Silbereisen, R. K. (2017). Developmental trajectories of parental knowledge during early adolescence and their psychosocial predictors. *Journal of Family Issues*, 38(6), 731-754.
- Spano, R., Rivera, C., Vazsonyi, A. T., & Bolland, J. M. (2008). The impact of exposure to violence on a trajectory of (declining) parental monitoring: a partial test of the ecological—transactional model of community violence. *Criminal Justice and Behavior*, 35(11), 1411-1428.
- Spirito, A., Stark, L. J., & Williams, C. (1988). Development of a brief coping checklist for use with pediatric populations. *Journal of Pediatric Psychology*, 13(4), 555-574.
- Stanger, C., Achenbach, T.A., & Verhulst, F. C. (1997). Accelerated longitudinal comparisons of aggressive versus delinquent syndromes. *Development and Psychopathology*, 9, 43–58.
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072-1085.
- Stevens, D., Charman, T., & Blair, R. J. R. (2001). Recognition of emotion in facial expressions and vocal tones in children with psychopathic tendencies. *The*

Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development, 162, 201–211.

Stevens, K. A., Ronan, K., & Davies, G. (2017). Treating conduct disorder: An effectiveness and natural language analysis study of a new family-centred intervention program. *Psychiatry Research*, 251, 287-293.

Sturaro, C., Van Lier, P. A., Cuijpers, P., & Koot, H. M. (2011). The role of peer relationships in the development of early school-age externalizing problems. *Child Development*, 82, 758-765.

Şimşek, Ö. G. N., & Karataş, N. (2011). Nevşehir il merkezindeki lise öğrencilerinde intihar girişimi yaygınlığı ve ilişkili ailesel faktörlerin belirlenmesi. *Aile ve Toplum*, 7(25), 63-71.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using multivariate statistics* (7th ed.). Pearson.

Tackett, J. L., Daoud, S. L., De Bolle, M., & Burt, S. A. (2013). Is relational aggression part of the externalizing spectrum? A bifactor model of youth antisocial behavior. *Aggressive Behavior*, 39(2), 149-159

Tackett, J. L., Kushner, S. C., Herzhoff, K., Smack, A. J., & Reardon, K. W. (2014). Viewing relational aggression through multiple lenses: Temperament, personality, and personality pathology. *Development and Psychopathology*, 26(3), 863-877.

Tackett, J. L., & Ostrov, J. M. (2010). Measuring relational aggression in middle childhood in a multi-informant multi-method study. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32, 490-500.

Tatar, J. R., Cauffman, E., Kimonis, E. R., & Skeem, J. L. (2012). Victimization history and posttraumatic stress: An analysis of psychopathy variants in male juvenile offenders. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 5(2), 102-113.

Tilton-Weaver, L. C., Burk, W. J., Kerr, M., & Stattin, H. (2013). Can parental monitoring and peer management reduce the selection or influence of delinquent peers? Testing the question using a dynamic social network approach. *Developmental Psychology*, 49(11), 2057-2070.

- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., ... & Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*, *114*(1), 43-50.
- Trentacosta, C. J., & Shaw, D. S. (2008). Maternal predictors of rejecting parenting and early adolescent antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *36*, 247-259.
- Trentacosta, C. J., & Shaw, D. S. (2009). Emotional self-regulation, peer rejection, and antisocial behavior: Developmental associations from early childhood to early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *30*(3), 356-365.
- Trudeau, L., Mason, W. A., Randall, G. K., Spoth, R., & Ralston, E. (2012). Effects of parenting and deviant peers on early to mid-adolescent conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *40*, 1249-1264.
- Tung, I., & Lee, S. S. (2018). Context-specific associations between harsh parenting and peer rejection on child conduct problems at home and school. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *47*(4), 642-654.
- TÜİK. (2020). *Güvenlik birimine suça sürüklenme ile gelen veya getirilen çocuk sayısı*. Ulaşıldı: 15 Eylül 2020 http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1070
- Tyler, K. A., & Melander, L. A. (2012). Poor parenting and antisocial behavior among homeless young adults: links to dating violence perpetration and victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, *27*(7), 1357-1373.
- Underwood, M. K., Beron, K. J., & Rosen, L. H. (2011). Joint trajectories for social and physical aggression as predictors of adolescent maladjustment: Internalizing symptoms, rule-breaking behaviors, and borderline and narcissistic personality features. *Development and Psychopathology*, *23*(2), 659-678.
- Urban, S., Habersaat, S., Pihet, S., Suter, M., de Ridder, J., & Stephan, P. (2018). Specific contributions of age of onset, callous-unemotional traits and impulsivity to reactive and proactive aggression in youths with conduct disorders. *Psychiatric Quarterly*, *89*, 1-10.

- Ünlü, G., Aksoy, Z., & Ersan, E. E. (2014). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 7(3), 176-183.
- Ünlü, A., Evcin, U., Burakgazi-Yılmaz, H., ve Dalkılıç, A. (2013). İstanbul devlet liselerinde suç ve şiddet yaygınlığı: Okul türlerinin karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 152-160.
- Van Leeuwen, N., Rodgers, R. F., Gibbs, J. C., & Chabrol, H. (2014). Callous-unemotional traits and antisocial behavior among adolescents: The role of self-serving cognitions. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42, 229-237.
- Van Lier, P. A., & Koot, H. M. (2010). Developmental cascades of peer relations and symptoms of externalizing and internalizing problems from kindergarten to fourth-grade elementary school. *Development and Psychopathology*, 22, 569-582.
- Van Ryzin, M. J., & Dishion, T. J. (2013). From antisocial behavior to violence: A model for the amplifying role of coercive joining in adolescent friendships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(6), 661-669.
- Vaughn, M. G., Edens, J. F., Howard, M. O., & Smith, S. T. (2009). An investigation of primary and secondary psychopathy in a statewide sample of incarcerated youth. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7(3), 172-188.
- Veenstra, R., & Dijkstra, J. K. (2011). Transformations in adolescent peer networks. In B. Laursen & W. A. Collins (Eds.), *Relationship pathways: From adolescence to young adulthood* (pp. 135–154). Sage.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2009). Childhood-limited versus persistent antisocial behavior: why do some recover and others do not? The TRAILS study. *The Journal of Early Adolescence*, 29(5), 718-742.
- Vera, J., Granero, R., & Ezpeleta, L. (2012). Father's and mother's perceptions of parenting styles as mediators of the effects of parental psychopathology on antisocial behavior in outpatient children and adolescents. *Child Psychiatry & Human Development*, 43, 376-392.
- Vermulst, A. A., & Gerris, J. R. M. (2005). *Quick Big Five personality test manual*. LDC Publications

- Vicente, B., Saldivia, S., de la Barra, F., Kohn, R., Pihan, R., Valdivia, M., ... & Melipillan, R. (2012). Prevalence of child and adolescent mental disorders in Chile: a community epidemiological study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(10), 1026-1035.
- Viding, E., Fontaine, N. M., & McCrory, E. J. (2012). Antisocial behaviour in children with and without callous-unemotional traits. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 105(5), 195-200.
- Viding, E., Fontaine, N. M., Oliver, B. R., & Plomin, R. (2009a). Negative parental discipline, conduct problems and callous–unemotional traits: monozygotic twin differences study. *The British Journal of Psychiatry*, 195, 414-419.
- Viding, E., Simmonds, E., Petrides, K. V., & Frederickson, N. (2009b). The contribution of callous-unemotional traits and conduct problems to bullying in early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50, 471-481.
- Vieno, A., Nation, M., Pastore, M., & Santinello, M. (2009). Parenting and antisocial behavior: A model of the relationship between adolescent self-disclosure, parental closeness, parental control, and adolescent antisocial behavior. *Developmental Psychology*, 45(6), 1509-1519.
- Vitaro, F., Pedersen, S., & Brendgen, M. (2007). Children's disruptiveness, peer rejection, friends' deviancy, and delinquent behaviors: A process-oriented approach. *Development and Psychopathology*, 19, 433-453.
- Waldman, I. D., & Lahey, B. B. (2013). Oppositional defiant disorder, conduct disorder, and juvenile delinquency. In T. P. Beauchaine & S. P. Hinshaw (Eds.), *Child and adolescent psychopathology* (2nd ed., pp. 411– 452). Wiley.
- Wall, T. D., Frick, P. J., Fanti, K. A., Kimonis, E. R., & Lordos, A. (2016). Factors differentiating callous-unemotional children with and without conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(8), 976-983.
- Waller, R., Hyde, L. W., Klump, K. L., & Burt, S. A. (2018). Parenting Is an Environmental Predictor of Callous-Unemotional Traits and Aggression: A Monozygotic Twin Differences Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 57(12), 955-963.

- Waller, R., Shaw, D. S., & Hyde, L. W. (2017). Observed fearlessness and positive parenting interact to predict childhood callous-unemotional behaviors among low-income boys. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *58*(3), 282-291.
- Waschbusch, D. A., Walsh, T. M., Andrade, B. F., King, S., & Carrey, N. J. (2007). Social problem solving, conduct problems, and callous-unemotional traits in children. *Child Psychiatry and Human Development*, *37*(4), 293-305.
- Webster-Stratton, C., Reid, J., & Hammond, M. (2001). Social skills and problem-solving training for children with early-onset conduct problems: Who benefits?. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *42*(7), 943-952.
- Wiesner, M., & Capaldi, D. M. (2003). Relations of childhood and adolescent factors to offending trajectories of young men. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, *40*(3), 231-262.
- Willoughby, T., & Hamza, C. A. (2011). A longitudinal examination of the bidirectional associations among perceived parenting behaviors, adolescent disclosure and problem behavior across the high school years. *Journal of Youth and Adolescence*, *40*, 463-478.
- Willoughby, M., Kupersmidt, J., & Bryant, D. (2001). Overt and covert dimensions of antisocial behavior in early childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *29*, 177-187.
- Wilson, S. J., Lipsey, M. W., & Derzon, J. H. (2003). The effects of school-based intervention programs on aggressive behavior: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *71*(1), 136-149.
- Wootton, J. M., Frick, P. J., Shelton, K. K., & Silverthorn, P. (1997). Ineffective parenting and childhood conduct problems: the moderating role of callous-unemotional traits. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *65*(2), 301-308.
- Wissemann, K., Mathes, B., Meyer, A., & Schmidt, N. B. (2021). COVID-related fear maintains controlling parenting behaviors during the pandemic. *Cognitive Behaviour Therapy*, *50*(4), 305-319.

- Yamaoka, Y., Hosozawa, M., Sampei, M., Sawada, N., Okubo, Y., Tanaka, K., ... & Morisaki, N. (2021). Abusive and positive parenting behavior in Japan during the COVID-19 pandemic under the state of emergency. *Child Abuse & Neglect*, 120, 105212.
- Yıldırım, B. O., & Derksen, J. J. (2015). Clarifying the heterogeneity in psychopathic samples: Towards a new continuum of primary and secondary psychopathy. *Aggression and Violent Behavior*, 24, 9-41.
- Yıldız, M. A., ve Duy, B. (2014). Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 23-35.
- Yıldız-Çetinkaya, E., & Hatipoğlu-Sümer, Z. (2010). Saldırgan davranışlarını yordamada çevresel risk, çevresel güvenlik ve okul iklimi algısı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 161-173.
- Yockey, R. A., King, K. A., & Vidourek, R. A. (2019). Family factors and parental correlates to adolescent conduct disorder. *Journal of Family Studies*, 1-10.
- Zalot, A. A., Jones, D. J., Forehand, R., & Brody, G. (2007). Self-regulation and conduct problems among low-income African American youth from single-mother homes: The roles of perceived neighborhood context and child gender. *Journal of Black Psychology*, 33(3), 239-259.
- Zimmerman, G. M., & Messner, S. F. (2011). Neighborhood context and nonlinear peer effects on adolescent violent crime. *Criminology*, 49(3), 873-903.
- Zinn, M. E., Huntley, E. D., & Keating, D. P. (2020). Resilience in adolescence: prospective self moderates the association of early life adversity with externalizing problems. *Journal of Adolescence*, 81, 61-72.

EK-A: Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Tablo 32

Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

	$\bar{X}$	SS	Çarpıklık	Basıklık
ASDO toplam	53.36	14.74	.84	.40
Fiziksel saldırganlık	21.82	8.51	.73	-.19
İlişkisel saldırganlık	18.88	6.31	1.11	1.15
Kural dışı davranışlar	12.66	2.32	2.12	5.86
Anne ilgilenme	31.50	10.01	-.15	-.97
Baba ilgilenme	27.11	10.48	.24	-.91
Olumlu ebeveynlik	20.34	6.61	-.32	-.92
Ebeveyn izleme	19.08	6.27	.97	.69
Disiplin	11.02	4.23	.35	-.69
Ceza	4.32	1.94	1.90	3.75
Katılık	10.06	4.14	.10	1.19
Duyarsızlık	12.48	5.11	.28	-.51
Aktif başa çıkma	7.95	2.68	-.36	-.52
Olumsuz başa çıkma	3.14	1.79	.33	-.19
Kaçınan başa çıkma	8.03	2.12	-.29	-.33
Psikolojik sağlamlık	48.14	8.26	-.71	-.20
Bağlılık	21.39	10.70	.35	-1.26
Güven	11.53	4.62	.20	-1.00
Kendini açma	9.18	3.65	-.04	-1.09
Sadakat	9.65	3.53	-.21	-1.03
Mahalle sarginliği	37.99	9.88	-.10	-.83
Mahalle sorunları	14.55	5.53	1.52	2.55

N=882

EK-B: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Genel)

Tablo 33

Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Genel)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Cinsiyet	-															
2. Yaş	.01	-														
3. Anne eğitim	.02	-.07*	-													
4. Baba eğitim	-.00	-.08*	.54**	-												
5. Ebeveyn beraberlik	.02	.11**	.02	-.01	-											
6. Kardeş sayısı	-.02	.03	-.18**	-.15**	-.02	-										
7. SED	.05	.01	.38**	.37**	-.08*	-.11**	-									
8. Antisosyal davranış	-.06	.15**	.09*	.05	.08*	-.08*	-.02	-								
9. Psikolojik sağlamlık	.02	-.08*	.01	.03	-.04	.01	.05	-.46**	-							
10. Katılık	.04	.03	.03	-.07*	.06	.02	-.05	.43**	-.45**	-						
11. Duyarsızlık	.13**	-.02	.05	.04	-.04	-.00	-.01	.33**	-.53**	.44**	-					
12. Aktif başa çıkma	-.01	-.02	-.06	-.06	.05	.00	-.01	-.35**	.60**	-.38**	-.52**	-				
13. Olumsuz başa	-.14**	.06	.08*	-.02	.05	.00	-.03	.49**	-.36**	.34**	.17**	-.26**	-			
14. Kaçınan başa çıkma	-.19**	-.00	.02	-.08*	.09**	.05	-.08*	.18**	-.13**	.15**	-.08*	.06	.31**	-		
15. Anne ilgi	-.08*	-.13**	.16**	.14**	-.08*	-.06	.11**	-.23**	.57**	-.28**	-.39**	.41**	-.18**	-.05	-	
16. Baba ilgi	.07*	-.12**	.12**	.19**	-.19**	-.05	.17**	-.26**	.55**	-.29**	-.33**	.39**	-.26**	-.11**	.68**	-
17. Olumlu ebeveynlik	.01	-.11**	.01	.04	-.04	-.06	.07*	-.28**	.61**	-.30**	-.40**	.47**	-.22**	-.06	.73**	.66**
18. Zayıf ebeveyn	.27**	.22**	-.06	-.06	.15**	.07*	-.02	.45**	-.33**	.37**	.27**	-.20**	.23**	.11**	-.30**	-.23**
19. Disiplin	.04	-.12**	-.02	-.00	.02	-.05	-.03	.30**	-.15**	.15**	.08*	-.05	.29**	.17**	.04	.02
20. Ceza	.02	.01	-.11**	-.10**	.02	.05	-.06	.21**	-.22**	.14**	.08*	-.16**	.19**	.13**	-.19**	-.22**
21. Bağlılık	.02	.07*	.04	-.01	-.03	.01	.02	.12**	-.18**	.14**	.17**	-.12**	.08*	.06	-.09**	-.09**
22. Güven ve özdeşim	-.01	.05	.05	.00	-.05	.03	-.00	.11**	-.20**	.16**	.15**	-.16**	.08*	.08*	-.09**	-.10**
23. Kendini açma	.07*	-.04	-.04	-.03	-.04	.02	-.03	.01	-.09**	.11**	.11**	-.12**	-.03	.03	-.01	.03
24. Sadakat	-.03	-.08*	-.01	.06	-.02	.02	-.06	-.07*	.00	-.04	-.04	.03	-.09**	.02	.02	.06
25. Mahalle sarginlik	-.04	-.05	-.18**	-.14**	-.08*	.04	-.06	-.25**	.43**	-.24**	-.31**	.30**	-.18**	-.02	.31**	.34**
26. Mahalle sorunları	.00	.09**	-.14**	-.18**	.07*	.04	-.14**	.23**	-.24**	.27**	.18**	-.10**	.21**	.07*	-.15**	-.20**

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1. Cinsiyet									
2. Yaş									
3. Anne eğitim									
4. Baba eğitim									
5. Ebeveyn beraberlik									
6. Kardeş sayısı									
7. SED									
8. Antisosyal davranış									
9. Psikolojik sağlamlık									
10. Katılık									
11. Duyarsızlık									
12. Aktif başa çıkma									
13. Olumsuz başa çıkma									
14. Kaçınan başa çıkma									
15. Anne ilgi									
16. Baba ilgi									
17. Olumlu ebeveynlik	-								
18. Zayıf ebeveyn izleme	-.27**	-							
19. Disiplin	.04	.25**	-						
20. Ceza	-.23**	.22**	.27**	-					
21. Bağlılık	-.09**	.08*	.08*	.05	-				
22. Güven ve özdeşim	-.07*	.04	.04	.02	.79**	-			
23. Kendini açma	.00	.00	.02	.03	.43**	.53**	-		
24. Sadakat	.05	-.09**	-.05	-.02	-.13**	.10**	.28**	-	
25. Mahalle sargınlık	.32**	-.17**	-.03	-.06	-.11**	-.08*	.03	.05	-
26. Mahalle sorunları	-.14**	.29**	.15**	.23**	.04	-.00	.05	-.02	-.24**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-C: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Kız)

Tablo 34

Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Kız)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Yaş	-															
2. Anne eğitim	-.05	-														
3. Baba eğitim	-.08	.54**	-													
4. Ebeveyn beraberlik	.09*	-.01	-.01	-												
5. Kardeş sayısı	.07	-.14**	-.10*	-.04	-											
6. SED	.03	.35**	.36**	-.12**	-.08	-										
7. Antisosyal davranış	.12**	.06	.02	.11**	-.07	-.05	-									
8. Psikolojik sağlamlık	-.06	.02	.08*	-.08*	.03	.10*	-.50**	-								
9. Katılık	-.01	.03	-.07	.07	.01	-.10*	.51**	-.48**	-							
10. Duyarsızlık	-.04	.05	.02	-.04	-.05	-.03	.40**	-.53**	.42**	-						
11. Aktif başa çıkma	.00	-.07	-.03	.04	.03	.01	-.39**	.62**	-.40**	-.52**	-					
12. Olumsuz başa çıkma	.09*	.05	-.02	.08*	.01	-.05	.52**	-.39**	.37**	.20**	-.31**	-				
13. Kaçınan başa çıkma	.03	.03	-.08*	.13**	.04	-.08*	.22**	-.17**	.21**	-.06	.03	.28**	-			
14. Anne ilgi	-.09*	.17**	.20**	-.14**	-.06	.17**	-.25**	.57**	-.26**	-.37**	.39**	-.21**	-.09*	-		
15. Baba ilgi	-.11**	.14**	.25**	-.23**	-.06	.21**	-.28**	.55**	-.27**	-.32**	.37**	-.29**	-.15**	.70**	-	
16. Olumlu ebeveynlik	-.09*	.05	.09*	-.09*	-.06	.11**	-.28**	.60**	-.30**	-.41**	.47**	-.23**	-.06	.76**	.67**	-
17. Zayıf ebeveyn izleme	.16**	-.05	-.02	.13**	.06	-.01	.51**	-.39**	.38**	.24**	-.21**	.31**	.16**	-.30**	-.26**	-.29**
18. Disiplin	-.15**	-.04	.01	.02	-.04	-.01	.31**	-.15**	.18**	.10*	-.07	.33**	.18**	.01	.01	.02
19. Ceza	-.03	-.15**	-.10*	.03	.05	-.07	.22**	-.27**	.14**	.10*	-.16**	.21**	.12**	-.24**	-.27**	-.25**
20. Bağlılık	.06	.05	-.02	-.05	-.02	-.03	.14**	-.15**	.15**	.17**	-.13**	.07	.03	-.06	-.05	-.07
21. Güven ve özdeşim	.04	.06	-.01	-.09*	-.01	-.04	.15**	-.22**	.22**	.19**	-.22**	.08	.06	-.09*	-.09*	-.07
22. Kendini açma	-.05	-.04	-.02	-.05	.01	-.07	.09*	-.12**	.15**	.15**	-.20**	-.04	.01	-.01	.01	-.02
23. Sadakat	-.04	-.00	.03	-.01	.03	-.08	-.03	-.01	.01	-.01	-.02	-.12**	-.00	-.00	.04	.04
24. Mahalle sargınlık	-.01	-.13**	-.09*	-.10*	.06	-.00	-.26**	.42**	-.24**	-.26**	.24**	-.23**	-.07	.29**	.33**	.30**
25. Mahalle sorunları	.04	-.15**	-.22**	.08*	.01	-.15**	.22**	-.24**	.21**	.17**	-.08	.20**	.06	-.16**	-.22**	-.15**

Değişken	17	18	19	20	21	22	23	24
1. Yaş								
2. Anne eğitim								
3. Baba eğitim								
4. Ebeveyn beraberlik								
5. Kardeş sayısı								
6. SED								
7. Antisosyal davranış								
8. Psikolojik sağlamlık								
9. Katılık								
10. Duyarsızlık								
11. Aktif başa çıkma								
12. Olumsuz başa çıkma								
13. Kaçınan başa çıkma								
14. Anne ilgi								
15. Baba ilgi								
16. Olumlu ebeveynlik								
17. Zayıf ebeveyn izleme	-							
18. Disiplin	.27**	-						
19. Ceza	.22**	.29**	-					
20. Bağlılık	.08	.11**	.09*	-				
21. Güven ve özdeşim	.07	.08	.08	.77**	-			
22. Kendini açma	.01	.05	.07	.53**	.64**	-		
23. Sadakat	-.03	-.03	.03	-.17**	.09*	.21**	-	
24. Mahalle sargınlık	-.16**	-.03	-.04	-.08*	-.06	.05	.04	-
25. Mahalle sorunları	.25**	.15**	.22**	.05	.01	.06	-.03	-.28**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-Ç: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Erkek)

Tablo 35
Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Erkek)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Yaş	-															
2. Anne eğitim	-.11	-														
3. Baba eğitim	-.10	.55**	-													
4. Ebeveyn beraberlik	.15**	.07	-.01	-												
5. Kardeş sayısı	-.06	-.26**	-.25**	.02	-											
6. SED	-.03	.44**	.40**	-.02	-.19**	-										
7. Antisosyal davranış	.22**	.15*	.12*	.03	-.11	.08	-									
8. Psikolojik sağlamlık	-.14*	-.02	-.09	.05	-.04	-.05	-.37**	-								
9. Katılık	.12	.04	-.08	.04	.05	.05	.29**	-.38**	-							
10. Duyarsızlık	.04	.05	.09	-.03	.11	.02	.21**	-.55**	.49**	-						
11. Aktif başa çıkma	-.06	-.02	-.11	.09	-.05	-.04	-.28**	.56**	-.34**	-.53**	-					
12. Olumsuz başa çıkma	-.00	.15*	-.02	-.01	-.02	.04	.42**	-.29**	.30**	.17**	-.18**	-				
13. Kaçınan başa çıkma	-.05	.01	-.08	.04	.06	-.04	.06	-.05	.08	-.07	.12*	.32**	-			
14. Anne ilgi	-.21**	.13*	.03	.06	-.06	-.02	-.21**	.60**	-.32**	-.43**	.46**	-.13*	-.00	-		
15. Baba ilgi	-.15*	.07	.06	-.12*	-.02	.06	-.20**	.54**	-.33**	-.42**	.46**	-.17**	.02	.68**	-	
16. Olumlu ebeveynlik	-.13*	-.08	-.06	.06	-.04	-.04	-.26**	.63**	-.32**	-.39**	.45**	-.20**	-.05	.68**	.63**	-
17. Zayıf ebeveyn izleme	.34**	-.09	-.14*	.18**	.12*	-.07	.44**	-.28**	.36**	.25**	-.19**	.24**	.20**	-.28**	-.27**	-.27**
18. Disiplin	-.07	.04	-.03	.02	-.08	-.07	.29**	-.15*	.10	.03	.01	.25**	.16**	.13*	.04	.11
19. Ceza	.09	-.03	-.10	.00	.04	-.06	.19**	-.11	.15**	.03	-.15*	.17**	.18**	-.07	-.10	-.17**
20. Bağlılık	.10	.03	.01	.01	.09	.13*	.07	-.24**	.13*	.19**	-.09	.11	.13*	-.17**	-.18**	-.14*
21. Güven ve özdeşim	.07	.04	.04	.03	.10	.09	.01	-.16**	.05	.08	-.03	.08	.13*	-.10	-.13*	-.06
22. Kendini açma	-.04	-.03	-.06	-.04	.03	.04	-.15*	-.02	.03	-.02	.06	.05	.11	.00	.05	.05
23. Sadakat	-.16**	-.03	.11	-.04	-.01	-.01	-.17**	.03	-.14*	-.10	.13*	-.03	.05	.08	.14*	.09
24. Mahalle sargınlık	-.12*	-.25**	-.24**	-.05	.00	-.17**	-.22**	.44**	-.24**	-.39**	.43**	-.10	.07	.36**	.39**	.37**
25. Mahalle sorunları	.20**	-.13*	-.12*	.05	.09	-.12*	.23**	-.25**	.37**	.21**	-.16**	.24**	.09	-.14*	-.18**	-.13*

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24
1. Yaş								
2. Anne eğitim								
3. Baba eğitim								
4. Ebeveyn beraberlik								
5. Kardeş sayısı								
6. SED								
7. Antisosyal davranış								
8. Psikolojik sağlamlık								
9. Katılık								
10. Duyarsızlık								
11. Aktif başa çıkma								
12. Olumsuz başa çıkma								
13. Kaçınan başa çıkma								
14. Anne ilgi								
15. Baba ilgi								
16. Olumlu ebeveynlik								
17. Zayıf ebeveyn izleme	-							
18. Disiplin	.22**	-						
19. Ceza	.25**	.23**	-					
20. Bağlılık	.08	.02	-.06	-				
21. Güven ve özdeşim	.02	-.06	-.10	.84**	-			
22. Kendini açma	-.07	-.04	-.07	.19**	.29**	-		
23. Sadakat	-.20**	-.10	-.13*	-.03	.13*	.44**	-	
24. Mahalle sargınlık	-.17**	-.02	-.09	-.16**	-.12*	-.01	.05	-
25. Mahalle sorunları	.38**	.15*	.25**	.01	-.03	.02	-.00	-.18**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-D: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullar)

Tablo 36

Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Düşük Başarı Düzeyine Sahip Okullar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Cinsiyet	-															
2. Yaş	-.03	-														
3. Anne eğitim	-.04	-.17**	-													
4. Baba eğitim	-.02	-.07	.40**	-												
5. Ebeveyn beraberlik	-.03	.15*	.09	.01	-											
6. Kardeş sayısı	.01	.07	-.08	-.11	.06	-										
7. SED	.08	-.05	.24**	.23**	-.06	-.04	-									
8. Antisosyal davranış	-.20**	.10	.08	.02	.07	-.08	-.02	-								
9. Psikolojik sağlamlık	.05	-.12*	.12*	.03	-.04	-.04	.10	-.39**	-							
10. Katılık	-.01	.03	-.01	-.14*	.04	.00	-.05	.42**	-.44**	-						
11. Duyarsızlık	.14*	-.03	.03	.03	-.11	.02	.01	.16**	-.47**	.46**	-					
12. Aktif başa çıkma	.01	-.03	.06	-.01	.07	-.01	.07	-.35**	.59**	-.41**	-.47**	-				
13. Olumsuz başa çıkma	-.15*	.04	.06	-.12*	.10	.03	-.07	.51**	-.34**	.45**	.13*	-.22**	-			
14. Kaçınan başa çıkma	-.22**	.00	.13*	-.06	.17**	.11	.00	.16**	-.09	.15*	-.14*	.13*	.32**	-		
15. Anne ilgi	-.05	-.17**	.16**	.16**	-.04	-.02	.10	-.16**	.57**	-.26**	-.36**	.46**	-.14*	-.00	-	
16. Baba ilgi	.19**	-.18**	.10	.17**	-.23**	-.05	.20**	-.28**	.53**	-.30**	-.30**	.43**	-.23**	-.13*	.66**	-
17. Olumlu ebeveynlik	.13*	-.18**	.03	.08	.01	-.03	.07	-.30**	.62**	-.37**	-.36**	.52**	-.24**	-.04	.73**	.64**
18. Zayıf ebeveyn izleme	.31**	.21**	-.01	-.10	.11	.10	.06	.37**	-.23**	.35**	.28**	-.18**	.28**	.09	-.20**	-.16**
19. Disiplin	.06	-.17**	.02	-.03	.04	-.14*	.02	.24**	-.06	.03	-.02	.03	.26**	.11	.24**	.11
20. Ceza	-.02	.03	-.01	-.09	-.01	.04	.06	.17**	-.11	.12*	-.04	-.13*	.23**	.21**	-.04	-.14*
21. Bağlılık	.04	.11	-.04	-.04	-.01	.00	.04	.05	-.24**	.09	.12*	-.15*	.09	.07	-.14*	-.15*
22. Güven ve özdeşim	-.03	.09	-.01	.00	-.01	.00	.02	.08	-.23**	.13*	.09	-.13*	.07	.14*	-.13*	-.15*
23. Kendini açma	.06	-.06	-.04	-.02	-.02	-.04	.02	.03	-.15*	.15*	.07	-.13*	.10	.11	-.04	.01
24. Sadakat	-.00	-.14*	.03	.14*	-.04	-.02	.04	-.10	.08	-.11	-.08	.12*	-.09	.01	.06	.14*
25. Mahalle sargınlık	.01	-.03	.06	-.04	-.12*	-.04	.03	-.19**	.47**	-.24**	-.28**	.30**	-.17**	-.01	.35**	.39**
26. Mahalle sorunları	-.09	.16**	-.17**	-.13*	.03	.07	-.05	.17**	-.22**	.32**	.17**	-.10	.26**	.06	-.11	-.16**

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1. Cinsiyet									
2. Yaş									
3. Anne eğitim									
4. Baba eğitim									
5. Ebeveyn beraberlik									
6. Kardeş sayısı									
7. SED									
8. Antisosyal davranış									
9. Psikolojik sağlamlık									
10. Katılık									
11. Duyarsızlık									
12. Aktif başa çıkma									
13. Olumsuz başa çıkma									
14. Kaçınan başa çıkma									
15. Anne ilgi									
16. Baba ilgi									
17. Olumlu ebeveynlik	-								
18. Zayıf ebeveyn izleme	-.22**	-							
19. Disiplin	.18**	.23**	-						
20. Ceza	-.18**	.22**	.30**	-					
21. Bağlılık	-.12*	.08	.09	.07	-				
22. Güven ve özdeşim	-.10	.03	.01	.01	.80**	-			
23. Kendini açma	-.05	-.04	.02	.05	.31**	.39**	-		
24. Sadakat	.09	-.12*	-.06	-.05	-.08	.09	.31**	-	
25. Mahalle sargınlık	.34**	-.18**	.04	-.08	-.08	-.05	.03	.11	-
26. Mahalle sorunları	-.10	.25**	.03	.13*	.01	-.04	.01	-.02	-.24**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-E: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Orta Düzey Başarıya Sahip Okullar)

Tablo 37

Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Orta Düzey Başarıya Sahip Okullar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Cinsiyet	-															
2. Yaş	.04	-														
3. Anne eğitim	.17**	.06	-													
4. Baba eğitim	.05	-.08	.42**	-												
5. Ebeveyn beraberlik	.07	.13**	.10	.08	-											
6. Kardeş sayısı	-.12*	.02	-.19**	-.12*	-.14**	-										
7. SED	.15**	.07	.27**	.32**	-.04	-.12*	-									
8. Antisosyal davranış	.05	.23**	.11*	.04	.10*	-.08	-.06	-								
9. Psikolojik sağlamlık	-.06	-.07	-.00	.10*	-.01	.04	.10*	-.49**	-							
10. Katılık	.04	.06	.06	-.06	.05	.04	-.08	.45**	-.48**	-						
11. Duyarsızlık	.10*	-.03	.10	.04	.01	-.04	-.02	.42**	-.59**	.46**	-					
12. Aktif başa çıkma	-.01	-.03	-.08	-.05	.06	.04	-.03	-.38**	.63**	-.43**	-.56**	-				
13. Olumsuz başa çıkma	-.09	.09	.05	-.05	.04	.01	-.10*	.48**	-.38**	.33**	.21**	-.35**	-			
14. Kaçınan başa çıkma	-.13*	-.02	.01	-.09	.01	.01	-.11*	.17**	-.12*	.16**	-.10*	.03	.32**	-		
15. Anne ilgi	-.06	-.08	.17**	.18**	-.06	-.06	.15**	-.30**	.60**	-.34**	-.44**	.43**	-.26**	-.04	-	
16. Baba ilgi	-.00	-.09	.11*	.20**	-.15**	-.02	.18**	-.29**	.55**	-.27**	-.38**	.40**	-.31**	-.04	.69**	-
17. Olumlu ebeveynlik	-.04	-.08	.01	.06	-.07	-.04	.08	-.28**	.60**	-.27**	-.44**	.46**	-.22**	-.02	.74**	.67**
18. Zayıf ebeveyn izleme	.13**	.26**	.01	-.00	.18**	.04	-.03	.53**	-.39**	.36**	.27**	-.22**	.25**	.12*	-.33**	-.25**
19. Disiplin	.04	-.02	-.01	.04	-.03	.01	-.05	.32**	-.19**	.24**	.13*	-.11*	.33**	.20**	-.04	.01
20. Ceza	.05	-.01	-.12*	-.03	.03	.01	-.07	.26**	-.33**	.21**	.18**	-.20**	.20**	.08	-.31**	-.28**
21. Bağlılık	-.00	.09	.08	-.01	-.02	.04	.02	.19**	-.18**	.19**	.21**	-.15**	.06	.01	-.09	-.04
22. Güven ve özdeşim	-.01	.04	.09	-.00	-.08	.09	-.01	.16**	-.24**	.21**	.22**	-.24**	.06	.01	-.10*	-.05
23. Kendini açma	.05	-.08	.02	.04	-.12*	.07	-.01	.05	-.08	.12*	.15**	-.14**	-.10*	-.08	.01	.07
24. Sadakat	-.04	-.11*	-.08	.04	-.04	.06	-.16**	-.03	-.03	.07	.01	-.03	-.10*	-.00	.01	.05
25. Mahalle sargınlık	-.08	-.07	-.17**	-.05	-.09	.05	.01	-.27**	.41**	-.29**	-.34**	.32**	-.19**	-.01	.30**	.35**
26. Mahalle sorunları	.00	.05	-.03	-.13**	.07	-.03	-.14**	.30**	-.27**	.20**	.21**	-.15**	.23**	.03	-.13**	-.18**

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1. Cinsiyet									
2. Yaş									
3. Anne eğitim									
4. Baba eğitim									
5. Ebeveyn beraberlik									
6. Kardeş sayısı									
7. SED									
8. Antisosyal davranış									
9. Psikolojik sağlamlık									
10. Katılık									
11. Duyarsızlık									
12. Aktif başa çıkma									
13. Olumsuz başa çıkma									
14. Kaçınan başa çıkma									
15. Anne ilgi									
16. Baba ilgi									
17. Olumlu ebeveynlik	-								
18. Zayıf ebeveyn izleme	-.27**	-							
19. Disiplin	.01	.30**	-						
20. Ceza	-.28**	.29**	.27**	-					
21. Bağlılık	-.09	.11*	.06	.06	-				
22. Güven ve özdeşim	-.07	.07	.06	.06	.78**	-			
23. Kendini açma	.01	.01	.02	.03	.53**	.65**	-		
24. Sadakat	.02	-.04	.00	.04	-.19**	.09	.23**	-	
25. Mahalle sargınlık	.33**	-.22**	-.07	-.10*	-.16**	-.11*	-.00	.02	-
26. Mahalle sorunları	-.15**	.30**	.22**	.30**	.09	.02	.04	-.01	-.31**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-F: Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullar)

Tablo 38
Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar (Yüksek Başarı Düzeyine Sahip Okullar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Cinsiyet	-															
2. Yaş	-.06	-														
3. Anne eğitim	.11	-.09	-													
4. Baba eğitim	.21**	.00	.57**	-												
5. Ebeveyn beraberlik	-.02	-.05	-.06	-.09	-											
6. Kardeş sayısı	-.12	-.07	-.13	-.05	.00	-										
7. SED	.13	.10	.44**	.34**	-.11	-.06	-									
8. Antisosyal davranış	.03	.10	-.04	.00	.11	-.05	.00	-								
9. Psikolojik sağlamlık	.04	-.07	.01	-.04	-.12	-.02	-.04	-.50**	-							
10. Katılık	.08	-.06	.08	.04	.13	-.01	.05	.45**	-.41**	-						
11. Duyarsızlık	.11	.02	.05	.12	-.01	.02	.04	.41**	-.53**	.39**	-					
12. Aktif başa çıkma	-.04	.01	-.07	-.10	-.01	-.08	-.04	-.30**	.55**	-.24**	-.53**	-				
13. Olumsuz başa çıkma	-.08	.08	.07	.02	-.02	.03	.07	.50**	-.33**	.20**	.20**	-.14*	-			
14. Kaçınan başa çıkma	-.29**	.02	.01	-.03	.10	.01	-.11	.25**	-.22**	.15*	.05	-.02	.28**	-		
15. Anne ilgi	-.08	-.14	.08	-.04	-.19**	-.09	-.02	-.21**	.55**	-.17*	-.34**	.31**	-.09	-.14*	-	
16. Baba ilgi	.03	-.08	.06	.11	-.17*	-.06	.05	-.23**	.60**	-.29**	-.30**	.35**	-.23**	-.22**	.72**	-
17. Olumlu ebeveynlik	-.06	-.04	-.01	-.07	-.09	-.14	.04	-.23**	.62**	-.24**	-.36**	.39**	-.17*	-.19**	.73**	.68**
18. Zayıf ebeveyn izleme	.21**	.14*	-.07	.05	.14*	-.02	.02	.50**	-.43**	.42**	.21**	-.21**	.23**	.12	-.35**	-.32**
19. Disiplin	.11	-.24**	-.03	-.01	.12	-.04	-.04	.37**	-.19**	.19**	.16*	-.06	.26**	.18*	-.09	-.08
20. Ceza	.05	-.04	.03	.00	.01	.08	-.10	.18**	-.16*	.01	.05	-.17*	.18*	.08	-.11	-.13
21. Bağlılık	.09	-.04	.10	.07	-.09	-.05	-.02	.05	-.06	.13	.18**	-.01	.11	.13	-.03	-.09
22. Güven ve özdeşim	.04	.00	.12	.09	-.07	-.09	.00	.04	-.10	.14	.12	-.05	.14*	.10	-.02	-.14*
23. Kendini açma	.05	.01	.01	-.04	.04	-.08	-.03	-.08	-.06	.04	.07	-.07	-.02	.10	.01	-.01
24. Sadakat	-.03	.07	.09	.03	.08	-.02	.01	-.11	-.07	-.15*	-.07	-.01	-.08	.06	-.01	-.01
25. Mahalle sargınlık	-.13	-.09	-.28**	-.25**	-.04	.08	-.18*	-.26**	.36**	-.20**	-.30**	.24**	-.12	-.10	.35**	.34**
26. Mahalle sorunları	.04	-.01	-.08	-.10	.09	-.01	-.06	.23**	-.29**	.31**	.13	-.04	.16*	.14*	-.24**	-.33**

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1. Cinsiyet									
2. Yaş									
3. Anne eğitim									
4. Baba eğitim									
5. Ebeveyn beraberlik									
6. Kardeş sayısı									
7. SED									
8. Antisosyal davranış									
9. Psikolojik sağlamlık									
10. Katılık									
11. Duyarsızlık									
12. Aktif başa çıkma									
13. Olumsuz başa çıkma									
14. Kaçınan başa çıkma									
15. Anne ilgi									
16. Baba ilgi									
17. Olumlu ebeveynlik	-								
18. Zayıf ebeveyn izleme	-.35**	-							
19. Disiplin	-.11	.24**	-						
20. Ceza	-.19**	.07	.20**	-					
21. Bağlılık	-.05	.04	.12	-.06	-				
22. Güven ve özdeşim	-.01	.02	.02	-.09	.80**	-			
23. Kendini açma	.07	.00	.02	-.06	.39**	.49**	-		
24. Sadakat	.05	-.16*	-.16*	-.13	-.05	.13	.33**	-	
25. Mahalle sargınlık	.29**	-.14	-.08	-.05	-.05	-.07	.01	-.02	-
26. Mahalle sorunları	-.21**	.30**	.23**	.15*	-.05	-.01	.05	-.07	-.24**

*p < .05, **p < .01, *** p < .001

EK-G: Gönüllü Katılım Formu (Ebeveyn)

Sayın Veli,

Bu araştırmada ergenlik dönemi koruyucu faktörler ve risk faktörleri olarak belirlenen bireysel, ailesel, arkadaş ilişkileri ve mahalli özellikler ile ergenlik dönemi antisosyal davranışlar arasındaki ilişki incelenecektir. Bu araştırmanın yürütülebilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan ve Milli Eğitim Müdürlüğünden/Adalet Bakanlığından gerekli izinler alınmıştır. Araştırmada herhangi bir şekilde ad, soyad, vb. kişisel bilgiler talep edilmeyecektir. Katılımcılardan elde edilen bilgiler yalnızca araştırmacı tarafından raporlanacak, diğer kişilerle kesinlikle paylaşılmayacak ve doktora tezinin veri kaynağı olarak kullanılacaktır.

Araştırmaya katılımda gönüllük ilkesi benimsenmiştir. Bu çalışmaya katılıp katılmama kararı sizlere ve çocuklarınıza aittir. Çocuğunuzun araştırmaya katılıma onay veriyorsanız lütfen bu formu imzalayınız. Ayrıca, çocuğunuzun araştırmaya katılmak veya uygulama esnasında devam etmek istemediğini belirttiğinde uygulamayı sonlandırabilir.

Uygulama öncesinde veya sonrasında herhangi bir sorunuz olması durumunda aşağıdaki iletişim bilgilerini kullanarak sorularınızı araştırmacıya sorabilirsiniz. Uygulama öncesinde, sırasında veya sonrasında çocuğunuzun herhangi bir sorusu olması durumunda çekinmeden araştırmacıya sorabilir. Araştırmacı uygulama esnasında hazır bulunacağı için sorularını doğrudan ya da aşağıdaki iletişim bilgilerini kullanarak da sorularını araştırmacıya sorabilir.

Katılımcının beyanı

Yukarıda açıklanan araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirildim. Velisi olduğum öğrencinin bu çalışmaya katılmasını kabul ediyor ve onaylıyorum.

Tarih:

İmza:

Araştırmacı

Arş. Gör. Cafer KILIÇ

Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü, Eğitim Fakültesi,

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, No:323

Merkez/UŞAK

Danışman

Doç. Dr. İbrahim KEKLİK

EK-Ğ: Gönüllü Katılım Formu (Ergen)

Sevgili Katılımcı,

Bu araştırmada ergenlik dönemi koruyucu faktörler ve risk faktörleri olarak belirlenen bireysel, ailesel, arkadaş ilişkileri ve mahalli özellikler ile ergenlik dönemi antisosyal davranışlar arasındaki ilişki incelenecektir. Bu araştırmanın yürütülebilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan ve Milli Eğitim Müdürlüğünden/Adalet Bakanlığında gerekli izinler alınmıştır. Araştırmada herhangi bir şekilde sizlerden ad, soyad, vb. kişisel bilgiler talep edilmeyecektir. Sizlerden elde edilen araştırma verileri yalnızca araştırmacı tarafından raporlanacak, diğerk kişilerle kesinlikle paylaşılmayacak ve bu veriler doktora tezinin veri kaynağı olarak kullanılacaktır.

Araştırmaya katılımda gönüllük ilkesi benimsenmiştir. Eğer bu araştırmaya katılmak istiyorsanız lütfen bu formu imzalayınız. Ayrıca, araştırmaya katılmamak veya uygulama esnasında devam etmek istemediğini belirttiğinizde uygulamayı sonlandırabilirsiniz.

Uygulama esnasında araştırmacı hazır bulunacağı için herhangi bir sorunuz olması durumunda sorunuzu doğrudan araştırmacıya sorabilirsiniz. Uygulama öncesinde veya sonrasında herhangi bir sorunuz olması durumunda aşağıdaki iletişim bilgilerini kullanarak sorularınızı araştırmacıya iletebilirsiniz.

Katılımcının beyanı

Yukarıda açıklanan araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum ve onaylıyorum.

Tarih:

İmza:

Araştırmacı

Arş. Gör. Cafer KILIÇ

Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü, Eğitim Fakültesi,
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, No:323
Merkez/UŞAK

Danışman

Doç. Dr. İbrahim KEKLİK

EK-H: Antisosyal Davranış Ölçeği (Örnek Maddeler)

Aşağıdaki maddeler bir dizi farklı davranışı tanımlamaktadır. Lütfen her bir maddeyi okuyun ve aşağıdaki derecelendirmeyi kullanarak her birini **son bir yıl içerisinde** ne sıklıkta yaptığınızı yazınız.

1	2	3	4	5
Asla	Neredeyse hiç	Bazen	Sık sık	Her zaman

- 1._____ Birileri bana vurduğunda ben de onlara vurdum.
- 2._____ Birine öfkelendiğimde onu görmezden geldim.
- 3._____ Kışkırtıldığımda karşımdakilere vurdum.
- 4._____ Evdekilere haber vermeden uzun bir süre eve gitmedim.

EK-I: Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği (Örnek Maddeler)

	Hiçbir zaman	Neredeyse Hiç	Bazen	Sık Sık	Her zaman
1. Uslu davrandığın için ebeveynlerin seni över.	1	2	3	4	5
2. Annen okulda gününün nasıl geçtiğini sorar.	1	2	3	4	5
3. Ebeveynlerine nereye gittiğini söylemezsin (Not, mesaj, telefon, vs.).	1	2	3	4	5

EK-İ: Ergenler İçin Başa ıkma Becerileri leği (rnek Maddeler)

<i>Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyun ve bir problemle karŐılaŐtıđınızda bu stratejileri ne sıklıkla kullandığınızı işaretleyiniz.</i>	Hiçbir Zaman	Ara Sıra	oğu Zaman	Hemen Her Zaman
1. Kendi baŐıma kalarak sorunu kendim çözmeye çalışırım.	0	1	2	3
2. YaŐadıđım sorun için başkalarını suçlarım.	0	1	2	3
3. Öfkemi dışa vurur, etrafımdakilere bağırıp çağırır, çevremdeki eşyalara zarar veririm.	0	1	2	3
4. Kendi kendime sakin olmaya yönelik telkinde bulunur kendimi sakinleŐtirmeye	0	1	2	3

EK-J: Çocuk Ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Örnek Maddeler)

		Beni hiç tanımlamıyor	Çok az tanımlıyor	Biraz tanımlıyor	Oldukça tanımlıyor	Beni tamamen tanımlıyor
4.	Başladığım faaliyetleri/işleri bitirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
11.	Hayatımda gelecekte kullanacağım yeteneklerimi geliştireceğim fırsatlara sahibim.	1	2	3	4	5
12.	Ailemin aile geleneklerini ve kültürünü seviyorum.	1	2	3	4	5

EK-K: Katı-Duygusuz Özellikleri Tarama Ölçeği (Gençlik Versiyonu) (Örnek Maddeler)

Lütfen açıklamaları dikkatlice okuyunuz. Size en uygun gelen cevabı işaretleyiniz.

	Kesinlikle Doğru Değil	Biraz Doğru	Çok Doğru	Kesinlikle Doğru
9. Başımın belaya girmesini önemsemem.	0	1	2	3
13. Kolaylıkla haksız olduğumu kabul ederim.	0	1	2	3
15. Her zaman elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışırım.	0	1	2	3

EK-L: Mahalle Ölçeği (Örnek Maddeler)

Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve her bir cümlenin sizin mahallenize ve komşularınıza ne kadar uygun olduğunu düşünerek yanıtlayınız. Size uyan seçeneği daire içine alarak belirtiniz.	Benim Mahalleme Hiç Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun	Benim Mahalleme Çok Uygun
1. Mahallemiz insanların mutlu ve huzurlu olarak yaşayabileceği bir yerdir.	1	2	3	4
2. Mahallemizdeki insanlar birbirlerine güvenirler.	1	2	3	4
3. Mahallemizde kasıtlı olarak birilerine zarar veren insanlar vardır.	1	2	3	4

EK-M: Arkadaş İlişkileri Ölçeği (Örnek Maddeler)

		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
1.	Arkadaşlarımı korumak için gerektiğinde yalan söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
2.	Kendimi kötü hissettiğimde arkadaşlarımı aramak beni rahatladır.	( )	( )	( )	( )	( )
3.	Arkadaşlarım bana ilgi gösterirler.	( )	( )	( )	( )	( )

EK-N: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 25.04.2019 15:21
Sayı: 35853172-300-E.00000562077

E.00000562077

Sayı : 35853172-300
Konu : Cafer KILIÇ Hk.

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 12.04.2019 tarihli ve 51944218-300/00000549367 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden Cafer KILIÇ'ın Doç. Dr. İbrahim KEKLİK danışmanlığında yürüttüğü "Ergenlerde Antisosyal Davranışlar: Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 16 Nisan 2019 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 5648993f-eadd-4196-88f4-f734445b4289 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFR1

EK-O: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününi kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

Cafer KILIÇ

EK-Ö: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

...../...../.....

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: Ergenlerde Antisosyal Davranışlar: Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
24/01 /2022	204	339.507	17/01 /2022	%8	DR-45262

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Cafer Kılıç

Öğrenci No.: N14246883

Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri

Programı: Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Doç. Dr. İbrahim KEKLİK)

EK-P: Dissertation Originality Report

...../...../.....

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School Of Educational Sciences
To The Department Of Educational Sciences

Thesis Title: Adolescents' Antisocial Behaviors: Protective and Risk Factors

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
24/01 /2022	204	339.507	17/01 /2022	%8	DR-45262

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Cafer Kılıç
Student No.: N14246883
Department: Educational Sciences
Program: Psychological Counseling and Guidance
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
(Doç Dr. İbrahim KEKLİK)

EK-R: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

..... / ..... / .....

Cafer KILIÇ

"*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*"

(1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

(2) *Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

(3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.